

Diplomová práce

Intonace a rytmus v hodinách hudební výchovy na 1. stupni ZŠ

Studijní program:

M7503 Učitelství pro základní školy

Studijní obor:

Učitelství pro 1. stupeň základní školy

Autor práce:

Bc. Jarmila Barvínková

Vedoucí práce:

PhDr. Vladimír Novotný, Ph.D.

Katedra primárního vzdělávání

Liberec 2023

Zadání diplomové práce

Intonace a rytmus v hodinách hudební výchovy na 1. stupni ZŠ

<i>Jméno a příjmení:</i>	Bc. Jarmila Barvínková
<i>Osobní číslo:</i>	P18000108
<i>Studijní program:</i>	M7503 Učitelství pro základní školy
<i>Studijní obor:</i>	Učitelství pro 1. stupeň základní školy
<i>Zadávací katedra:</i>	Katedra primárního vzdělávání
<i>Akademický rok:</i>	2021/2022

Zásady pro vypracování:

Cíl práce:

Navrhnout postup a aktivity pro zavedení intonačních a rytmických prvků v hodinách hudební výchovy na 1. stupni základní školy.

Požadavky:

1. Studium odborné literatury.
2. Tvorba metodických listů pro rozvoj intonačních a rytmických dovedností v hodinách hudební výchovy na 1. stupni ZŠ.
3. Realizace vybraných aktivit v hodinách hudební výchovy na ZŠ Skálava, Turnov.
4. Dodržovat stanovený harmonogram a účastnit se plánovaných konzultací.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování práce:

tištěná/elektronická

Jazyk práce:

čeština

Seznam odborné literatury:

LISÁ, Dagmar. *Hudební nauka pro malé i větší muzikanty 1*. 3. vyd., Praha: Bärenreiter, 2001. ISBN 978-80-86385-20-4.

SEDLÁK, František. *Didaktika hudební výchovy 1*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985.

SYNEK, Jaromír. *Didaktika hudební výchovy I*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. ISBN 80-244-0972-0.

TICHÁ, Alena. *Učíme děti zpívat: hlasová výchova pomocí her pro děti od 5 do 11 let*. Vyd. 3.

Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0648-4.

ZENKL, Luděk. *ABC intonace a sluchové analýzy*. Praha: Bärenreiter, 2017. ISBN 978-80-8638538-9.

Vedoucí práce:

PhDr. Vladimír Novotný, Ph.D.

Katedra primárního vzdělávání

Datum zadání práce:

9. listopadu 2021

Předpokládaný termín odevzdání: 1. dubna 2023

L.S.

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

PhDr. Jana Johnová, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 25. listopadu 2021

Prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé diplomové práce a konzultantem.

Jsem si vědoma toho, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má diplomová práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědoma následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

ANOTACE

Intonace a rytmus v hodinách hudební výchovy na 1. stupni ZŠ

Tato diplomová práce se zaměřuje na problematiku intonace a rytmu v hodinách hudební výchovy na 1. stupni ZŠ, podává její teoretický základ a obsahuje také praktické příklady pro rozvoj intonačních a rytmických dovedností žáků. Nedílnou součástí práce je také zmapování problematiky v nynější platné podobě Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání včetně současných diskusí k plánované revizi RVP ZV.

Cílem diplomové práce bylo sestavení metodických podkladů pro vyučující hudební výchovy na 1. stupni ZŠ se zařazením intonačních a rytmických prvků na témata ročních období, živočichů a vánočních svátků tak, aby měli dostatek námětů pro práci s písněmi určenými pro žáky mladšího školního věku a mohli efektivně vzdělávat žáky i přes možný handicap nehudebního vzdělání.

Klíčová slova: hudební výchova, intonace, zpěv, rytmus, rytmické hudební nástroje, náměty pro práci s písní

ANNOTATION

Intonation and rhythm in music lessons at elementary school

This diploma thesis focuses on the issue of intonation and rhythm in music lessons at elementary school, provides its theoretical basis and also contains practical examples for the development of pupils' intonation and rhythmic skills. An integral part of the work is also the mapping of the issue in the currently valid form of the Framework Educational Program for Basic Education, including current discussions on the planned revision of the Educational Program for Basic Education.

The aim of the diploma thesis was to compile methodological materials for teachers of music education at elementary school with the inclusion of intonation and rhythmic elements on the themes of seasons, holidays and animals so that they have enough topics for working with songs intended for younger school-age pupils and can effectively educate pupils despite the possible handicap of non-musical education.

Key words: music education, intonation, singing, rhythm, rhythmic musical instruments, topics for working with a song

Obsah

1	Úvod.....	13
2	Hudební výchova v RVP ZV	14
2.1	Návrhy na změny ve vzdělávací oblasti Umění a kultura.....	15
3	Intonace.....	18
3.1	Vokální intonace.....	18
3.1.1	Hlas a hlasový rozsah.....	20
3.1.2	Hlasová hygiena	22
3.2	Zásady pro intonační výcvik.....	23
3.2.1	Pěvecký postoj a správné držení těla.....	28
3.2.2	Dýchání a dechová cvičení.....	30
3.2.3	Tvoření tónu a hlasová cvičení.....	33
3.2.4	Výslovnost a artikulační cvičení	37
3.3	Metody nácviku intonace	39
3.3.1	Historický vývoj intonačních metod	39
3.3.2	Intonační metody v současné literatuře	42
4	Rytmus.....	52
4.1	Rytmické činnosti a průpravná cvičení	52
4.1.1	Rytmizace slov a říkadel	53
4.1.2	Hra na tělo	55
4.1.3	Hudebně pohybové aktivity.....	59
4.1.4	Hra na rytmické hudební nástroje	62
4.2	Boomwhackers.....	66
5	Náměty pro práci s písní v hodinách hudební výchovy.....	71
5.1	Náměty pro práci s písní k tématu kalendářní rok	71
5.1.1	Jaro, léto, podzim, zima.....	71
5.2	Náměty pro práci s písněmi k tématu živočichové	80
5.2.1	Mravenčí ukolébavka	80

5.3	Náměty pro práci s písněmi k tématu Vánoce.....	89
5.3.1	Vánoční píseň.....	89
6	Reflexe realizovaných aktivit	97
6.1	Reflexe k aktivitám na téma kalendářní rok	97
6.2	Reflexe k aktivitám na téma živočichové	100
6.3	Reflexe k aktivitám na téma Vánoce.....	103
6.4	Reflexe provedených aktivit z pohledu jiných vyučujících.....	105
7	Závěr	111
	Seznam použitých zdrojů.....	112

Seznam obrázků

Obrázek 1: Intonační schody	20
Obrázek 2: Fonogestika pro 1. - 8. stupeň durové tóniny	20
Obrázek 3: Změna hlasového rozsahu v období mutace	21
Obrázek 4: Čtyři modely pro určení směru melodie.....	23
Obrázek 5: Příklad cvičení pro navození hlavového tónu	34
Obrázek 6: Hlasové cvičení pro píseň Kočka leze dolů	34
Obrázek 7: Juchnutí, kýchnutí	34
Obrázek 8: Příklad hlasových cvičení pro rozezpívání	35
Obrázek 9: Příklad notového záznamu pro hlasové cvičení	36
Obrázek 10: Námět na rozezpívání s textovým doprovodem.....	36
Obrázek 11: Ut Queant Laxis	40
Obrázek 12: Prstová osnova Františka Lýska.....	41
Obrázek 13: Ukázka průpravného cvičení.....	43
Obrázek 14: Ukázka cvičení pro postup od spodního VII. do vrchního VI. stupně	44
Obrázek 15: Ukázka intonačního cvičení pro rozložený a rozšířený tónický trojzvuk ..	44
Obrázek 16: Ukázka cvičení pro nácvik kvintového a oktávového postupu	45
Obrázek 17: Námět k opakování tónů ve vstupním testu	46
Obrázek 18: Námět pro intonaci tónů dvojzvuků a trojzvuků.....	46
Obrázek 19: Námět pro intonaci tónů hraných ve vysokých a hlubokých polohách	46
Obrázek 20: Notový záznam pro zpěv dvojhlasu	47
Obrázek 21: Notový záznam pro kánon Bratře Kubo.....	47
Obrázek 22: Námět na intonační modely	47
Obrázek 23: Náměty pro nácvik durového kvintakordu v rozšířeném tvaru.....	47
Obrázek 24: Námět na intonaci 1., 3. a 5. stupně v durových tóninách	48
Obrázek 25: Náměty na modely pro intonaci durové stupnice.....	48
Obrázek 26: Námět pro intonaci durové stupnice ve dvojhlase	48
Obrázek 27: Příklady sekvencí pro velkou tercii.....	49
Obrázek 28: Příklad úryvků s repeticemi pro velkou tercii	50
Obrázek 29: Příklad modulace a tóninového skoku	50
Obrázek 30: Pentatonická stupnice.....	50
Obrázek 31: Lydická církevní stupnice	50
Obrázek 32: Celotónová stupnice	50
Obrázek 33: Námět pro intonaci akordů.....	51

Obrázek 34: Náměty na rytmická cvičení.....	51
Obrázek 35: Ukázka záznamu pro taktování	53
Obrázek 36: Ukázka grafického záznamu pro rytmizaci textu.....	54
Obrázek 37: Tabulka rytmických slabik s fonogestikou.....	54
Obrázek 38: Záznam pro hru na tělo	55
Obrázek 39: Znázornění hry na tělo popisem v učebnici HV.....	56
Obrázek 40: Záznam pro hru na tělo k ukázce z Malé noční hudby	57
Obrázek 41: Když ti nohy zadupou	58
Obrázek 42: Ukázka nácviku pohybové choreografie k písni	60
Obrázek 43: Rozpoznávání tónů v nízké poloze	61
Obrázek 44: Orffovy rytmické nástroje	64
Obrázek 45: Orffovy melodické nástroje.....	64
Obrázek 46: Ukázka záznamu pro nácvik rytmického doprovodu.....	65
Obrázek 47: Grafické znázornění hry na rytmické nástroje k písni Bejvávalo	66
Obrázek 48: Základní sada Boomwhackers.....	67
Obrázek 49: Oktavátory pro boomwhackers	67
Obrázek 50: Grafický záznam pro hru na BW	68
Obrázek 51: Seznámení s boomwhackers v 1. třídě	68
Obrázek 52: Záznam pro hru na BW se zapojením not.....	69
Obrázek 53: Záznam písně Prší, prší pro hru na boomwhackers.....	69
Obrázek 54: Píseň Jaro, léto, podzim, zima.....	71
Obrázek 55: Roční období k porovnávání	72
Obrázek 56: Rozezpívání v intervalu primy	74
Obrázek 57: Námět na rozezpívání k písni Jaro, léto, podzim, zima	74
Obrázek 58: Obrázky k řazení dle textu písně Jaro, léto, podzim, zima	76
Obrázek 59: Grafomotorika s písní Jaro, léto, podzim, zima - práce žáka 2. třídy	76
Obrázek 60: Záznam pro doprovodnou hru na rytmické nástroje	77
Obrázek 61: Píseň Mravenčí ukolébavka	80
Obrázek 62: Básničky o zvířátkách s pohádkou Polámal se mraveneček	81
Obrázek 63: Námět na rozezpívání pro píseň Mravenčí ukolébavka - sestupně	83
Obrázek 64: Námět na rozezpívání pro píseň Mravenčí ukolébavka - čistá kvarta	83
Obrázek 65: Obrázky k řazení dle textu písně Mravenčí ukolébavka	85
Obrázek 66: Ukázky práce žáků 1. třídy a 4. třídy	85
Obrázek 67: Záznam pro doprovodnou hru na nástroje	87

Obrázek 68: Vánoční píseň - Fešáci	89
Obrázek 69: Námět na rozezpívání pro Vánoční píseň - prima.....	92
Obrázek 70: Námět na rozezpívání pro Vánoční píseň - kvintakord.....	92
Obrázek 71: Obrázky k přiřazování názvů koled	93
Obrázek 72: Záznam Vánoční písně pro hru na rytmické nástroje.....	95
Obrázek 73: Notový záznam Vánoční písně.....	96
Obrázek 74: Hra na rytmické nástroje v 1. třídě.....	99
Obrázek 75: Přiřazování slov ke skupinám not - práce žáka 2. třídy	99
Obrázek 76: Obrázek k pohádce Polámal se mraveneček - práce žáka 3. třídy	100
Obrázek 77: Ukázky záznamů pro zhudebnění říkadla Opička žáků 5. třídy.....	101
Obrázek 78: Ukázka skládání obrázků v 1. třídě.....	102
Obrázek 79: Grafomotorika k Mravenčí ukolébavce	102
Obrázek 80: Zápis stupňů stupnice C dur - práce žáka 4. ročníku	104

Seznam použitých zkratek

apod. – a podobně

Clv. – claves, ozvučná dřívka

Fl. – flétna

HV – hudební výchova

např. – například

R. koule – rumbakoule

Rol. – rolničky

RVP ZV – Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

SPN – Státní pedagogické nakladatelství

ŠVP – školní vzdělávací program

tj. – tak jinak

Trgl. – triangel

TV – tělesná výchova

tzv. – tak zvané

VV – výtvarná výchova

Xyl. – xylofon

ZŠ – základní škola

1 Úvod

Hudba je velmi důležitým prostředkem pro formování lidské osobnosti a setkat se s ní můžeme po celém světě. Působí nejen na naši emocionální stránku, ale umožňuje člověku také relaxovat a vyjadřovat své myšlenky a pocity.

S hudbou se setkáváme již od raného dětství, kdy získáváme své prvotní hudební zkušenosti většinou ve svém nejbližším okolí, tj. v rodině. Se vstupem do mateřské školy se dětem dostává prvního záměrného hudebního vzdělání. Na ni vzápětí navazuje hudební výchova na základní škole a dalších stupních vzdělávání. Pro zajištění efektivity těchto vyučovacích hodin je důležité, aby byly vedeny vyučujícími, kteří mají jasnou představu o tom, jak a do jaké míry mohou hudebním vedením napomoci při rozvoji hudebnosti žáků.

Během své pedagogické praxe jsem měla možnost se setkat nejen s učiteli specializovanými na hudební výchovu, ale také s těmi, kteří hudební výchovu sice vyučují, nepovažují však tento předmět za příliš oblíbený. Příčinou bývá nedostatek zkušeností s vedením předmětu, vzdělání zaměřené na jiný obor, neznalost hry na hudební nástroje apod. Výsledkem jsou pak vyučovací hodiny, které nejsou pro žáky příliš atraktivní a především nevedou k rozvoji jejich hudebních dovedností.

Ve své diplomové práci se proto zaměřuji na metody a zásady pro rozvoj vokálně intonačních dovedností a také na možnosti rozvoje rytmického cítění v hodinách hudební výchovy na 1. stupni základní školy tak, aby byly využitelné i pro výše uvedené vyučující. Mimoto se věnuji také zařazení předmětu Hudební výchova v rámci RVP ZV a problematice intonace a rytmu v učebních materiálech určených nejen pro nižší stupeň základní školy. Z praktického hlediska se snažím navrhnout aktivity pro zavedení intonačních a rytmických prvků v hodinách hudební výchovy na 1. stupni základní školy, a sice k tématům ročních období, živočichů a Vánoc. Výsledkem pak bude soubor metodických listů určených nejen pro vyučující 1. stupně ZŠ tak, aby měli dostatek možností, jak využít tematické písně i přes určitý deficit praktických zkušeností. Náměty budou využity v praxi na ZŠ Skálava, Turnov a následně zreflektovány tak, aby učitelé měli možnost seznámit se s možnostmi vedení hodin hudební výchovy, ale také s možnými úskalími, na která mohou při vlastní realizaci narazit.

2 Hudební výchova v RVP ZV

Vzdělávací obor Hudební výchova je v rámci Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání společně s oborem Výtvarná výchova součástí vzdělávací oblasti Umění a kultura. Díky vzdělávání prostřednictvím různých tvořivých činností dochází k postupnému rozvíjení komunikačních schopností formou nonverbálního vyjadřování. Žáci v rámci hudební výchovy poznávají různé hudebně vyjadřovací prostředky, díky kterým se učí sebevyjadřování, získávají povědomí o hudebních dílech i jejich významu.

Vzdělávací obsah oboru Hudební výchova lze v případě 1. stupně základních škol rozdělit na dvě období:

- **První období** vymezuje přibližnou úroveň dosažení očekávaných výstupů na konci 3. ročníku a zahrnuje činnosti jak pro rozvoj intonačních, tak rytmických dovedností. Mezi očekávané výstupy se zde zařazuje jednohlasý zpěv, rytmizace a melodizace jednoduchých textů, doprovod na jednoduché hudební nástroje i schopnost pohybového ztvárnění hudby, metra, tempa, dynamiky i směru melodie.
- **Druhé období** vymezuje závaznou úroveň pro naplnění očekávaných výstupů na konci 5. ročníku a zařazuje kromě jednohlasého zpěvu také zpěv dvouhlasý. Součástí je realizace jednoduché melodie či písničky zapsané v notách pomocí vokálních činností, tance i doprovodné hry, tvorba jednoduché přede hry, mezihry a dohry a v neposlední řadě pak elementární hudební improvizace.

Učivo hudební výchovy lze rozdělit do čtyř okruhů. Jedná se o:

- **Vokální činnosti**
- **Instrumentální činnosti**
- **Hudebně pohybové činnosti**
- **Poslechové činnosti**

Zapojování všech těchto částí do výuky vede k porozumění hudbě, ale také k jejímu aktivnímu vnímání a zpěvu, což umožňuje žákům využívat další prostředek k vlastní komunikaci, rozvíjí se jejich celková osobnost. Žáci se do výuky zapojují nejen svým hlasem, ale také prostřednictvím instrumentálních dovedností a pohybem.

Vokální činnosti zahrnují práci s hlasem, a sice jak ve smyslu zpěvním, tak ve smyslu mluvním. Žáci se zde učí zásadám hlasové hygieny i pěveckým návykům, seznamují se s diatonickými postupy v durových a mollových tóninách. V neposlední řadě se žáci seznámí s grafickým zápisem melodie pomocí not jako znaků pro tóny, ale také s grafickým zápisem pro melodické nástroje. Součástí instrumentálních činností je

hra na hudební nástroje ve formě reprodukce slyšeného i vlastního přednesu. K doprovodným činnostem mohou využívat hru na tělo, jednoduchý Orffův instrumentář, zobcové flétny i další hudební nástroje. Pomocí hudebně pohybových činností může být vyjádřen nejen obsah hudebního díla ve smyslu významu doprovodného textu nebo významu melodie pro posluchače, ale také jeho rytmus. K pohybovým aktivitám lze zařazovat kroky jednoduchých lidových tanců i hudební improvizaci. V rámci poslechových činností lze rozpoznávat žánr hraného celku, ale také jej analyzovat a interpretovat.¹

2.1 Návrhy na změny ve vzdělávací oblasti Umění a kultura

V současnosti probíhají diskuse k plánované revizi RVP ZV, která se mimo jiné dotýká také vzdělávací oblasti Umění a kultura. Cílem revize je více individualizovat učení a tím také snížit rozdíly mezi dovednostmi žáků, učivo by mělo být přehlednější, vzdělávací obsah jasně vymezený. Pro tyto účely byla zřízena pracovní skupina sestavená z odborníků hudebního, výtvarného, dramatického, tanečního a filmového a audiovizuálního oboru, jejímž úkolem je vytvořit koncept změn dané oblasti a následně provést změny také v textu kurikula.²

V únoru 2023 byl zveřejněn návrh koncepce, který se mimo jiné snaží zodpovědět základní otázky týkající se revize v této oblasti. Dokument je členěn na dvě základní části:

- **Část analytická**
- **Část koncepční**

Část analytická se zabývá především představením vzdělávací oblasti Umění a kultura, jejími cíli a významem pro všeobecný rozvoj žáků. Za významné je považováno komplexní rozvíjení všech dosavadních klíčových kompetencí a předpokládá se také velký přínos pro rozvoj kompetence kulturní. Kromě toho se tato část zaměřuje také na možná rizika, která se mohou objevit při inovaci oblasti. Mezi ně se řadí například nízká časová dotace pro dané předměty, případné narušení kontinuity výuky při střídání oborů, nejasná integrace doplňujících oborů do dané oblasti a možné přehlcení obsahu. V neposlední řadě vyvstává také otázka připravenosti pedagogů na tuto změnu.

¹ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha, 2021 [cit. 2023-04-06]. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcovy-vzdelavacici-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/>

² *Velké revize RVP ZV* [online]. MŠMT ČR & NPI ČR, 2023 [cit. 2023-04-09]. Dostupné z: <https://velke-revize-zv.rvp.cz/>

Část koncepční se již konkrétněji zabývá plánovanou změnou, jejím účelem, zapojením klíčových kompetencí, základních a oborových gramotností a průřezových témat do dané oblasti i možnými důsledky změn ve vzdělávání na všestranný rozvoj žáků. Hlavním důvodem pro inovaci je dle tohoto návrhu posílení vzdělávací oblasti tak, aby docházelo k rozvoji nejen osobnosti člověka, ale také jeho tvořivosti, emocionality, kulturnímu povědomí i schopnosti vyjadřování. Za úkol si klade stanovit obecnější vzdělávací cíle a očekávané výstupy se zapojením všech uměleckých oborů, zdůraznit propojení oborových gramotností se všemi klíčovými kompetencemi, z hlediska vzdělávacího obsahu pak zapojit formální i neformální vzdělávání a snížit objem učiva.

Pověřená pracovní skupina mimo jiné vytvořila dvě varianty pro rozdělení pěti oborů v rámci oblasti Umění a kultura.

- **Varianta A** vychází z rozdělení oborů na základní a rozvíjející, a sice následovně:

Základní obory	Hudební výchova Výtvarná výchova
Rozvíjející obory	Dramatická výchova Taneční a pohybová výchova Filmová / audiovizuální výchova

HV a VV přispívají k základní orientaci v mediálním světě a tvoří základ vzdělání v této oblasti. Rozvíjející obory pak poskytují žákům další výrazové možnosti, jsou propojeny s obsahy HV a VV a mohou být realizovány ve formě volitelných předmětů nebo ve formě projektů daných ŠVP.

- **Varianta B** usiluje naopak o komplexní propojení všech pěti oborů v jeden celek. Osobnost žáka se tak může rozvíjet více cestami a všichni žáci mají možnost seznámit se jak s obory HV a VV, tak také současně s obory dramatickým, tanečním a pohybovým a filmovým. Vzdělávací obsah oblasti Umění a kultura zahrnuje obsahy všech pěti oborů, očekávané výstupy jsou společné pro celou oblast. Zařazení všech oborů v průběhu školní docházky je plně v kompetenci škol s ohledem na personální i materiální podmínky. Není třeba je zapojovat ve všech ročnících, ani v jednotné formě.³

Jednotlivé návrhy prošly připomínkovací fází konzultačních skupin a také oponentů. V současné době pracovní skupiny zpracovávají obsah vzdělávání a formulují

³ *Návrh koncepce revize vzdělávací oblasti Umění a kultura* [online]. Praha, 2023 [cit. 2023-04-09]. Dostupné z: <https://velke-revize-zv.rvp.cz/files/koncepce-uak.pdf>

očekávané výstupy. Po schválení nového RVP ZV Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy České republiky bude následovat přepracování školních vzdělávacích programů dle této nové podoby a předpokládá se, že první základní školy a nižší stupně gymnázií by mohly dle těchto inovovaných programů začít vyučovat v prvních a šestých ročnících již v září 2024.⁴

⁴ *Velké revize RVP ZV* [online]. MŠMT ČR & NPI ČR, 2023 [cit. 2023-04-09]. Dostupné z: <https://velke-revize-zv.rvp.cz/>

3 Intonace

Pojem intonace označuje v jazykovědném oboru melodii řeči, tj. změny tónu hlasu v průběhu výpovědi. V tomto smyslu člení intonace řeč na jednotlivé větne úseky, určuje její komunikační funkci a poukazuje na emocionální charakter výpovědi.⁵

Klimešův Slovník cizích slov popisuje intonaci z hlediska hudebního jako: „*Správné vyladění nebo přesné nasazení tónu vzhledem k jeho výšce; vyladění nástroje nástrojařem a další úpravy, aby nástroj vyhovoval všem požadavkům na kvalitu tónu; začáteční slova zpěvu, jež zanotuje kněz nebo kantor.*“⁶

Dle Aleny Tiché je intonace: „*Dovednost představit si a zazpívat tón na základě zrakového podnětu.*“⁷

Vladimír Poš pak uvádí pojem intonace do souvislosti nejen se zpěvem z not jako prostředku pro snazší orientaci zpěváků v partu, ale označuje jím především ucelený předmět, který se zabývá školením hudebního sluchu, rytmu a hudební paměti.⁸

3.1 Vokální intonace

Pojem vokální označuje činnost, která se týká lidského hlasu. V hudební oblasti jde potom konkrétně o zpěv.⁹

K pěveckému projevu lze využít tři základní způsoby:

- **Vokální improvizaci**
- **Vokální imitaci**
- **Vokální intonaci**¹⁰

Vokální improvizací, neboli pěveckou tvořivostí, lze chápat hru s několika tóny v určitém tónovém prostoru, který je daný konkrétní skladbou. Prostorem může být jeden tón, ale i více. Zpívající jedinci tak hledají na základě své dosavadní hudební zkušenosti tonální vztahy mezi vymezenými tóny. To znamená, že vybrané tóny mezi sebou různě

⁵ ČECHOVÁ, M. *Čeština - řeč a jazyk*. 3. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2011. ISBN 978-80-7235-413-9, s. 268, 269.

⁶ KLIMEŠ, L. *Slovník cizích slov*. 5., přepr. a dopl.vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1981. ISBN 80-04-26059-4, s. 320.

⁷ TICHÁ, A. *Učíme děti zpívat: hlasová výchova pomocí her pro děti od 5 do 11 let*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0648-4, s. 62.

⁸ POŠ, V. *Nová intonace: Rytmus ; Sluchová výchova*. Praha: Edit, 1998, s. 6.

⁹ KLIMEŠ, L. *Slovník cizích slov*. 5., přepr. a dopl.vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1981. ISBN 80-04-26059-4, s. 840.

¹⁰ SEDLÁK, F., SIEBR, R. *Didaktika hudební výchovy na prvním stupni základní školy: učebnice pro studenty pedagogických fakult*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985 s. 154.

kombinují, opakují i střídají, nebo mění jejich délku. Těmito kombinacemi potom vzniká ucelená melodie o určité délce.¹¹

Vokální imitací se označuje nápodoba slyšeného. To znamená, že zpívající opakuje hudební útvar, který předem vnímal sluchem. K osvojování písni pomocí imitace dochází od raného dětství, kdy děti slychají zpěv svých matek nebo také zpěv zprostředkovaný médii.

Vokální intonace naproti tomu označuje převádění notového zápisu skladeb do příslušné zvukové podoby, tj. zpěvem na základě zrakového podnětu.¹²

Za základní schopnosti pro správné vokální intonování lze považovat:

- **Hudební představivost**, tj. ve vnitřním uchu znějící melodii si lze představit jako tónové výšky uložené dříve v paměti.
- **Hudební paměť**, do které se ukládají předchozí hudební zkušenosti. Ty lze později z paměti vybavit a využít je v případě potřeby nejen při zpěvu.
- **Hudební sluch**, jež slouží k rozlišování jednotlivých vlastností tónů. Mezi ně se řadí délka, síla, barva a výška. Děti tak dokážou určit, zda se jedná o melodii stoupavou či klesavou, nebo v jaké poloze se melodie nachází.
- **Tonální cítění**, které vyjadřuje vztah jednotlivých tónů k tónickému kvintakordu. Pokud zpěvák touto schopností disponuje, dokáže čistě zpívat melodie ve více tóninách.
- **Rytmické cítění**, tj. emocionální prožívání rytmu, cítění přízvučné první doby v taktu a také vnímání doby taktu. Dítě se pak dokáže adekvátně na skladbu pohybovat, vytleskat rytmus i danou dobu.¹³

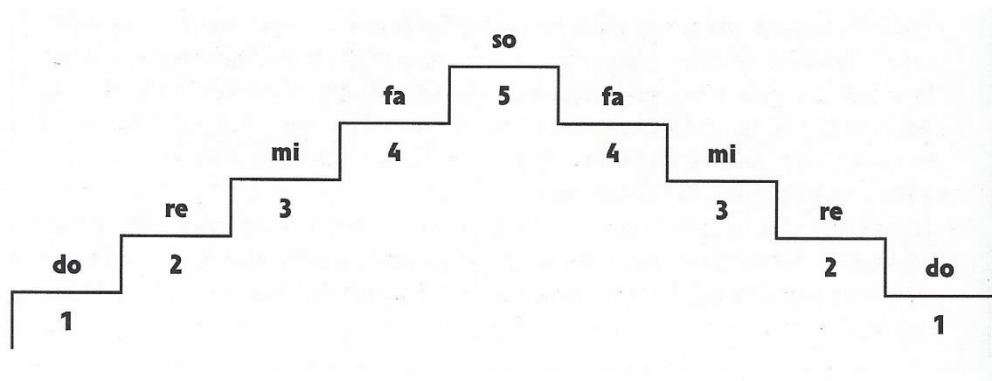
K pochopení vztahů mezi jednotlivými tóny stupnice lze využívat různé pomůcky, při kterých zapojujeme jak sluch a zrak, tak také pohybové aktivity. Řadí se mezi ně například:

- **Intonační schody** – slouží k ukazování jednotlivých stupňů za poslechu a následného zpěvu melodie. Tím si žáci nejen uvědomí poměr mezi jednotlivými stupni, ale také zda se jedná o melodii stoupavou či klesavou.

¹¹ TICHÁ, A. *Učíme děti zpívat: hlasová výchova pomocí her pro děti od 5 do 11 let*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0648-4, s. 67.

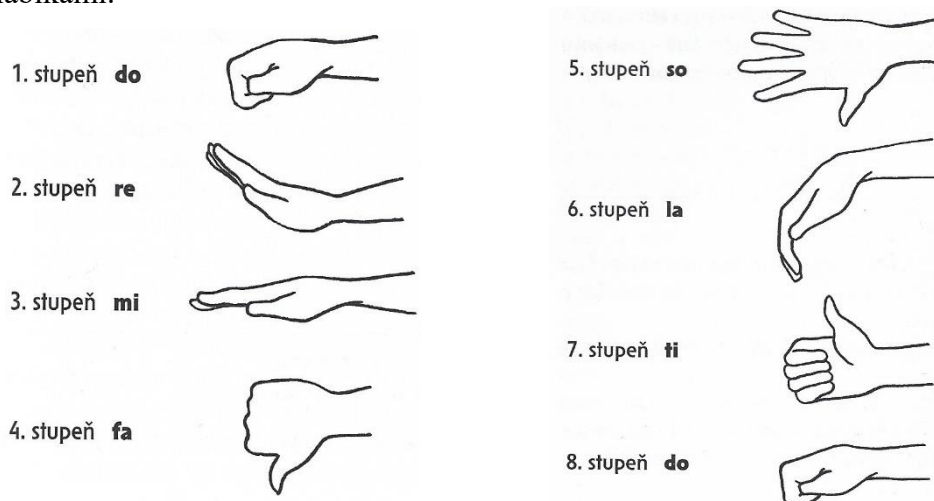
¹² SEDLÁK, F., SIEBR, R. *Didaktika hudební výchovy na prvním stupni základní školy: učebnice pro studenty pedagogických fakult*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985, s. 154.

¹³ TICHÁ, A. *Učíme děti zpívat: hlasová výchova pomocí her pro děti od 5 do 11 let*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0648-4, s. 22.

Obrázek 1: Intonační schody (Tichá 2014, s. 62)

- **Fonogestika** - využívá ke znázornění tonálního vztahu pohyb ruky. Každý stupeň v tónině je označován konkrétním gestem. Ta lze doprovodit solmizačními slabikami.

Obrázek 2: Fonogestika pro 1. - 8. stupeň durové tóniny (Tichá 2014, s. 65-66)

3.1.1 Hlas a hlasový rozsah

Pro mluvení a následný zpěv je mimo jiné důležitý hlas a také zapojení mluvních orgánů, mezi něž patří:

- **Ústrojí artikulační** – rty, jazyk, dolní a horní čelist, zuby, dásně, tvrdé a měkké patro
- **Ústrojí fonační** – hrtan s hlasivkami
- **Ústrojí respirační** – plíce a dýchací svaly.¹⁴

Dle Hály a Sováka vzniká hlas následujícím způsobem: „Vzduchový proud, vydechovaný z průdušnice, oddálí svým tlakem na malý časový zlomek obě hlasivky, jež stojí v postavení fonačním, t.j. ve střední čáře těsně vedle sebe; jejich oddálením se rozevře hlasová štěrbina a jí unikne jisté množství vzduchu. Tím se zmenší expiratorní

¹⁴ HÁLA, B., SOVÁK, M. *Hlas - řeč – sluch*. 2. vyd. Praha: Česká grafická unie, 1947, s. 7.

tlak a hlasivky se svou pružností opět sblíží do střední čáry. Střídavým rozvíráním a zavíráním hlasové štěrbiny se vytvoří střídavé (periodické) zhušťování a zředování vzduchu nad hlasivkami a tím zároveň hlas.¹⁵

První hlasové projevy se u dětí objevují hned po narození. Zpočátku se jedná o nepodmíněný reflex v podobě křiku, který má individuální hlasovou polohu a malý rozsah ve výšce okolo a^1 . S přibývajícím věkem a získáváním nových hlasových zkušeností se rozsah zpěvního hlasu rozšiřuje.¹⁶

Rozsah dětského hlasu závisí na několika důležitých aspektech. Mezi ně se řadí:

- **Věk**
- **Míra pěvecké aktivity**
- **Individuální hlasové, tělesné a psychické dispozice**

Nelze tak určit přesný rozsah všeobecně, ale pouze orientačně. Alena Tichá uvádí čtyři základní věková období a jejich přibližný rozsah:

- **Kojenci a děti do tří let: $g^1 - c^2$**
- **Předškolní věk: $f^1 - e^2$**
- **Mladší školní věk: $c^1 - f^2$**
- **10 let až puberta: $a - a^{217}$**

Zásadním obdobím pro změnu hlasového rozsahu je mutace, neboli doba pohlavního zrání. V tomto období dochází k nápadnějšímu zvětšování hrtanu, prodlužování hlasivek a tím ke zvětšování rozsahu. U chlapců se jedná o snížení dolní hranice rozsahu zhruba o oktávu a horní hranice o sextu, u děvčat se snižuje dolní hranice rozsahu přibližně o tercii a horní hranice se naopak zvyšuje v rozmezí sekundy.

Obrázek 3: Změna hlasového rozsahu v období mutace (Hála, Sovák 1947, s. 64)

U dospělých se hlasový rozsah pohybuje v rozmezí dvou oktáv. Platí však, že ve stáří se rozsah zmenšuje. U mužů se poloha hlasu zvyšuje, u žen naopak snižuje.

¹⁵ HÁLA, B., SOVÁK, M. *Hlas - řeč - sluch*. 2. vyd. Praha: Česká grafická unie, 1947, s. 47 – 48.

¹⁶ SEDLÁK, F., SIEBR, R. *Didaktika hudební výchovy na prvním stupni základní školy: učebnice pro studenty pedagogických fakult*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985, s. 39 – 41.

¹⁷ TICHÁ, A. *Učíme děti zpívat: hlasová výchova pomocí her pro děti od 5 do 11 let*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0648-4, s. 21.

Podle hlasového zabarvení a tónového rozsahu rozlišuje Hála a Sovák následující druhy zpěvního hlasu:

Zpěvní hlas	Rozsah
Bas	E - e ¹
Baryton	G - g ¹
Tenor	H - h ¹
Alt	e - e ²
Mezzosoprán	g - g ²
Soprán	h - h ²

Do daného rozsahu zahrnutí pouze tóny, které v daném hlase znějí čistě, a to i v případě zpěvu v pianu.¹⁸

3.1.2 Hlasová hygiena

Nejen dospělí se čas od času potýkají s hlasovými poruchami. Setkat se s nimi můžeme již u dětí na 1. stupni základní školy. Vznikají tak dva druhy hlasových poruch:

- **Organické poruchy** vznikající z onemocnění hlasového ústrojí
- **Funkční poruchy** vznikající z nesprávné hlasové funkce

Právě zvláštnosti nejen dětského hlasu jsou důvodem, proč se věnovat jeho ochraně a hygieně. Trvale poškodit hlas může jeho dlouhotrvající přepínání a zpěv v nepřiměřené poloze. Nežádoucí je také tvrdé nasazování tónů. K přepínání a nepřiměřené síle dochází často ve větším kolektivu, kdy se jednotliví zpěváci navzájem špatně slyší. Nevhodný je také jednorázový dlouhotrvající nácvik obtížnější skladby. Ani imitace zpěvu popových zpěváků, které děti slyší v médiích, není pro dětský hlas žádoucí. Záměrně se snaží napodobovat jejich hlas, akcent i techniku, což neodpovídá vlastnostem hlasu dětského. Naopak pravidelný zpěv s přiměřenými nároky je pro hlas prospěšný a odstraňuje jeho únavu.¹⁹

Mezi zásady hlasové hygieny se tak řadí:

- **Zpěv v dobře větrané a nepřetopené místnosti**
- **Nepřetěžování hlasu** – absence křiku
- **Šetření hlasu v době indispozice** – v době nachlazení, po nemoci, při únavě
- **Zpěv v dobré duševní pohodě**

¹⁸ HÁLA, B., SOVÁK, M. *Hlas - řeč - sluch*. 2. vyd. Praha: Česká grafická unie, 1947, s. 64 – 66.

¹⁹ SEDLÁK, F., SIEBR, R. *Didaktika hudební výchovy na prvním stupni základní školy: učebnice pro studenty pedagogických fakult*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985, s. 151 - 152.

- **Řádné rozezpívání při zpěvu v ranních hodinách**
- **Omezení příliš ledových nápojů a zmrzliny ve velkém horku**
- **Omezení příliš horkých nápojů v zimě**
- **Vyvarování se konzumace některých potravin před hlasovým výkonem – oříšky, slané brambůrky, příliš slaná a kořeněná jídla**
- **V případě hlasové poruchy vyhledání odborné pomoci – návštěva foniatra²⁰**

3.2 Zásady pro intonační výcvik

Za základ hudební výchovy na 1. stupni základní školy lze považovat vokální činnosti, jimiž se rozvíjí nejen hudební sluch, ale i hudební představivost a hudební paměť. Do těchto činností se zařazují různé spontánní i řízené hry s hlasem, zpěv písní, nebo také vytváření krátkých melodických útvarů, jakými jsou například zhudebněná říkadla. Při vokálních činnostech žáci nasloucháním učitelova projevu zapojují sluch a hlas, rozvíjí svou hudební představivost a učí se také sluchové sebekontrolé.²¹

Dodržování vhodného postupu v hodinách hudební výchovy je základním předpokladem pro pozdější uplatnění tonální písňové metody. Synek rozděljuje intonační výcvik do pěti následujících kroků:

1. **Rozlišování polohy tónů** – Zda se jedná o tóny vysoké nebo nízké, mohou žáci rozhodnout fonogestikou, ale také pohybem znázorňujícím v nízkých polohách například medvěda, ve vysokých létajícího ptáčka.
2. **Tón vyšší, nižší, stejný v rámci jedné oktávy** – Žáci se to nejprve učí na dvou tónech, později i na více. Kromě výše uvedeného způsobu lze využít také grafické znázornění výšky pomocí vodorovných čar.
3. **Určování směru melodie** – Ta může být stoupavá, klesavá nebo setrvává na jednom tónu. K procvičení slouží čtyři melodické modely. Vyučující tak ukazuje na jednotlivé modely a žáci melodii zpívají.

Obrázek 4: Čtyři modely pro určení směru melodie (Synek 2004, s. 16)

²⁰ SYNEK, J. *Didaktika hudební výchovy I*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. ISBN 80-244-0972-0, s.13.

²¹ PÁNKOVÁ, J., POBUDOVA, L., POSPÍŠILOVÁ, L., ROUBOVÁ, L., SLAVÍKOVÁ, M., TICHÁ, A. *Hudební výchova: pro 1. ročník základní školy*. Ilustroval Eva SÝKOROVÁ. Plzeň: Fraus, 2015. ISBN 978-80-7489-251-6, s. 13, 14.

- 4. Procvičování různých modelů pomocí diatoniky, fonogestiky a intonačních schodů** – Mezi písně založené na diatonice řadíme například Sedí liška pod dubem nebo Vyletěl holoubek. Teprve poté zavádíme orientaci v notovém záznamu. Vždy je třeba označit základní tón, tj. první stupeň. Na základě toho jsou pak žáci schopni intonovat melodie a písně dle notového zápisu.
- 5. Intonační cvičení k určení stupně tóniny na základě volných nástupů za použití opěrných písní** – Základním požadavkem je dokonalá znalost písní dětmi. Na prvním stupni základní školy zařazujeme především 1., 3., 5. a 8. stupeň. K tomu slouží opěrné písně Kočka leze dírou, Maličká su, To je zlaté posvícení a Zajíček běží po silnici.²²

Dalšími opěrnými písněmi od výše uvedených stupňů mohou být následující:

1. stupeň	Ach synku, synku Bejvávalo Hvězdičky, dobrou noc Já jsem malý mysliveček Já jsem muzikant Já jsem z Kutné Hory Kdybys byla vlaštovkou Když jsem husy pásala Náchodský zámeček Nemelem, nemelem Neopouštěj Ovčáci, čtveráci
3. stupeň	Jede, jede poštovský panáček Kdyby byl Bavorov Když jsem jel do Prahy Na tý louce zelený Okolo Třeboně Plavala husička po Dunaji Pod naším okýnkem Spi, děťátko, spi

²² SYNEK, J. *Didaktika hudební výchovy I*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. ISBN 80-244-0972-0, s.16 - 19.

5. stupeň	Adámku náš Cib, cib, cibulěnka Čerešničky Česká hymna Chválím tě Země má Každý den Kočka leze dolů Letěla husička Mám já v levé noze trn Marjánko Na tom pražským mostě Rybička maličká Skákal pes V zahradě na hrušce Zavolejte stráže
8. stupeň	Chlupatý kaktus Pásli ovce Valaši Ráda, ráda Veselé Vánoce

Také pro intonaci jednotlivých intervalů lze využít opěrných písní, které nám nácvik těchto intonačních dovedností umožní. Písňovou oporou pro následující intervaly pak mohou být:

Velká tercie vzestupně	Běží liška k Táboru Červená, modrá fiala Hrály dudy Já jsem malý mysliveček Když jsem husy pásala Na Vánoce dlouhý noce Nestarej se ženo má Ovčáci, čtveráci
Velká tercie sestupně	Když jsem šel z Hradišť'a Malé kotě

	Osudová
Malá tercie vzestupně	Hop, hej! Cibuláři Jak jsi krásné, neviňátko Koloběžka Plavala husička po Dunaji Ptala se Zuzana Kuby Vínečko bílé Trpasličí svatba
Malá tercie sestupně	Letěla husička Nepudu domu Rybička maličká Šel tudy, měl dudy
Čistá kvarta vzestupně	A já sám Bude zima, bude mráz Červená řeka Jedna, dvě, tři, čtyři, pět Když jsem k vám chodíval přes ty lesy Lásko, Bože, lásko Rodné údolí Za tú horú
Čistá kvarta sestupně	Boleslav, Boleslav Černé oči jděte spát Čížečku, čížečku Jožin z bažin Pásli ovce Valaši Šupy dupy dup Už se ten Talínskej rybník nahání
Čistá kvinta vzestupně	Babička Mary David a Goliáš Ej, lásko, lásko Loučení, loučení To ta Heřpa

	Tři kříže
Čistá kvinta sestupně	Když jsem kytici vázala Šaty dělají člověka Vinohrady
Velká sexta vzestupně	Doney Gal Koupím já si koně vraný Neťukej, neťukej Rolničky Rozvíjej se poupátko U panského dvora
Velká sexta sestupně	Řeka hučí Sluníčko, sluníčko Želva
Malá septima	Chovejte mě, má matičko Pocestný Teď královnou jsem já
Oktáva vzestupně	Komáři se ženili Severní vítr Vinnou
Oktáva sestupně	Jede, jede poštovský panáček Nechod' tam, pojd' radš k nám

Také podle Sedláka je důležité propojovat pěvecký výcvik s osvojováním písní, sluchovým a intonačním cvičením. „*Pěvecká cvičení vytvořená z melodických úryvků nacvičované písně umožňují výcvik hlasu a současně rychlejší osvojení písně. Spojení pěveckých cvičení s intonačními pak rozvíjí hlas a současně i sluchovou představivost.*“²³

S nácvikem pěveckých dovedností souvisí také další činnosti, které vedou k jejich rozvoji. Radíme mezi ně:

- **Pěvecké dýchání a postoj**
- **Tvoření tónů a vokalizace**

²³ SEDLÁK, F., SIEBR, R. *Didaktika hudební výchovy na prvním stupni základní školy: učebnice pro studenty pedagogických fakult*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985, s. 141.

➤ Artikulační cvičení²⁴

S předchozím souhlasí také Ladislav Daniel, který k těmto třem složkám navíc přidává jako samostatnou část rozšiřování a vyrovnávání hlasového rozsahu žáků.²⁵

3.2.1 Pěvecký postoj a správné držení těla

Abychom mohli zpívat, je třeba správně dýchat. K tomu je ale nutné dodržovat určitý pěvecký postoj. Ten může být ve třech různých polohách:

- **Ve stoje**
- **V sedě**
- **V kleku**

Sedlák uvádí: „*Při společných pěveckých cvičeních mají žáci stát, při projevech únavy nebo neklidu (zvláště v nižších ročnících) mohou přechodně též sedět. Při zpěvu stojí přirozeně, s uvolněným svalstvem a s pažemi volně spuštěnými dolů. Nemají vypínat hrudník, hlava má být přirozeně vzpřímená a nemá se sklánět ani příliš zvedat.*“²⁶

Synek naproti tomu zařazuje zpěv ve stoje při rozezpívání a interpretaci písní. „*Ten je vzpřímený, uvolněný a přirozený. Tělo a hlavu držíme vzpříma i v případě, že držíme notový záznam. V opačném případě ponecháme ruce volně spuštěny podél těla. Váha těla je rovnoměrně rozložena na obě mírně rozkročené nohy.*“²⁷ Pro nácvik písní pak volí polohu v sedě. Pěvecký sed popisuje Alena Tichá následovně: „*Sedíme na kraji židličky, kolena od sebe, chodidla opřená celou plochou o zem, záda elasticky vzpřímená, volná „široká“ ramena směřují dolů, pokrčené ruce leží volně v klíně, hlava balancuje s pocitem mírné opory v zátylku.*“²⁸ Pro práci s malými dětmi pak připouští klek na patách s koleny mírně roztaženými.

V praxi se osvědčila jako nejčastěji zařazovaná poloha ve stoje, protože jde dle autorky o nejpřirozenější postoj pro zpěv, kdy žáci i správně dýchají. Pozice v kleku je pro malé děti sice přirozená, nicméně z vlastní zkušenosti vím, že žáci pak neustále poposedávají a neudrží tak pozornost. Při poloze v sedě zase žáci často nevydrží sedět vzpřímeně a velmi brzy na lavicích polehávají.

²⁴ SEDLÁK, F., SIEBR, R. *Didaktika hudební výchovy na prvním stupni základní školy: učebnice pro studenty pedagogických fakult*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985, s. 141.

²⁵ DANIEL, L. *Metodika hudební výchovy*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1992. ISBN 80-7067-098-3, s. 13.

²⁶ SEDLÁK, F., SIEBR, R. *Didaktika hudební výchovy na prvním stupni základní školy: učebnice pro studenty pedagogických fakult*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985, s. 141.

²⁷ SYNEK, J. *Didaktika hudební výchovy I*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. ISBN 80-244-0972-0, s.7.

²⁸ TICHÁ, A. *Učíme děti zpívat*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0648-4, s. 78.

Pro správné držení těla u žáků můžeme volit různé cviky jako například:

- Trhání jablek ze stromu – stoj mírně rozkročný, ruce vzpažit, střídavě napínat levou a pravou co nejvíce ke stropu, pro ztižení lze využít stoj na špičkách.
- Vítr v lese – stoj mírně rozkročný, ruce ve vzpažení sepnout, střídavě se uklánět vlevo, vpravo.
- Zalévání květiny – stoj mírně rozkročný, ruce volně podél těla, s výdechem hluboký předklon, nádech a s výdechem pomalé vzpřímení těla do výchozí polohy.
- Vrabčáci – sed na židli, kolena na širší boků, hlava v protažení, ramena a lopatky směřují dolů, prsty rukou na ramenou, lokty táhnout vzad, s výdechem předklonit hlavu, brada na prsa, lokty vpřed se vzájemně dotýkají, s nádechem zpět do výchozí polohy.

Z hlediska současného didaktického materiálu pro 1. stupeň základních škol poukazují například Marie Lišková a Lukáš Hurník na správný pěvecký postoj v závěru učebnic hudební výchovy pro 2., 3. a 5. ročník. „*Při zpěvu můžeme nejen sedět, ale občas je vhodné zpívat i vestoje. Změna postoje vede k lepšímu soustředění na zpěv. Jak vsedě, tak i vestoje bychom měli mít narovnaná záda, ne však prkenně ztuhlá. Pěvecký postoj by měl být přirozený.*“²⁹

Metodické příručky k učebnicím hudební výchovy nakladatelství Taktik volí drobná pohybová cvičení nejen pro správné držení těla formou doprovodů hudebních pozdravů jako například:

<i>Dobry den, dobry den,</i>	<i>žáci mají ruce v bok a mírně se uklánějí do stran</i>
<i>dneska máme krásný den.</i>	<i>udělají rukama velký kruh před tělem</i>
<i>Ruce máme na tleskání,</i>	<i>zatleskají na každou slabiku</i>
<i>nohy zase na dupání.</i>	<i>zadupají na každou slabiku</i>
<i>Dobry den, dobry den,</i>	<i>znovu úklony do stran s rukama v bok</i>
<i>dneska si to užijem.</i>	<i>zatočí se kolem své osy, na slabiky u-ži-jem třikrát zadupou</i> ³⁰

Pracovní učebnice pro 1. ročník základní školy od stejného nakladatelství mimo jiné nabízí říkanku Rozcvička pro protažení:

„*Když já se natáhnu, vysoko dosáhnu.*“

²⁹ LIŠKOVÁ, M., HURNÍK, L.. *Hudební výchova pro 2. ročník základní školy*. 2. vydání. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 2012. ISBN 80-7235-312-8, s. 100.

³⁰ TAYLOR, D., KÜFHABEROVÁ, B., HLAVOVÁ, J., KNOPOVÁ, B., ANTONŮ, J. *Hravá hudební výchova 1: pro 1. ročník ZŠ – Metodická příručka*. Praha: Taktik, 2020. ISBN 978-80-7563-253-1, s. 4.

Když já se přikrčím, tak zase vyskočím.

Když já se zatočím, celý svět roztočím.

*Když já si lehnu, ani se nehnu.*³¹

Cvičení pro správné držení těla lze využívat nejen v hodinách hudební výchovy, ale zařazují se také jako tělovýchovné chvílky do kteréhokoliv předmětu. Podobné aktivity jako zde zmíněné „Trhání jablek ze stromu“ nebo „Vítr v lese“ občas využívají i vyučující na ZŠ Skálava v Turnově. Nezařazují je ale do hodin hudební výchovy, nýbrž často do hodin českého jazyka jako přípravu pro psaní.

3.2.2 Dýchání a dechová cvičení

Správný způsob dýchání je základem pro zpěv. Dýchací pohyby umožňují především tři svalové skupiny, kterými jsou:

- **Bránice**
- **Mezižební svalstvo vdechové a výdechové**
- **Hladké svalstvo průdušnice a průdušek**

*„Při vdechu klesá bránice dolů a kosterní svaly rozšiřují hrudní koš do stran i dopředu. Tím se uvolní hladké svalstvo a zvětší se světlost (průchodnost) průdušnice a průdušek. Při výdechu se uskuteční pohyby svalů v opačném směru a zmenší se tak objem hrudního koše.“*³²

Dle Daniela lze rozlišovat čtyři typy dýchání:

1. **Žební** = kostální – typ dýchání, při které dochází k rozšiřování hrudníku do stran. Z praktického hlediska jde o způsob, kterým dýcháme při velké námaze.
2. **Bránicové** = abdominální, břišní – hrudník se zvětšuje směrem dolů, břišní dutina se vyklene. Jedná se o běžné mimovolné dýchání.
3. **Svrchní** = klíčkové – nepřilíš vydatný způsob dýchání, častý u dětí, příp. při leknutí či nervozitě u dospělých. Typickým znakem je zvedání ramen při nádechu.
4. **Žebně bránicové** = kostoabdominální – způsob dýchání, který je třeba nacvičit. Propojuje pohyb bránice směrem dolů a rozestup žeber do stran. Je to uměle vycvičený typ určený pro dýchání a dechovou kapacitu při zpěvu.³³

Pro nácvik dýchání je vhodné využít různé polohy těla jako například:

³¹ TAYLOR, D., KÜFHABEROVÁ, B., HLAVOVÁ, J., KNOPOVÁ, B., ANTOŇŮ, J.. *Hravá hudební výchova 1: pro 1. ročník ZŠ*. Praha: Taktik, 2020. ISBN 978-80-7563-249-4, s. 32.

³² SEDLÁK, F., SIEBR, R. *Didaktika hudební výchovy na prvním stupni základní školy: učebnice pro studenty pedagogických fakult*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985, s. 141.

³³ DANIEL, L. *Metodika hudební výchovy*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1992. ISBN 80-7067-098-3, s. 14.

- Vleže na zádech pro klidné dýchání
- V předklonu s uvolněnými rameny a hlavou volně visící pro prohloubení nádechu
- Ve stoji mírně rozkročném s pokrčenými koleny k prohloubení dechu
- Ve stoji s pažemi v pozici obejmutí pro zapojení zádových svalů apod.³⁴

Zpočátku je vhodný klidný nádech nosem, který lze dle Synka nacvičit ve třech etapách:

1. Nádech do břicha

2. Zvětšování dechové kapacity pomocí rozšíření dolní části hrudníku

3. Zvětšování dechové kapacity pomocí nádechu do zad³⁵

Při procvičování nádechu je důležité sledovat, zda žáci při nácviku nádechu nezvedají ramena, nenadechují se do maxima nebo zda po dechu nelapají. Lze volit například následující cviky:

- Přivonění ke květině nebo právě dovařenému pokrmu
- Střídavé nádechy nosem a ústy
- Zapojení pohybu rukou, kdy s nádechem směřují ruce do vzpažení, s výdechem pak zpět do upažení
- Chytáme dešť = tento způsob na procvičení klidného hlubokého nádechu podle Aleny Tiché spočívá ve stoji mírně rozkročném, paže mírně pokrčené do stran, předloktí a dlaně směrem vzhůru. S výdechem do lehkého předklonu, ruce objímají břicho, s nádechem zpět do výchozí polohy s následným fázovaným výdechem, jako když odfukujeme kapičky deště, které na nás dopadají.³⁶

Dle metodické příručky hudební výchovy pro 1. ročník od nakladatelství SPN je správný způsob nádechu následující: „*Před začátkem písničky se nadechneme zhluboka nosem. Děti při nádechu nesmějí zvedat ramena, a to z důvodu správného proudění vzduchu do dutiny břišní. U dětí pěstujeme takzvané břišní dýchání. Břišní dech je přirozený pro klidovou polohu vleže. Děti mohou správnost dýchání kontrolovat i samy. Na své břicho položí ruku, pokud se břicho po nadechnutí vyklene, je to známkou správného nádechu.*“³⁷

³⁴ TICHÁ, A. *Učíme děti zpívat*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0648-4, s. 89 – 90.

³⁵ SYNEK, J. *Didaktika hudební výchovy I*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. ISBN 80-244-0972-0, s.8.

³⁶ TICHÁ, A. *Učíme děti zpívat*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0648-4, s. 95.

³⁷ LIŠKOVÁ, M. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 1. ročník základní školy*. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1998. ISBN 80-7235-047-1, s. 23.

Stejně jako nádech i výdech by měl být rovnoměrný. Nemělo by se tak stát, že vydechneme do krajnosti a už nám nezbyvá prostor pro další klidný nádech. Pro nácvik výdechu můžeme zvolit některé z následujících cviků:

- Foukání na zrcadlo – zrcadlo se mírně zamlžuje, čímž žáci svůj dech i vidí
- Sfoukávání peříčka z dlaně
- Vytváření bublin z bublifuku
- Vytváření bublin ve vodě pomocí foukání do brčka
- Foukání na proužky papíru – imitace vánku, silnějšího větru, nárazu větru
- Rozfoukávání barev nebo tuše

Dechová cvičení lze provádět jak jednotlivě tak ve dvojicích. Příkladem pro posílení dechových svalů ve dvojici je cvik nazvaný Alenou Tichou jako Parní mašina, kde se vždy dva žáci postaví proti sobě a jejich úkolem je zkoordinovat své dýchání a pohyby tak, aby napodobovali rozjezd parního vlaku. S výdechem tak vyslovují š, předsunují střídavě levou a pravou pěst a pohyb postupně zrychlují.³⁸

Náměty na různá dechová cvičení v hodinách hudební výchovy nabízí také některé učebnice hudební výchovy. Mohou to být např.:

- Nádech nosem, zadržet dech a napodobování jízdy mašiny, tj. krátké přerušované neznělé výdechy š-š-š-š-š jako náznak jízdy dopředu. Možnou variantou jsou přerušované pomalejší výdechy na č---č---č---č, kdy vlak jede do kopce. Na závěr cvičení pak s výdechem vysloví dlouhé ž-----ž pro znázornění brždění.³⁹
- Zraněný prst – nádech nosem, krátké zadržení dechu, třikrát krátké fouknutí a poslední výdech dlouhý směrem na zraněný prst.
- Včelka – vyučující říká postupně různé části těla, na kterých sedí právě včelka. Úkolem dětí je odfouknout včelku z daného místa.⁴⁰
- Čaroděj – nádech nosem na 4 doby, 1 doba zadržet, s výdechem polohlasně zpěv verše „Černokněžník v starém hradu čaruje, má černou bradu“ na tónu d₂. Poté opakování na tónech c₂, h₁.

³⁸ TICHÁ, A. *Učíme děti zpívat*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0648-4, s. 98.

³⁹ TAYLOR, D., KÜFHABEROVÁ, B., HLAVOVÁ, J., KNOPOVÁ, B., ANTOŇŮ, J. *Hravá hudební výchova 1: pro 1. ročník ZŠ – Metodická příručka*. Praha: Taktik, 2020. ISBN 978-80-7563-253-1, s. 18.

⁴⁰ TAYLOR, D., KÜFHABEROVÁ, B., JIŘÍČKOVÁ, J., HAVELKOVÁ, H., TUREK, D., HLAVOVÁ, J., KNOPOVÁ, B., ANTOŇŮ, J. *Hravá hudební výchova 2: pro 2. ročník ZŠ – Metodická příručka*. Praha: Taktik, 2020. ISBN 978-80-7563-254-8, s. 57, 86.

- Včelky na louce – nádech nosem, zadržet, s výdechem na 3 doby žáci bzučí nejprve slabě (včelka je daleko), poté středně silně (včelka se přiblížila) a silně (včelka létá kolem mě).⁴¹

Z praktického hlediska se dechová cvičení, stejně jako u nácvičku správného držení těla, využívají i v jiných vyučovacích hodinách. Jedná se o relaxační chvílky v teoretických předmětech, ale často jde o součást tělesné výchovy. Tam se mnohem více setkáme s nácvikem správného dýchání v poloze vleže. V hudební výchově jsou tato cvičení velmi důležitá, ale dle názorů několika kolegyně je zařazují jen občas. Ve vlastních hodinách HV je autorka praktikuje buď samostatně, nebo jako součást hlasového cvičení. Právě u těch nejmenších je třeba vést děti ke správnému způsobu dýchání tak, aby mohly efektivně zpívat. Často se ale stává, že se žáci snaží dýchat správně, zaměřují se na nádech na přesný počet dob či na nádech vyučujícího tak, že se ve výsledku nadechují do maxima, zvedají ramena a stejně tak i vydechují do krajních poloh. Je tedy třeba dechovým cvičením věnovat mnoho chvil, aby se pro ně stalo dýchání při zpěvu i mluvě přirozeným.

3.2.3 Tvoření tónu a hlasová cvičení

Dýchání je základem pro tvoření tónu. Dle Synka vzniká tón: „*pravidelným chvěním hlasivek aktivovaných výdechovým sloupcem vzduchu a dále se dotváří v rezonančních orgánech a artikulačním ústrojí.*“⁴²

Z hlediska tvoření tónu rozlišujeme:

- **Rezonance hrudní** – využívá se většinou pro běžný mluvní hlas a spočívá v rezonanci tónu převážně pod hlasivkami. Ty se chvějí v plném rozsahu, což vede k brzké únavě a klesání tónu.
- **Rezonance hlavová** – využívá se k tvorbě zpěvního hlasu a spočívá ve znění tónu převážně nad hlasivkami. Částečným chvěním jejich okrajů vzniká hlavový tón, který hlasivky neunavuje, což vede k udržení tónu bez klesání.
- **Rezonance smíšená** – slouží převážně pro sólový zpěv, který vyžaduje kombinaci obou předchozích. Vytváří se tzv. voix mixte, tj. tón smíšený, který je dostatečně silný i nosný a má příjemnou barvu.

Nácvik hlavového tónu má v rámci hlasového výcviku stěžejní postavení. Umožňuje jednak dostatečný rozsah pro zpěv ve vyšších polohách, jednak čistou intonaci.

⁴¹ JAGLOVÁ, J. *Metodický průvodce učebnicí Hudební výchova 2 pro 2. ročník základní školy*. 2. vyd. Brno: Nová škola, 2011. ISBN 978-80-7289-356-0, s. 11, 16.

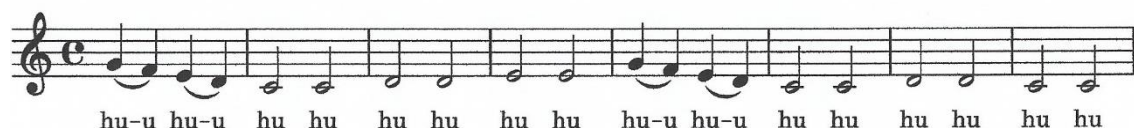
⁴² SYNEK, J. *Didaktika hudební výchovy I*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. ISBN 80-244-0972-0, s.9.

Tón získává charakteristickou barvu a nosnost. Je třeba při něm vycházet z pozice, která již nelze zazpívat mluvním hlasem, tj. okolo tónu c_2 , a ze zvuků, které jsou dětem blízké. Mohou to být např. zvuky napodobující houkání vlaku nebo kukání kukačky. Důležité je, aby žáci při zpěvu nekřičeli, ale zpívali polohlasem. Svou nezastupitelnou roli při tvoření hlavového tónu má také postavení ústní dutiny a rtů, které lze navodit důkladným zívnutím.⁴³

Obrázek 5: Příklad cvičení pro navození hlavového tónu (Daniel 1992, str. 16)

Synek volí pro upevnění hlavového tónu nejprve cvičení se sestupnou tendencí a slabikami -mu, -nu, -ju. Ve chvíli, kdy žáci ovládají neutrální cvičení, lze zavést zpěv konkrétních písní, které mají zpočátku také sestupnou melodii. Než však přistoupí k přesnému textu písně, je vhodné melodii provést za pomoci výše zmiňovaných zvuků, např. kukání, houkání, mňoukání apod.⁴⁴

Obrázek 6: Hlasové cvičení pro píseň Kočka leze dolů (zdroj: vlastní)

Mezi hlasová cvičení se řadí mimo jiné různé formy plynulého klouzání hlasu, tzv. glissando. Jedním z příkladů může být sklouznutí shora dolů na motiv podivu. Využijeme k tomu výraz džjúúú. Žáci by opět neměli při provádění cviku křičet. Naopak jde o cvičení, které začíná i končí tichým hlasem.

Vhodným prvkem pro nácvik vysokých tónů je veselé juchnutí nebo kýchnutí. Zřetelně je zde zapojena bránice a sice u zdvojené hlásky j ve výrazu jújjuch a u závěrečného p v případě hepčik.⁴⁵

Obrázek 7: Juchnutí, kýchnutí (Tichá 2014, s. 43)

⁴³ DANIEL, L. *Metodika hudební výchovy*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1992. ISBN 80-7067-098-3, s. 15-16.

⁴⁴ SYNEK, J. *Didaktika hudební výchovy I*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. ISBN 80-244-0972-0, s.9.

⁴⁵ TICHÁ, A. *Učíme děti zpívat*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0648-4, s. 37, 43.

Hlasová cvičení se využívají v běžné vyučovací hodině hudební výchovy také ve formě rozezpívání. Primárním záměrem je příprava pro následující zpěv, ale také zvětšování hlasového rozsahu. Rozezpívání by mělo začínat v pianu ve střední poloze na jednom nebo několika málo tónech. Následně postupujeme chromaticky vzestupně i sestupně. Pro uvolnění se využívá tzv. brumendo: „*Tón zpíváme zavřenými ústy, rty se lehce dotýkají, zuby jsou mírně od sebe (pralinka mezi zuby), jazyk na dně úst. Tento zvuk není silný, je však nosný.*“⁴⁶ V jiném případě se jednotlivá cvičení zpívají na vokály, slabiky, případně na konkrétní text. Ten může být neutrálního významu, ale lze využít také část konkrétní písně.

Obrázek 8: Příklad hlasových cvičení pro rozezpívání (Lišková, Hurník 2, 2012, s. 101)

V metodických příručkách k učebnicím hudební výchovy lze nalézt také několik typů hlasových cvičení:

- Jak meluzína zpívá – slabika FOU zazpívána glissandem od a¹ do c¹ za současného doprovodu pohybem ruky ve směru klesání
- Sedí liška pod dubem – zpěv písně v různých tóninách na slabiky zo, zu – zo, ja – va, stoupající a klesající melodii lze znázornit pomocí dynamiky zpěvu, tj. stoupající hlasitěji, klesající potichu⁴⁷

⁴⁶ SYNEK, J. *Didaktika hudební výchovy I*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. ISBN 80-244-0972-0, s.10.

⁴⁷ LIŠKOVÁ, M. *Hudební výchova pro 1. ročník základní školy – metodická příručka*. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1998. ISBN 80-7235-047-1, s. 21.

- Rozhovor kočiček – jedna kočička sedí na větvi stromu výš od země a mňouká na tónu c₂, druhá sedí na větvi níž a mňouká na tónu a¹. Společně si povídají tak, že se tóny c₂ a a₁ střídají.⁴⁸
- Cvičení dle notového zápisu na slabiky ku, ma, no:

Obrázek 9: Příklad notového záznamu pro hlasové cvičení (Jaglová 2018, s. 25)

- Běží rošťák:

rozezpívání: Běží rošťák

hudba: Jiřina Jiříčková, slova: lidová píseň

Bě - ží ro - šťák me - zi po - li, smě - le špl - há na to - po - ly. Bě - ží ro - šťák me - zi po - li,
 smě - le špl - há na to - po - ly. Bě - ží ro - šťák me - zi po - li, smě - le špl - há
 na to - po - ly. Bě - ží ro - šťák me - zi po - li, smě - le špl - há na to - po - ly.

Obrázek 10: Námět na rozezpívání s textovým doprovodem (Taylor a kol. 2022, s. 45)

Ve své praxi autorka využívá hlasová cvičení nejčastěji ve spojitosti s artikulačním a dechovým cvičením. Často zařazuje na počátek motiv na jednom tónu, kdy žáci zpívají nejprve brumendem tak, aby dokázali reagovat na svou dechovou dotaci. To znamená, že zpívají všichni, ale v nádechu a délce výdechu postupují individuálně každý dle svých možností. Tón pak může znít delší dobu bez zastavení. Žáci se tak učí pracovat se svým dechem, aniž by jim bylo určováno, kdy se mají nadechnout. V další fázi následují slabiky jako např. „na, ne, ny, no, nu“. Ve chvíli přípravy na novou píseň již následně autorka přistupuje k rozezpívání za použití některého úryvku dané písničky.

⁴⁸ JAGLOVÁ, J. *Metodický průvodce učebnicí Hudební výchova 2 pro 2. ročník základní školy*. 2. vyd. Brno: Nová škola, 2018. ISBN 978-80-7289-356-0, s. 9, 25.

Je třeba při nácvičování dbát na vhodnost daného cvičení, protože se stává, že se určitým prvkem děti rozvádějí a následně se již nesoustředí. Cvičení pak ztrácí efekt.

3.2.4 Výslovnost a artikulační cvičení

Správná výslovnost je jedním z důležitých faktorů ovlivňujících úspěšnost zazpívání. Měla by být přirozená, ale výrazná. Při použití vhodných hlásek lze procvičovat nejen znění tónů, ale také dech. To znamená, že pokud zvolíme správné hláskové spojení, pak lze procvičit nejen mluvidla, ale i dechové svaly. Aktivizují se tím pak také určité rezonanční oblasti.⁴⁹

Zvuková stránka i barevnost vokálů musí být vyrovnaná. Zároveň je ale třeba zachovat jejich vlastnosti a dbát na správnost jejich tvoření. To bývá často ovlivněno dialektem dané oblasti nebo nedostatečným otvíráním úst při zpěvu. Aby si žáci uvědomovali rozdíly mezi jednotlivými vokály, je vhodné k nácvičování používat zrcadlo. Poté volíme cvičení, v nichž se vokály různě střídají. Známým příkladem je zpěv lidové písně Holka modrooká.

Mezi zásady při využití konsonant patří:

- **Zřetelné a krátké vyslovování sykavek**
- **Nevyrážení a nepolykání koncovek**
- **Při použití souhlásky n před hláskami k nebo g volíme tzv. zadopatrové n**
- **Konsonanta r se vyslovuje krátce a ve spojení s jinou souhláskou lze proložit neutrálním vokálem**
- **Sloveso být – při zpěvu typické vynechání počáteční hlásky j v jeho tvarech⁵⁰**

Pro správnou výslovnost je nutné, aby byla celá mluvidla zbavena přebytečného napětí. Mezi nedostatky, které brání dětem v uvolňování čelisti a hrdla při zpěvu, patří především:

- **nesprávné držení těla**
- **předsouvání hlavy**
- **zvedání brady**
- **tlačení dechem do hlasivek**
- **chybně otevíraná ústa**

Pro nácvičování artikulace se nabízí celá řada cvičení:

⁴⁹ TICHÁ, A. *Učíme děti zpívat*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0648-4, s. 123.

⁵⁰ SYNEK, J. *Didaktika hudební výchovy I*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. ISBN 80-244-0972-0, s.12.

- Žvýkání – vhodný způsob, jak přirozeně uvolnit čelist. Nejprve si představíme, že máme ústa plná žvýkačky a snažíme se žvýkat tak, abychom nemlaskali, tj. se zavřenými ústy. Poté se pokusíme to samé provést s ústy otevřenými.
- Žabí rozhovor – dvojice žáků sedí proti sobě a střídavě vyslovují kva – kva
- Hra na čertíka – cvičení k uvolnění mimických svalů. Žáci se postaví tak, aby tělo i hlava byly v mírném předklonu, a zatřesou hlavou ze strany na stranu. Při tom zřetelně vyslovují čertovské bllll.
- Odfrknutí koně – vyslovením prh se aktivizuje mimo jiné také bránice
- Protažení svalů jazyka kmitáním mezi koutky rtů, klouzáním po zubech nebo rtech, snahou dotknout se špičkou jazyka nosu nebo brady
- Posílání pomyslné kuličky na výraz kutululú, lze využít i zpěv ve střední i vyšší poloze v rozsahu sestupné tercie.⁵¹
- Jazykolamy – u dětí velmi oblíbené, např. Táto, to tato teta tuto tetu tahá.
- Zpěv bez zvuku – úkolem žáků je poznat známou píseň na základě artikulovaných slov.⁵²
- Hra na tichou poštu – spočívá v posílání vzkazu či textu písňě pomocí šeptání. Je to skupinová činnost, jejímž úkolem je donést přes žáky zprávu v podobě, jakou měla na začátku u prvního člena skupiny.⁵³

Učebnice hudební výchovy nakladatelství Nová škola využívají jako artikulační cvičení nejčastěji různé říkanky. Řadí se mezi ně např.:

- „*Vráno, vráno, polet‘ k nám,
já ti něco přichystám.
Trochu hrachu, trochu krup,
vráno, vráno, dupy, dup.*“
- „*Tluču, tluču mák,
ale nevím jak.
Povězte mi, panímámo,
jak se tluče mák.*“⁵⁴

⁵¹ TICHÁ, A. *Učíme děti zpívat*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0648-4, s. 123 – 129.

⁵² SYNEK, J. *Didaktika hudební výchovy I*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. ISBN 80-244-0972-0, s.12.

⁵³ LIŠKOVÁ, M., HURNÍK, L. *Hudební výchova pro 3. ročník základní školy*. 2. vyd. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2007. ISBN 978-80-7235-354-5, s. 108.

⁵⁴ JAGLOVÁ, J. *Hudební výchova 2: učebnice pro 2. ročník základní školy*. 7. vydání. Brno: Nová škola, 2021. ISBN 978-80-7600-305-7, s. 14, 26.

Metodické příručky k učebnicím hudební výchovy od nakladatelství Taktik ve většině případů propojují artikulační cvičení s hlasovými. Jedná se tedy často o popěvky s prvky na procvičení výslovnosti. Průvodce učebnicemi hudební výchovy pedagogického nakladatelství SPN nezahrnuje záměrná artikulační cvičení, nicméně u některých písní upozorňuje na prvky, které by mohly být vyslovovány nesprávně. Například u písně Rampouch je uvedena poznámka: „*Při nácviku písně věnujeme pozornost pečlivé výslovnosti. Obzvláště dbáme na to, aby děti nepolykaly koncové souhlásky (rampouch, poslouchám, sem, tam, sed, cink). Ve slově cinká vyslovujeme souhlásku n jako nosovku.*“⁵⁵

Stejně jako autorka propojují i jiní vyučující artikulační cvičení s cvičením hlasovým. Velmi oblíbeným prvkem jsou jazykolamy, které se hojně využívají především v českém jazyce. Nicméně vždy je třeba hledět na aktuální zdatnost dětí, protože žáci mladšího školního věku, kteří ještě nemají plně rozvinuté logopedické schopnosti, se mohou cítit v nevýhodě z důvodu možného posměchu. Na druhou stranu se považují artikulační cvičení všeobecně za určitou pomoc právě pro žáky s nějakou logopedickou indispozicí. Hru na tichou poštu lze zařadit do hodin českého jazyka jako možnou přípravu na píseň, které se budeme věnovat v hudební výchově. Celkově lze říci, že artikulační cvičení bývají u žáků velmi oblíbená a také jsou pro ně zdrojem zábavy.

3.3 Metody nácviku intonace

3.3.1 Historický vývoj intonačních metod

Intonací ve smyslu zpěvu z not se v minulosti zabývalo již mnoho hudebních pedagogů. Počátky snah o vytvoření co nejvhodnějšího způsobu pro nácvik zpěvu z not se datují až do 11. století.⁵⁶

Z historického hlediska je tedy možné jmenovat několik významných autorů, kteří se pokusili o vypracování vokálně intonačních metod.

- **Guido z Arezza**, který pracoval s šestistupňovou řadou a pro vytváření hudebních představ využil počáteční slabiky prvních šesti veršů hymnu Ut queant laxis. Zmiňovanými slabikami byly ut, re, mi, fa, sol, la.

⁵⁵ LIŠKOVÁ, M. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 3. ročník základní školy*. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1999. ISBN 80-7235-092-7, s. 38.

⁵⁶ SYNEK, J. *Didaktika hudební výchovy I*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. ISBN 80-244-0972-0, s.15.

UT QUEANT LAXIS

edited by Andrew Henderson

Guido d'Arezzo (c991-1033)

I. Ut que-ant la - xis, Re - so - na - re fi - bris, Mi - ra ge - sto - rum,
4
Fa - mu - li tu - o - rum, Sol - ve pol - lu - ti,
6
La - bi - i re - a - tum, Sanc - te Jo - han - nes.

Obrázek 11: Ut Queant Laxis (zdroj: online)

- **Tonic-sol-fa** – Metoda, která vznikla na přelomu 18. a 19. století v Anglii. Autorkou byla Sarah Ann Glover. „Používá solmizačních slabik (v anglickém znění *doh, ray, me, fah, sol, lah, te*), které slouží k absolutnímu označení tónů. Počáteční souhlásky těchto slabik (*d, r, m, f, s, l, t*) nahrazují notové písmo.“⁵⁷ Tuto metodu pak dále propracoval John Curwen, který za pomoci solmizačních slabik vyjadřoval vztahy mezi tóny v jednotlivých tóninách. Mimo to se věnoval také fonogestice, tj. zavedení různých poloh rukou a prstů jako symbol pro jednotlivé stupně.
- **Max Battke** propracoval na přelomu 19. a 20. století tvořivou metodu vokální intonace. Využívá k tomu systém sluchových, intonačních a rytmických cvičení, ale také hlasová cvičení a hudební diktáty. Velmi důležitou myšlenkou byl princip jednotného klíče, který spočívá v tom, že se 1. stupeň každé durové tóniny označuje slabikou *do*. Typická jsou také jeho syntaktická cvičení, v nichž propojuje hudbu s lidskou řečí. Jedná se často o rytmizaci slov, vět i veršů, čímž žáci procvičují rytmus jak v mluvené řeči, tak v hudbě. Při nácviu intonace vychází nejprve z diatonického postupu v durových tóninách, poté přechází v tónický kvintakord a teprve po bezpečném zvládnutí této látky se dostává k mollovým tóninám.⁵⁸
- **Bohumil Čeněk** vycházel částečně z Battkeho metody. Pro nácviu intonace používá kromě stupnicové řady také tónický kvintakord, z něhož poté odvozoval vedlejší stupně. Řadu solmizačních slabik upravil do podoby *do – re – mi – fa – so – la – ti – do*. V případě sníženého stupně pak zavedl vokál *-u* a v případě zvýšeného stupně

⁵⁷ SEDLÁK, František a Rudolf SIEBR. *Didaktika hudební výchovy na prvním stupni základní školy: učebnice pro studenty pedagogických fakult*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985, s. 157.

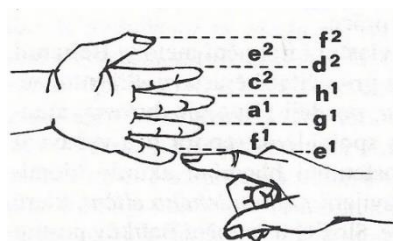
⁵⁸ SEDLÁK, František a Rudolf SIEBR. *Didaktika hudební výchovy na prvním stupni základní školy: učebnice pro studenty pedagogických fakult*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985, s. 157 - 158.

vokál -i. Intonaci mollových řad pak Čeněk vyvodil na rozdíl od Battkeho metody ze stejnojmenných durových stupnic. Jako pomůcku vytvořil tzv. Čenkovu intonační tabuli, v níž pomocí posuvných listů propojoval tóny tónického kvintakordu s barvou.

I. stupeň	
III. stupeň	
V. stupeň	

Vzhledem k tomu, že tento systém fungoval pro všechny tóniny, stal se tak pomůckou, která umožňovala snadnější orientaci v tóninách a žáci tak měli možnost lépe pochopit vztahy mezi jednotlivými tóny.⁵⁹

- **František Lýsek** přichází v roce 1923 s nápěvkovou intonační metodou, při níž čerpá ze znalostí metody Guidona z Arezza. I on navazuje na předešlou zkušenost a znalost melodií. Základní intonační modely pak vytváří pomocí známých lidových písní. Vztahy mezi jednotlivými tóny tak žáci objevují na základě 12 nápěvků. První nápěvek vychází z ukolébavky Halí, belí a poukazuje na rozsah pouze tří tónů, tj. 3., 2., a 1. stupně durové stupnice. Každý další nápěvek se poté rozšiřuje o jeden nový tón, a sice tón nejvyšší. Jednotlivé modely jsou znázorňovány také na prstové osnově. Intonující osoba zvedne svou levou ruku s roztaženými prsty, dlaní směrem k sobě, a ukazuje na prstech, příp. v mezerách jednotlivé stupně. Prsty tedy označují linky notové osnovy, prostor mezi nimi pak mezery.

Obrázek 12: Prstová osnova Františka Lýska (Sedlák 1985, s. 160)

Mimoto František Lýsek využívá také tzv. živou klaviaturu, kde jednotlivé klávesy představují žáci. Učitel jim zadá příslušný tón durové stupnice a úkolem každého žáka je si ten svůj zapamatovat. Jakmile vyučující na danou živou klávesu ukáže, musí být příslušný tón zazpíván.⁶⁰

⁵⁹ PECHÁČEK, S. *Tradice a současnost výuky intonace v českých zemích*. Hudební výchova [online]. Praha: Univerzita Karlova v Praze - Pedagogická fakulta, 2007, ročník 15 (4/2007), s. 55 [cit. 2023-04-10]. Dostupné z: https://hudebnivychova.pedf.cuni.cz/Archiv/pdf.2007/HV4_2007.pdf.

⁶⁰ SEDLÁK, F., SIEBR, R.. *Didaktika hudební výchovy na prvním stupni základní školy: učebnice pro studenty pedagogických fakult*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985, s. 159, 160.

„Elementárnost Lýskova metodického postupu se projevuje v tom, že začíná intonovat v tónově omezeném prostoru, který teprve postupně rozšiřuje.“⁶¹ Zpočátku tedy Lýsek volí první tři stupně durové stupnice a poté postupně přidává diatonicky stupně následující směrem vzhůru. Podobně pracuje také s notovou osnovou, v níž používá vždy jen tolik linek, kolik jich pro danou problematiku intonace v konkrétní chvíli potřebuje.

- **Ladislav Daniel** vypracoval v 50. letech minulého století pro intonační výcvik systém tzv. opěrných písní. „*Tento podrobně propracovaný systém tzv. opěrných písní používá jednak v rámci tonální metody, kdy k vybavení určitého stupně slouží představa prvního tónu příslušné písně, jednak k vybavování intervalů, kdy si určitý interval ve stoupajícím i klesajícím směru vybavíme pomocí prvních dvou tónů dané písně.*“⁶² Daniel využívá pro orientaci v notovém zápisu tzv. tóninový klíč, který je uveden v podobě tónického kvintakordu vždy na počátku melodie. Při intonování písně pak nevyužívá ani solmizaci, ani jména not. Dané tóny melodie zpívá pomocí pěveckého vokálu nebo přímo textu písně.⁶³
- **Jiří Kolář, Hana Váňová, Oldřich Duzbaba** vypracovali publikaci s názvem *Počátky tvořivé intonace*, v níž rozpracovali jednotlivé intonační kroky na základě znalosti postupů jejich předchůdců. Podobně jako František Lýsek rozšiřují tónový prostor postupně. Problematice intonace dávají jasný řád, v němž postupují následovně: stupnicové postupy, tónický kvintakord a jejich kombinace, následně terciové kroky a volné nástupy hlavních stupňů, na závěr pak volné nástupy vedlejších stupňů. Při nácviu využívají relativní solmizaci, opěrné písně i fonogestiku. Zároveň propojují zpěv s rytmikou a zapojují v rámci daných tónových prostorů také improvizaci.⁶⁴

3.3.2 Intonační metody v současné literatuře

Na trhu existuje několik publikací věnujících se intonačnímu a rytmickému výcviku. Jsou však koncipovány pro všechny věkové kategorie, nikoliv cíleně žákům

⁶¹ PECHÁČEK, S. *Tradice a současnost výuky intonace v českých zemích*. Hudební výchova [online]. Praha: Univerzita Karlova v Praze - Pedagogická fakulta, 2007, ročník 15 (4/2007), s. 55, 56 [cit. 2023-04-10]. Dostupné z: https://hudebnivychova.pedf.cuni.cz/Archiv/pdf.2007/HV4_2007.pdf.

⁶² PECHÁČEK, S. *Tradice a současnost výuky intonace v českých zemích*. Hudební výchova [online]. Praha: Univerzita Karlova v Praze - Pedagogická fakulta, 2007, ročník 15 (4/2007)s. 56 [cit. 2023-04-10]. Dostupné z: https://hudebnivychova.pedf.cuni.cz/Archiv/pdf.2007/HV4_2007.pdf.

⁶³ SEDLÁK, F., SIEBR, R.. *Didaktika hudební výchovy na prvním stupni základní školy: učebnice pro studenty pedagogických fakult*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985, s. 161.

⁶⁴ PECHÁČEK, S. *Tradice a současnost výuky intonace v českých zemích*. Hudební výchova [online]. Praha: Univerzita Karlova v Praze - Pedagogická fakulta, 2007, ročník 15 (4/2007)s. 56 [cit. 2023-04-10]. Dostupné z: https://hudebnivychova.pedf.cuni.cz/Archiv/pdf.2007/HV4_2007.pdf.

základních škol. Přesto se ale mezi náměty najde velké množství cvičení, která se v hodinách hudební výchovy používají, nebo by byla vhodným prostředkem pro nácvik intonace. Mezi autory těchto učebnicových materiálů se řadí mimo jiné:

A. Jaroslav Kofroň: Učebnice intonace a rytmu

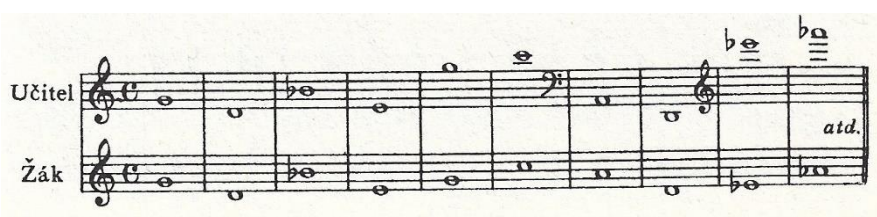
Jaroslav Kofroň vychází ve své publikaci z propojení dvou následujících metod:

- a) **Tonální metoda:** Při tonální metodě jsou jednotlivé tóny melodie přiřazovány stupňům určité tóniny. Vycházíme přitom z tónického kvintakordu, jehož 1., 3. a 5. stupeň tvoří stupně opěrné. Tonální metodou lze docílit nejčistší intonace a uplatňuje se nejčastěji při nácviku jednodušších melodií.
- b) **Intervalová metoda:** V intervalové metodě je melodie chápána jako řada intervalů. Intonující si tak musí vybavit přesné intervaly mezi jednotlivými tóny melodie. To není možné, pokud zpívající spolehlivě nezná problematiku intervalů. I zde nám mohou pomoci melodie známých písní. Nevýhodou intervalové metody je, že pokud intonující chybně zazpívá jeden interval, může to způsobit chybnou celou melodii.

„Při nácviku intonace je důležité postupovat tak, abychom nejprve vycvičili tonální citění a dovedli vhodně propojit tonální citění s chápáním intervalovým.“⁶⁵

Kofroň tedy navrhl správný postup pro vyučování intonace. Nejprve je třeba zvládnout danou látku teoreticky, poté prakticky intonačním výcvikem a teprve následně zařadit sluchová cvičení a hudební diktáty. Každá problematika musí být řádně procvičena na mnoha příkladech, aby bylo vyučování efektivní.

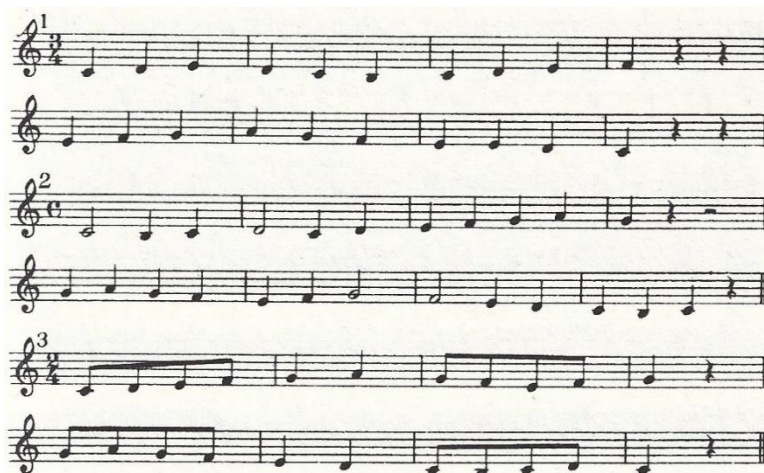
Na počátku zařazuje průpravná intonační cvičení, která spočívají v intonaci tónů hraných vyučujícím na hudební nástroj. Součástí je také přenášení tónů z vyšších i nižších poloh do poloh odpovídajících žákovu hlasovému rozsahu.

Obrázek 13: Ukázka průpravného cvičení (Kofroň 2002, s. 13)

Následně se věnuje durovým tóninám od intonace půltónu a celého tónu, přes stupňovité postupy v rozsahu od I. do V. stupně, dále od spodního VII. do vrchního VI. stupně a nakonec v celém rozsahu stupnice.

⁶⁵ KOFROŇ, J. *Učebnice intonace a rytmu*. 8. vyd. Praha: Editio Bärenreiter, 2002. ISBN 978-80-86385-15-0, s. 10.

Obrázek 14: Ukázka cvičení pro stupňovitý postup od spodního VII. do vrchního VI. stupně (Kofroň 2002, s. 21)

Po zvládnutí předchozího zařazuje obraty durové stupnice, tónický kvintakord a rozložený a rozšířený tónický trojzvuk.

Obrázek 15: Ukázka intonačního cvičení pro rozložený a rozšířený tónický trojzvuk (Kofroň 2002, s. 32)

V této fázi již Kofroň zapojuje metodu intervalovou. Na počátku umožňuje vybavování intervalů pomocí tonálního nebo nápěvkového způsobu, tj. pomocí tonálních stupnicových řad nebo pomocí začátků známých písní. Pro velkou vzestupnou sekundu tak navrhuje využít například píseň Vyletěla holubička ze skály, pro velkou vzestupnou tercii Ovcáci, čtveráci a pro sestupnou tercii pak Měla jsem holoubka. V intonaci intervalů pak postupuje od malé a velké sekundy, přes tercii, čistou kvartu, kvintu a oktávu až k sextě a septimě.

Obrázek 16: Ukázka cvičení pro nácvik kvintového a oktávového postupu (Kofroň 2002, s. 57)

Jakmile studenti zvládnou dosavadní kroky v houslovém klíči, pak Kofroň přistupuje k intonaci v basovém klíči. I nadále ale setrvává v durové tónině. Mollové věnuje menší pozornost a učebnice tak neobsahuje zdaleka tolik průpravných cvičení, jako v dur.

Závěr první intonační části publikace se zaměřuje na tóniny církevní, na doškálné čtyřzvuky a pětizvuky, exotické stupnice, diatonické modulace a problematiku chromatiky.

Druhá část učebnice řeší problematiku rytmu. Podle Kofroně je nejvhodnějším způsobem pro provedení rytmických cvičení klepání tužkou, vyťukávání dob na klavíru nebo tleskáním. Vhodnou pomůckou může být také hlasité počítání, ale jen v počátcích nácviku. Všechna cvičení doporučuje provádět nejprve v pomalém tempu.

V počáteční fázi se ve zkratce věnuje průpravným rytmickým cvičením a následně pak rozvoji rytmického cítění ve čtvrt'ových, osminových a půlových taktech. Řeší tak noty a pomlky čtvrt'ové, osminové, půlové, šestnáctinové, dvaatřicetinové, rytmus tečkovaný, synkopy a trioly.⁶⁶

B. Luděk Zenkl: ABC intonace a sluchové analýzy

Luděk Zenkl vychází ve své učebnici ABC intonace a sluchové analýzy z tonální a intervalové metody. Do výuky začleňuje také diktáty a rytmická cvičení. Publikace je rozdělena na deset kapitol.

⁶⁶ KOFROŇ, J. *Učebnice intonace a rytmu*. 8. vyd., Praha: Editio Bärenreiter, 2002. ISBN 978-80-86385-15-0.

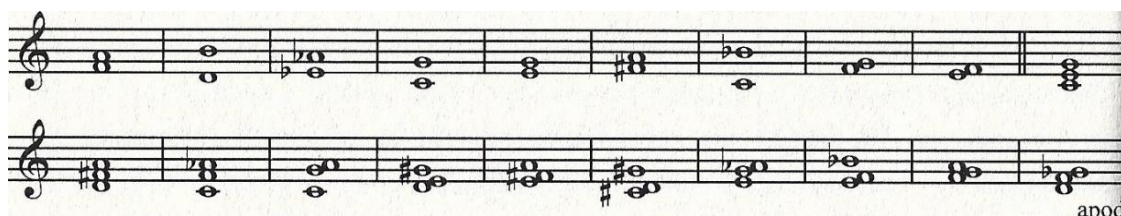
Úvodní kapitola se věnuje teoretickému objasnění významu a podstaty intonace a sluchové analýzy, podává informace o náplni učebnice a také doporučení na vybavení hudebních učeben. Druhá obsahuje vstupní test sluchových a intonačních dovedností, který sestává z jedenácti úkolů, díky nimž studenti mohou rozhodnout, do jaké míry se jim v problematice daří, nebo v jakých oblastech je třeba ještě více zapracovat. Provádí se za přítomnosti učitele, který úkoly zadává, předehrává a kontroluje správnost jejich provedení jak po intonační, tak po rytmické stránce. Postup je následující:

1. Opakování tónů hraných ve střední poloze zpěvem

Obrázek 17: Námět k opakování tónů ve vstupním testu (Zenkl 2017, s. 16)

2. Intonace jednotlivých tónů předehraných dvojzvuků a trojzvuků

Obrázek 18: Námět pro intonaci tónů dvojzvuků a trojzvuků (Zenkl 2017, s. 16)

3. Opakování jednotlivých tónů a tónových výšek v souzvucích předehraných ve vysokých a hlubokých polohách pomocí transpozice do střední polohy

Obrázek 19: Námět pro intonaci tónů hraných ve vysokých a hlubokých polohách (Zenkl 2017, s. 16)

4. Pamětné intonační cvičení – opakování předehraných melodických úryvků
5. Pamětné rytmické cvičení – opakování předehraných rytmických úryvků pomocí poklepávání
6. Intonace tóniky a rozhodnutí o durové či mollové tónině po poslechu větší části tonální skladby
7. Rozhodnutí o sudém a lichém taktu poslechových skladeb
8. Zpěv známé písně bez doprovodu ve vhodné poloze
9. Transpozice melodie známé písně
10. Zpěv druhého hlasu v úryvku z 9. symfonie L. van Beethovena

Obrázek 20: Notový záznam pro zpěv dvojhlasu (Zenkl 2017, s. 17)

11. Zpěv kánonu Bratře Kubo ve skupině zpěváků

Obrázek 21: Notový záznam pro kánon Bratře Kubo (Zenkl 2017, s. 17)

Třetí kapitolu zabývající se durovou tóninou rozděljuje Luděk Zenkl na části tak, aby byl postup nácvičku přiměřený a plynulý.

Na počátku intonace v durové tónině je velmi důležité její vlastní zadání. K tomu lze využít tóny zazpívané nebo zahrané na nástroji nebo ladičce. Pro nácvičku slouží jak melodické úryvky, tónický kvintakord nebo tónika. Na počátek výcviku navrhuje oporu v určitém intonačním modelu.

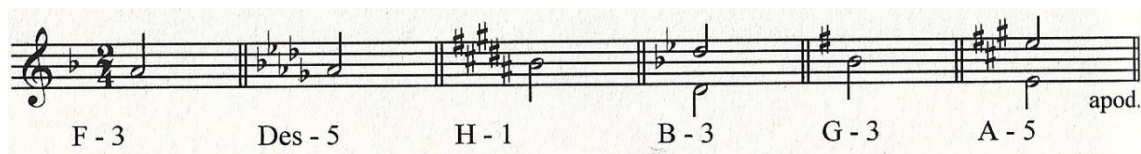

Obrázek 22: Námět na intonační modely (Zenkl 2017, s. 19)

Druhým krokem je pak durový tónický kvintakord. Ten považuje Zenkl za základ intonace v durové tónině. Vychází nejprve z pamětného intonování durového kvintakordu od různých tónů, následně využívá rozšířeného tvaru kvintakordu s vrchním 8. a spodním 5. stupněm, přičemž některé modely záměrně vynechávají určité stupně pro vybavení v představě.

Obrázek 23: Náměty pro nácvičku durového kvintakordu v rozšířeném tvaru (Zenkl 2017, s. 20)

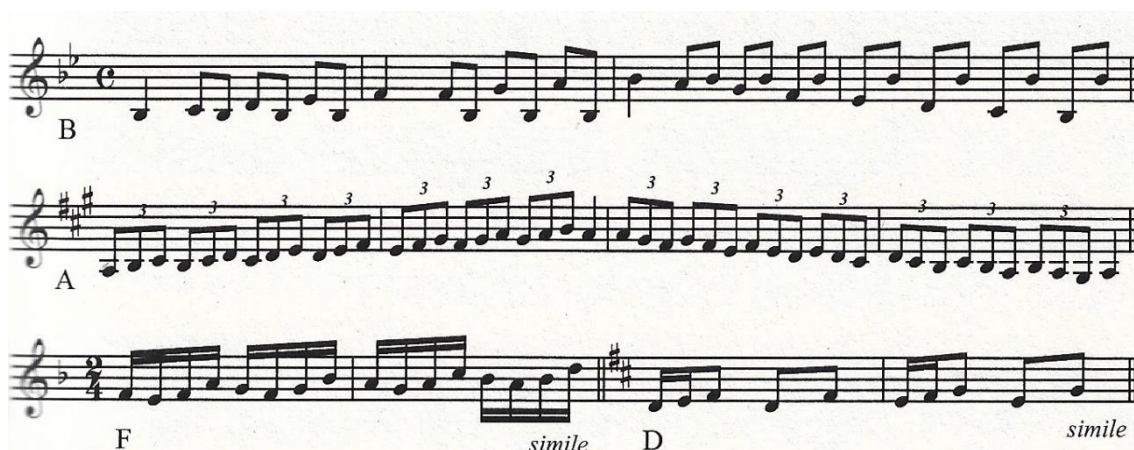
Po zvládnutí předchozího je dalším úkolem žáků intonovat 1., 3. a 5. stupeň v daných tóninách na neutrální slabiky a také jednotlivé hlasy ve dvouhlasých skladbách.

Obrázek 24: Námět na intonaci 1., 3. a 5. stupně v durových tóninách (Zenkl 2017, s. 20)

Následují cvičení zaměřená na sluchovou analýzu. Ta spočívají v rozpoznávání durového kvintakordu v melodickém rozkladu, mezi souzvuky, dále pak v určování 1., 3. a 5. stupně v zadávaných tóninách a v kontrolním diktátu.

Třetí část již přistupuje k samotné durové stupnici. Na počátku je třeba intonovat různé durové stupnice stoupající, klesající i lomené v rozsahu oktávy i větším v různém tempu. Na to navazuje jejich intonace s návraty k tónice a také různé melodické obměny.

Obrázek 25: Náměty na modely pro intonaci durové stupnice (Zenkl 2017, s. 23)

Intonovat lze pak také modely ve dvojhlasě, případně také v transpozicích do jiných tónin.

Obrázek 26: Námět pro intonaci durové stupnice ve dvojhlasě (Zenkl 2017, s. 24)

Pro sluchovou analýzu využívá Zenkl jednak rozpoznávání durové stupnice mezi různými, určování změn v provedení modelů, jednak také diktáty.

Další část kapitoly pak věnuje volným nástupům vedlejších stupňů, pro které lze využít např. představu sousedního opěrného stupně nebo nápěvky. „*Nápěvky jsou v tomto případě úryvky melodie, které začínají jednotlivými stupni. Mohou to být začátky známých písní a témat, nebo si můžete potřebný nápěvek vytvořit sami.*“⁶⁷

Podobně jako u durové tóniny postupuje Luděk Zenkl také v případě tóniny mollové s tím rozdílem, že rozebírá zvlášť jednotlivé druhy mollových stupnic, tj. aiolskou, harmonickou a melodickou. Vychází tedy od zadání tóniny, přes mollový tónický kvintakord a následně se zabývá mollovými stupnicemi. Na počátek staví intonaci stupnic stoupajících, klesajících a lomených, dále pak intonaci v různých melodických obměnách, volné nástupy vedlejších stupňů a na závěr vždy cvičení pro sluchovou analýzu.

Pátá kapitola se již zaměřuje na intervaly. Luděk Zenkl považuje za důležité následující: „*Výškové rozpětí mezi tóny intervalu je třeba si zapamatovat a umět si každý interval kdykoliv vybavit v představě. S rozpětím intervalů se seznamujeme jejich poslechem a intonací a vytvářením návyků na výškovou vzdálenost mezi jejich tóny a jejich osobitou zvukovou charakteristiku.*“⁶⁸

Každý interval je v učebnici probírán samostatně, ale vždy ve stejném postupu. Nejprve se daný interval intonuje od zadaného tónu, a sice v podobě dvoutónového celku, tzn. žák zazpívá jak tón zadaný, tak tón příslušného intervalu. Následuje procvičování intervalu v tzv. sekvencích, tj. čtyřtónových modelech.

Obrázek 27: Příklady sekvencí pro velkou tercii (Zenkl 2017, s. 52)

Po zvládnutí této části jsou zařazena cvičení v podobě krátkých úryvků s repeticemi. Zahrnují nepříliš frekventované intervalové postupy a k jejich nácvičku je třeba je intonovat nejprve pomalu bez rytmu. K přesnému zadání lze přistoupit teprve poté.

⁶⁷ ZENKL, L. *ABC intonace a sluchové analýzy*. Praha: Bärenreiter, 2017. ISBN 978-80-86385-38-9, s. 26.

⁶⁸ ZENKL, L. *ABC intonace a sluchové analýzy*. Praha: Bärenreiter, 2017. ISBN 978-80-86385-38-9, s. 44.

Obrázek 28: Příklad úryvků s repeticemi pro velkou tercii (Zenkl 2017, s. 53)

V rámci sluchové analýzy jsou volena cvičení k poznávání zadaného intervalu mezi intervaly neznámými, k určování intervalů pomocí jejich názvů, případně názvu druhého tónu při daném tónu výchozím. Kontrolní diktáty pak opět spočívají v odhalování obměn v zahraniém úryvku oproti zápisu.

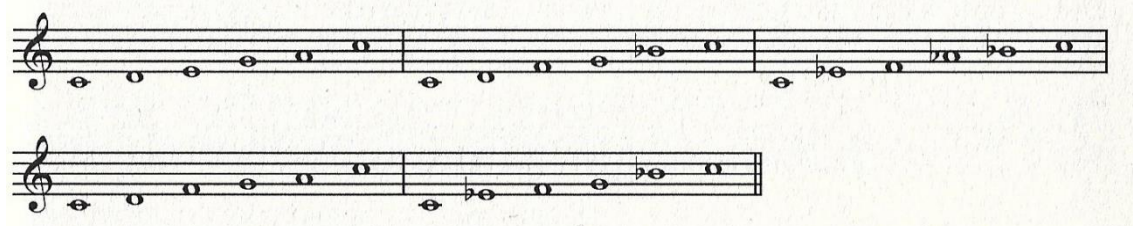
Šestá kapitola objasňuje problematiku chromatiky a chromatické stupnice za využití durové stupnice a tónického kvintakordu. Sedmá potom představuje modulaci a tóninový skok, neboli přechod z jedné tóniny do jiné v rámci věty nebo mezi jednotlivými díly dané skladby.

Obrázek 29: Příklad modulace a tóninového skoku (Zenkl 2017, s. 87)

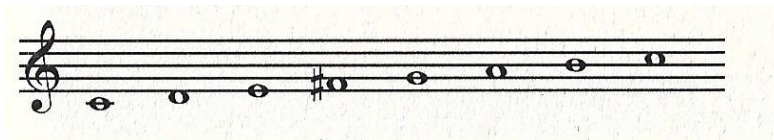
Osmá kapitola představuje další druhy stupnic, jakými jsou:

- Pentatonika = pětistupňová stupnice

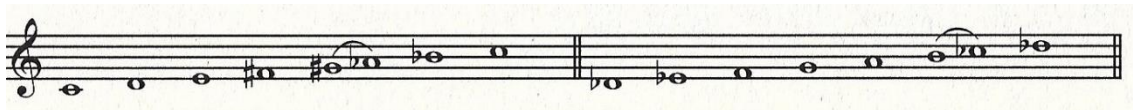
Obrázek 30: Pentatonická stupnice (Zenkl 2017, s. 89)

- Církevní stupnice = sedmitónové stupnice

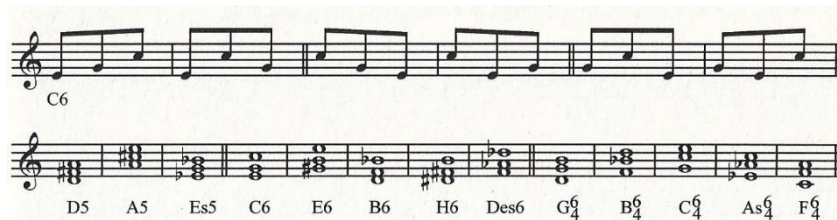
Obrázek 31: Lydická církevní stupnice (Zenkl 2017, s. 91)

- Celotónová stupnice = šestistupňová stupnice

Obrázek 32: Celotónová stupnice (Zenkl 2017, s. 93)

Předposlední kapitola se věnuje akordům. Zaměřuje se především na nácvik intonace kvintakordů a septakordů pomocí melodického rozkladu. Před každým cvičením objasňuje Zenkl problematiku a následně podává návrh na intonační modely. V případě septakordů využívá pro intonaci jednohlas až čtyřhlas.

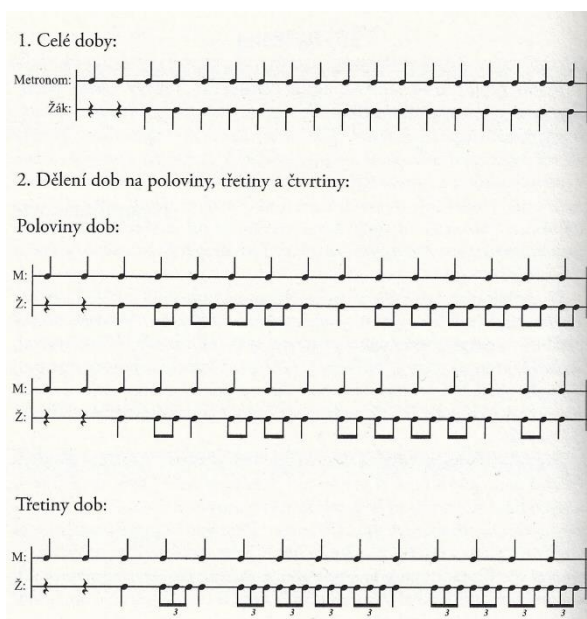

Obrázek 33: Námět pro intonaci akordů (Zenkl 2017, s. 97)

V závěru publikace lze nalézt oddíl věnovaný rytmickému výcviku, který se dle Ludka Zenkla „zaměřuje na zdokonalování přesnosti citění, paměti, představ a reprodukce délkových vztahů mezi tóny a zvuky (dobami) v jednohlasé i vícehlasé hudbě.“⁶⁹

Uvedená rytmická cvičení se realizují zvukově, pomocí hry na nástroj, zpěvu nebo poklepem na desku stolu. Důležité je provedení každého příkladu opakovaně tak, aby došlo k upevnění dané představy v paměti. Základem rytmického výcviku je pak schopnost udržet tempo například dle metronomu.

Zenkl vychází při nácviku od dob celých, následně je dělí na poloviny, třetiny a čtvrtiny. Do cvičení zařazuje také střídání taktů tak, aby žáci udrželi pozornost. Objasňuje také pojmy pomlka, ligatura, synkopa nebo triola.

Obrázek 34: Náměty na rytmická cvičení (Zenkl, 2017, s. 108)

⁶⁹ ZENKL, L. *ABC intonace a sluchové analýzy*. Praha: Bärenreiter, 2017. ISBN 978-80-86385-38-9, s. 107.

4 Rytmus

Dle Klimešova Slovníku cizích slov lze pod pojmem rytmus chápat: „*Pravidelné střídání fází nějakého děje; způsob tohoto střídání; v hudbě pravidelné střídání přízvuchných a nepřívuchných dob, přesněji: konkrétní vnitřní členění metrických jednotek na nižší nebo vyšší soustavu složenou z přízvuchných a nepřívuchných částic.*”⁷⁰

Dle Synka označuje rytmus „*uspořádání krátkých a dlouhých tónů a pomlk v časové posloupnosti.*”⁷¹

4.1 Rytmičké činnosti a průpravná cvičení

Cíl rytmičké výchovy spočívá v rozvíjení hudební představivosti, hudebního myšlení a především rytmičké citění. Jeho podstatou je utváření představy taktových dob a také jejich rozdělení. Toho lze docílit pomocí celé řady rytmičkých cvičení nejen v hodinách hudební výchovy.⁷²

Mezi základní prvky rytmičkých činností patří:

- **Rytmus**
- **Metrum**
- **Takt**
- **Tempo**

Metrum, neboli pulzace, označuje pravidelné střídání dob přízvuchných a nepřívuchných. Plyne bez zastavení, ačkoliv v záznamu se objeví pomlka. Lze ho přirovnat k tlukotu srdce. Vhodnou aktivitou pro procvičování může být:

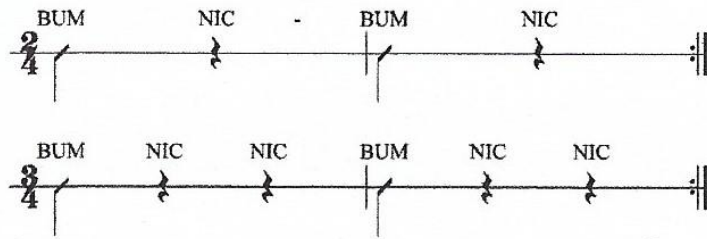
- Pochodování při znějící hudbě
- Deklamace dětských rozpočítadel
- Hra na metronom
- Návčik taktování při 2/4, 3/4 a 4/4 taktu

Taktem rozumíme určitý časový úsek skladby. Jeho návčik se zařazuje teprve po úspěšném zvládnutí metra a důraz se klade pouze na první přízvuchnou dobu. I zde lze využít pochodování, při kterém se ale tleskne vždy jen na první dobu. Obtížnější je pak taktování, kdy se navíc na přízvuchnou dobu dupne. Při vytleskávání je vhodné nepřívuchné doby promávnout.

⁷⁰ KLIMEŠ, L. *Slovník cizích slov*. 5., přepr. a dopl.vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1981. ISBN 80-04-26059-4, s. 673.

⁷¹ SYNEK, J. *Didaktika hudební výchovy I*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. ISBN 80-244-0972-0, s. 38.

⁷² KOFROŇ, Jaroslav. *Učebnice intonace a rytmu*. 8. vyd., Praha: Editio Bärenreiter, 2002. ISBN 978-80-86385-15-0, s. 171.

Obrázek 35: Ukázka záznamu pro taktování (Synek 2004, s. 42)

Tempo dle Synka „vyjadřuje základní časové impulzy, jimiž je skladba realizována.“⁷³

Rytmické dovednosti lze rozvíjet pomocí několika prostředků. Řadí se mezi ně:

- **deklamace**, tj. rytmičné zrealizování říkadel či básní
- **hra na tělo**
- **pohybové aktivity**
- **hra na rytmičné hudební nástroje**⁷⁴

4.1.1 Rytmizace slov a říkadel

Vhodnou činností pro celkové rozvíjení rytmičného citění je hra na ozvěnu, která spočívá v opakování slyšeného rytmu. Pomocí nám přitom mohou doprovodná slova a také vytleskávání jako například:

TLESKÁNÍ

Učitel: Krokodýl	Celá třída opakuje: Krokodýl	II	I	II	I
Učitel: Tygr	Celá třída opakuje: Tygr	I	I	I	I
Učitel: Žirafa	Celá třída opakuje: Žirafa	II	I	II	I
Učitel: Sova	Celá třída opakuje: Sova	I	I	I	I

⁷³ SYNEK, J. *Didaktika hudební výchovy I*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. ISBN 80-244-0972-0, s. 38.

⁷⁴ SYNEK, J. *Didaktika hudební výchovy I*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. ISBN 80-244-0972-0, s. 38, 41.

Pokud žáci zvládají předchozí fázi vytleskávání s doprovodem slov, pak nastává chvíle, kdy vyučující deklamuje text a žáci ho již pouze reprodukují vytleskáváním nebo hrou na tělo. V pokročilejší fázi mohou děti realizovat rytmická cvičení na základě grafických značek. Může jít jednak o grafický zápis rytmu, ale také opačně o vyhledávání vhodných pojmů podle zapsaného záznamu.

Obrázek 36: Ukázka grafického záznamu pro rytimizaci textu (Synek 2004, s. 39)

Rytmitizovat lze nejen krátká slova nebo neutrální text, ale také konkrétní říkadla, básně, rozpočítadla i lidová rčení. U dětských říkadel většinou platí, že rytmus lze vytleskávat na každou slabiku. K procvičení rytimizace pak může posloužit hra, kdy vyučující nebo žák vytleskává známou písničku a úkolem ostatních je uhodnout, o jakou písničku se na základě slyšeného rytmu jedná.

K rytimizaci můžeme použít také rytmické slabiky. Ty jsou vhodné pro čistý nácvik rytmu bez konkrétního doprovodného textu a naučí se ho i děti, které nemají žádné větší zkušenosti s hudebními nástroji. Abstraktní délce not dávají tyto slabiky konkrétní představu. Mimoto zde lze zapojit také fonogestiku. Dle Synka je vždy třeba zapojit nejprve hodnoty noty a pomlky čtvrté. Teprve ve chvíli, kdy děti zvládnou všechny možné kombinace s těmito notami a pomlkami, přistoupíme k dalším hodnotám.⁷⁵

NOTA - POMLKA	SLABIKA	FONOGESTIKA
Čtvrtová	tá	jeden zdvižený prst
Čtvrtová pomlka	nic	mávnutí rukou naprázdno
Dvě osminové	ty-ty	dva zdvižené prsty
Půlová	tá-á	zařatá pěst
Triola	tri-o-la	tři zdvižené prsty
Celá	tá-á-á-á	dvě zařaté pěsti
Čtyři šestnáctinové	ty-ky-ty-ky	čtyři zdvižené prsty
Osminová pomlka	sa	

Obrázek 37: Tabulka rytmických slabik s fonogestikou (Synek 2004, s. 42)

Jako námět na říkadlo rytmitizované pomocí rytmických slabik může sloužit následující:

Běží mravenec po mechu,	II TYTY	III TRIOLA	I TÁ	II TYTY
zapomněl však ve spěchu,	III TRIOLA	I TÁ	I TÁ	II TYTY

⁷⁵ SYNEK, J. *Didaktika hudební výchovy I*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. ISBN 80-244-0972-0, s. 38 - 42.

že má přinést jehličí	I TÁ	I TÁ	II TYTY	III TRIOLA
jak jeho bratři nosiči.	I TÁ	II TYTY	II TYTY	III TRIOLA
Musí zpátky, jinak běda,	II TYTY	II TYTY	II TYTY	II TYTY
maminka mu najíst nedá.	III TRIOLA	I TÁ	II TYTY	II TYTY

Říkadla lze rytmizovat nejen vytleskáváním a pomocí slabik, ale také za současného pohybového doprovodu. Příkladem může být vlastní říkadlo Opička:

O-pi-čka-nám-má-vá	II	II	I	I
Zmr-zli-nu-si-dá-vá	II	II	I	I

Máváme oběma rukama, po té kýveme hlavou, jako když lížeme zmrzlinu.

Pak-si-bří-ško-pě-kně-hla-dí	II	II	II	II
Zmr-zli-na-ji-vbří-šku-chla-dí	II	II	II	II

Hladíme se na bříšku střídavě levou a pravou rukou.

By-la-slad-ká-mňam-mňam-mňam	II	II	II	I
A-ted'-má-chuť-na-ba-nán	II	II	II	I

Stojíme na špičkách a vytahujeme se v rukách, jako když chceme utrhnout banán ze stromu.

4.1.2 Hra na tělo

Hra na tělo je jedním z prostředků, kterým můžeme nacvičovat rytmus za použití vlastního těla. Nejčastěji se zde využívá tleskání, pleskání, dupání nebo luskání. Je důležité volit takové rytmické celky, které budou přiměřené věku a schopnostem žáků.

Ze začátku se jednoduchý rytmus pouze vytleskává. Jednotlivé rytmy se řadí za sebe a mají stejnou délku, metrum i tempo. Po zvládnutí cvičení za pomoci vytleskávání je možné přidat další zvuky a navzájem je kombinovat. S přidáváním zvuků prodlužujeme také počet taktů. Druh taktu ale vždy zůstává v rámci cvičení stejný. Pravidlem je, že na konci posledního taktu umísťujeme zvuk delší hodnoty nebo pomlku pro plynulé rytmické navázání dětí na vyučujícího.⁷⁶

Obrázek 38: Záznam pro hru na tělo (Synek 2004, s. 40)

⁷⁶ SYNEK, J. *Didaktika hudební výchovy I*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. ISBN 80-244-0972-0, s. 40.

Jako námět pro zapojení dalších částí těla mohou sloužit následující příklady z vlastního tématu zvířata.

PLESKÁNÍ (střídavě dlaněmi do steh)

Učitel: Nosorožec	Celá třída opakuje: Nosorožec	II	II	II	II
Učitel: Opice	Celá třída opakuje: Opice	II	I	II	I
Učitel: Medvěd	Celá třída opakuje: Medvěd	I	I	I	I
Učitel: Antilopa	Celá třída opakuje: Antilopa	II	II	II	II

DUPÁNÍ

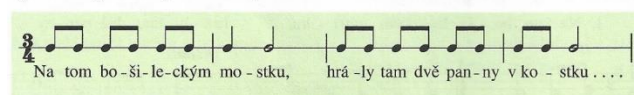
Učitel: Lvíče	Celá třída opakuje: Lvíče	I	I	I	I
Učitel: Lední medvěd	Celá třída opakuje: Lední medvěd	II	II	II	II
Učitel: Velbloud	Celá třída opakuje: Velbloud	I	I	I	I
Učitel: Papoušek	Celá třída opakuje: Papoušek	II	I	II	I

KOMBINACE

Učitel tleskáním: Plameňák	Celá třída opakuje: Plameňák	II	I	II	I
Učitel pleskáním: Surikata	Celá třída opakuje: Surikata	II	II	II	II
Učitel dupáním: Lachtan	Celá třída opakuje: Lachtan	I	I	I	I
Učitel: tleskáním – pleskáním: Volavka	Celá třída opakuje: Volavka	II	I	II	I

V učebnicích hudební výchovy se setkáváme s několika různými způsoby grafického znázornění hry na tělo. Může to být písemným popisem, ale také obrazovým doprovodem notového záznamu.

rytmus písně (tleskání)

metrum písně (pleskání)

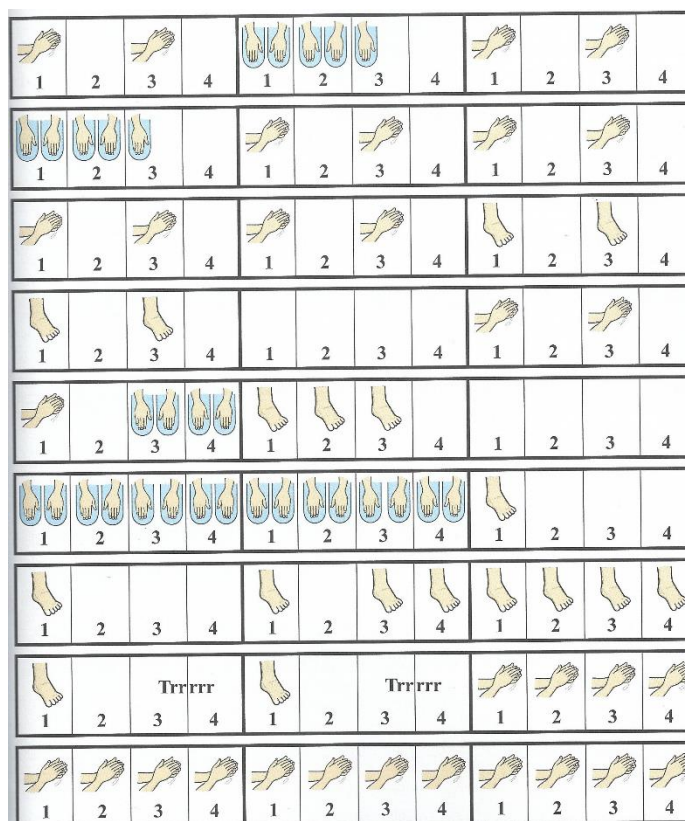

takt písně (dupání)

Obrázek 39: Znázornění hry na tělo popisem v učebnici HV (Lišková 2013, s. 14)

Učebnice hudební výchovy od nakladatelství Taktik určená pro 4. ročník obsahuje například cvičení k ukázce z Malé noční hudby v doprovodu hry na tělo znázorněné pomocí obrázků.

Obrázek 40: Záznam pro hru na tělo k ukázce z Malé noční hudby (Taylor a kol., 2022, s. 69)

Eva Jenčková ve své publikaci „Lidské tělo v pohybu s hudbou“ pracuje také s různými možnostmi pohybových aktivit k písním. Využívá kromě chůze, pantomimy, tanečních her a dalších aktivit také hru na tělo. Např. k písni „Když ti nohy zadupou“ vede následující pohybové pokyny:

<i>Dupy, dupy,</i>	Zadupejte 4x na místě v rytmu osmin střídavě oběma nohama
<i>klapy, klapy,</i>	Tleskejte 4x dutými dlaněmi s propletenými prsty (tzv. mušličky)
<i>čí jsou tyhle</i>	Pleskejte 4x střídavě oběma dlaněmi o stehna (rytmus)
<i>sloní tlapy?</i>	Dupněte 2x střídavě oběma nohama se začátky slov (metrum)
<i>Když ty nohy</i>	Pleskejte 4x střídavě oběma dlaněmi o stehna (rytmus)

<i>zadupou,</i>	Zadupejte 3x na místě v rytmu osmin střídavě oběma nohama
<i>třesou celou</i>	Tleskejte 4x dutými dlaněmi (mušličky), 2x vlevo, 2x vpravo
<i>chalupou.</i>	Zatleskejte 3x nad hlavou
<i>Dupy, dupy,</i>	Zadupejte 4x na místě v rytmu osmin střídavě oběma nohama
<i>klapy, klapy,</i>	Tleskejte 4x dutými dlaněmi (mušličky), 2x vlevo, 2x vpravo
<i>takhle chodí všichni chlapi.</i>	Dupněte 4x střídavě oběma nohama se začátky slov (metrum)
<i>Dupy, dup a</i>	Zadupejte 3x na místě v rytmu osmin střídavě oběma nohama
<i>klapy, klap,</i>	Tleskejte 3x dutými dlaněmi (tzv. mušličky) před tělem
<i>z louže pod okap!</i>	Tleskejte 5x v rytmu osmin o hřbet dlaně nad hlavou ⁷⁷

KDYŽ TY NOHY ZADUPOU

NOHY hudba: Pavel Jurkovič
slova: Jiří Žáček

Volně ale rázně

Du - py, du - py, kla - py, kla - py, či jsou ty - hle slo - ni tla - py?

Když ty no - hy za - du - pou, tře - sou ce - lou cha - lu - pou.

2. Dupy, dupy, klapy, klapy, takhle chodí všichni chlapi.
Dupy, dup a klapy, klap, z louže rovnou pod okap!

Obrázek 41: Když ti nohy zadupou (Jenčková 2016, s. 18)

Ve praxi se často nevyužívají pro hru na tělo žádné písemné záznamy, podle kterých by žáci cvičili. Je ale vhodné mít hru na tělo předem promyšlenou, případně mít pro sebe k dispozici tabulku nebo popis hry jako oporu. Dětem se potom předávají pouze

⁷⁷ JENČKOVÁ, E. *Lidské tělo v pohybu s hudbou*. Hradec Králové: Tandem, 2016. Hudba v současné škole. ISBN 978-80-86901-37-4, s. 20.

ústní pokyny, které si před zpěvem písně s tímto doprovodem nejprve řádně procvičí. Obzvláště u dětí v prvním a druhém ročníku je třeba, aby vyučující vše předváděl s nimi.

4.1.3 Hudebně pohybové aktivity

Hudebně pohybové činnosti zprostředkovávají aktivizaci žáků i uplatňují jejich individuality. Díky těmto aktivitám mohou děti propojovat teoretické poznatky s praktickými dovednostmi.

Pohybové dovednosti, které jsou důležitým zdrojem aktivního a tvůrčího projevu žáků, zahrnují čtyři základní složky. Mezi ně se řadí složka:

- **Rytmická**
- **Pohybová**
- **Taneční**
- **Umělecká**⁷⁸

Školní hudebně pohybová výchova vychází z propojování slova, hudby a pohybu. Jejím cílem je zdokonalování tělesných pohybů dětí tak, aby rozvíjely svou fantazii, prohlubovalo se jejich hudební vnímání, rozšiřoval se jejich hudební fond, a aby snadněji rozpoznávaly hudebně výrazové prostředky. Hudba ve spojení s pohybem pomáhá rozvíjet nervově svalovou soustavu, díky čemuž se zlepšuje také schopnost orientace v prostoru. Další výhodou je pak upevňování tělesného zdraví, které zahrnuje dobrou koordinaci pohybů, obratnost, pohyblivost a správné držení těla.⁷⁹

Základem hudebně pohybové výchovy je tedy rytmus, díky kterému se pohyb stává srozumitelným a přehledným. Cit pro rytmus získávají děti již s prvními pohybovými projevy a je třeba ho záměrným opakováním upevňovat.

Obsah hudebně pohybových činností se dělí do dvou oblastí, které se navzájem logicky prolínají. Jedná se o:

- **oblast pohybové výchovy**
- **oblast taneční výchovy**

První zmiňovaná zahrnuje elementární pohybové prvky jako znázorňování pohybu melodie rukou, taktování, imitace hry na hudební nástroje, nebo pohybové hry, kterými vyjadřujeme obsah textu říkadla či básně.

⁷⁸ KNOPOVÁ, B. *Činnosti hudebně pohybové v systému hudebního vzdělávání na ZŠ a SŠ: (didaktika hudební výchovy)*. Brno: Masarykova univerzita, 2009. ISBN 80-210-3911-6, s. 8.

⁷⁹ SEDLÁK, F., SIEBR, R. *Didaktika hudební výchovy na prvním stupni základní školy: učebnice pro studenty pedagogických fakult*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985, s. 201.

Oblast taneční výchovy se zabývá elementárními tanečními prvky, mezi něž se řadí osvojování základních pohybových elementů jako chůze, poskoky, taneční kroky ve 2/4, 3/4 a 4/4 taktu, různé taneční hry a improvizovaný pohyb.

Hudebně pohybové hry vychází často z intonace dětských říkadel, ve kterých se hojně opakují tóny ve stejné výšce. Navíc mají malý tónový rozsah a jednoduchý někdy stále se opakující rytmus. V rámci pohybu lze využívat přirozenou dětskou hravost. Mezi hudebně pohybové hry zařazujeme:

- **Rozpočítadla** – spočívají v rozpočítávání a vyřazování dětí ze hry, typickým útvarem pro tuto aktivitu je řada, půlkruh nebo kruh.
- **Říkadla** – pohybové činnosti vyjadřující jejich obsahovou stránku, využívá se rytmická chůze v zástupu nebo kruhu, často se vytváří různé jednoduché obrazce.
- **Dramatizace textu** – žáci pohybem poukazují na probíhající děj. Podmínkou pro to je předchozí seznámení s obsahem textu. Následuje pak samostatná práce na pohybové improvizaci.

Pro taneční hry je typické propojení složky hudební a pohybové s prvky dramatickými. Vychází z jednoduché melodie, která se ale již stále neopakuje. Pohyb znázorňuje formální strukturu písně a probíhá více v prostoru. Současné taneční hry mají svůj původ v minulosti, kdy si děti hrávaly na pastvě, při opékání brambor, stavění májky nebo při otloukání píšťalek. Základním rysem těchto aktivit je intonačně jednoduchý nápěv písně nebo možnost více variant pohybového ztvárnění. Častými pohybovými prvky jsou taneční chůze, poskoky, cval stranou nebo dupání, z hlediska choreografie jde pak o pohyb v kruhu, v řadě nebo zástupu.⁸⁰

Obrázek 42: Ukázka nácviku pohybové choreografie k písni (zdroj: vlastní foto)

⁸⁰ KNOPOVÁ, B. *Činnosti hudebně pohybové v systému hudebního vzdělávání na ZŠ a SŠ: (didaktika hudební výchovy)*. Brno: Masarykova univerzita, 2009. ISBN 80-210-3911-6, s. 18 – 21.

Rozvíjet citlivost pro hudebně vyjadřovací prostředky je možné díky různým pohybovým aktivitám. Barvu tónu lze procvičovat za využití hudebních nástrojů. Pokud zazní xylofon, pak si žáci například sednou, pokud zahraje ale triangl, děti se postaví na jednu nohu. Vysoké a zároveň lehké tóny hudebního nástroje mohou představovat rychlejší pohyby, hluboké tóny pak pomalé až těžkopádné.

Pohyb melodie ve vysokých polohách lze ukázat gesty rukou, při hlubokých polohách volíme například pochodování, střední polohy znázorníme pohybem v trupu. Pro tempo a jeho změny lze využít chůzi nebo běh, ale také napodobování pohybu zvířat. Dynamiku žáci pak vyjádří chůzí na špičkách, na patách, nebo po celých chodidlech, případně délkou kroků.

Obrázek 43: Rozpoznávání tónů v nízké poloze (zdroj: vlastní foto)

Pohybová improvizace nemusí být pro všechny žáky zpočátku přirozená. Naopak některé děti potřebují na počátku určitý vzor, na jehož základě si osvojí různé typy pohybového ztvárnění a získají tak pohybovou průpravu pro další činnosti. Těmito hudebními průpravnými etudami lze procvičit jednak správné držení těla a paže pro hru na tělo, ale i hudební nástroje, jednak chůzi, běh, výskoky, cval apod. Tím žáci získají celou škálu elementárních pohybových dovedností pro následné samostatné vyjadřování.⁸¹

Námětem pro rozevřičku v hudební výchově může být například následující:

Za-ký-ve-me-hla-vič-kou	II tyty	II tyty	II tyty	I tá
--------------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	-----------------------

Kýveme hlavou 2x dolů, 2x nahoru.

Za-krou-ží-me-ra-mín-ky	II tyty	II tyty	II tyty	I tá
--------------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	-----------------------

Kroužíme ramínky 2x dopředu, 2x dozadu.

Za-má-vá-me-ru-čič-kou	II	II	II	I
-------------------------------	-----------	-----------	-----------	----------

⁸¹ SEDLÁK, F., SIEBR, R. *Didaktika hudební výchovy na prvním stupni základní školy: učebnice pro studenty pedagogických fakult*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985, s. 202.

	tyty	tyty	tyty	tá
--	------	------	------	----

Máváme oběma rukama.

Za-to-čí-me-kot-ní-ky	II tyty	II tyty	II tyty	I tá
-----------------------	------------	------------	------------	---------

Kroužíme střídavě kotníky levé nohy a pravé nohy.

Za-má-vá-me-pa-le-čky	II tyty	II tyty	II tyty	I tá
-----------------------	------------	------------	------------	---------

Ohýbáme prsty u nohou.

Hle-a-za-se-hla-vi-čky	II tyty	II tyty	II tyty	I tá
------------------------	------------	------------	------------	---------

Postavíme se do pozoru.

Hudebně pohybové aktivity lze považovat za velmi důležitou složku v celkovém rozvoji dětí. Přináší nejen úlevu od neustálého sezení v lavicích, ale rozvíjí v dětech cit pro rytmus, dynamiku i melodické cítění. Autorka je zařazuje téměř do každé vyučovací hodiny. Vždy je třeba dbát na počet dětí v dané třídě, její složení, zkušenosti s ní, ale také na prostor, který máme danou hodinu k dispozici. Velmi se osvědčilo propojování dětí napříč ročníky i paralelní třídy. Rozvíjí se tak spolupráce mezi dětmi i vyučujícími. Svá úskalí to ale přináší vzhledem ke koordinaci a organizaci velkého počtu dětí. V rámci prostorových možností někteří vyučující nahrazují pohybové aktivity hrou na tělo, která je na prostor nenáročná.

4.1.4 Hra na rytmické hudební nástroje

Hudební nástroje lze rozdělit na:

- **Dětské**
- **Klasické**

Hře na klasické hudební nástroje se věnují především základní umělecké školy. Naproti tomu dětské nástroje jsou jejich vhodným předstupněm a také způsobem, jak rozvíjet své hudební představy bez delší technické přípravy.

Již Jan Ámos Komenský vyjadřoval myšlenku zapojení dětských hudebních nástrojů do školního vyučování. Navrhoval zapojení píšťal, bubnů i dětských houslí, dále pak rytmických nástrojů v podobě zvonků, chrastidel či trianglu. To vše za účelem rozlišování různých zvuků odlišných od běžné mluvy.

V minulém století vytvářeli někteří pedagogové další možné přístroje pro podporu zpěvu a rytmu. Mezi ně se řadil například Jaroslav Bradáč se svým notofonem. Jednalo se o znějící notovou tabuli sestavenou z kovových destiček v rozsahu c^1 - g^2 . Dalším tvůrcem byl Antonín Hromádka, jehož významným nástrojem se stal cimbálek. Tento

hudební nástroj obsahoval tóny d – e – fis – g – a a sloužil k rozvoji hudební představivosti, k vyhledávání známých nápěvů písní i jako pomůcka na zhudebňování textů.⁸²

Instrumentální hudbu ve smyslu doprovodu ve školní hudební výchově lze zaznamenat v různých podobách. Instrumentalistou může být vyučující, který pomocí nástrojů může doprovodit zpěv žáků, využije je k nácvičce písní, intonace i rytmu. Výuku lze zpestřit také instrumentálním doprovodem žáků, kteří se učí hrát na nějaký hudební nástroj. Dalším možným způsobem využití hudebního doprovodu je zapojení nejlépe všech žáků do průběhu činností pomocí různých ozvučných na manipulaci jednoduše ovladatelných nástrojů. Systém práce s takovými nástroji propracoval německý skladatel Carl Orff.⁸³

4.1.4.1 Carl Orff a Česká Orffova škola

Carl Orff byl významným hudebním pedagogem, který vytvořil systém elementární hudebně pohybové výchovy, při níž využívá mimo jiné doprovod dětských hudebních nástrojů, tzv. Orffův instrumentář. Tento systém propracoval v díle Schulwerk. Do českého hudebního prostředí tento systém přepracovali Ilja Hurník a Petr Eben, kteří ho nazvali Česká Orffova škola.⁸⁴

Orffova hudebně výchovná metoda je významná především tím, že pěstuje v dítěti cit pro kulturu slova, využívá řeč k rozvoji rytmického citění, propojuje hudební výchovu s pohybem, věnuje se hudbě vokální i instrumentální a podněcuje žáky k vlastní tvořivosti. Učitel zde plní funkci přítele, člena kolektivu, rádce a pomocníka v případě potřeby.

Princip Orffovy školy spočívá v zapojení všech dětí do hudebního procesu bez rozdílu, zda jsou více či méně hudebně nadané. Základním předpokladem pro využití této metody je tedy aktivní činnost dětí. Carl Orff zde za zásadní považuje propojení hudby s pohybem, jejichž společným znakem je rytmus. Ten rozvíjí nejprve pomocí deklamace slov s různými tématy, posléze rytmizováním rozpočítadel a dětských veršů. Již od

⁸² SEDLÁK, F., SIEBR, R. *Didaktika hudební výchovy na prvním stupni základní školy: učebnice pro studenty pedagogických fakult.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985, s. 179.

⁸³ SYNEK, J. *Didaktika hudební výchovy I.* Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. ISBN 80-244-0972-0, s. 47.

⁸⁴ SYNEK, J. *Didaktika hudební výchovy I.* Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. ISBN 80-244-0972-0, s. 47.

počátku k tomu využívá pohyb. Další úrovní je hra na tělo, čímž vzniká prvotní instrumentace slovních cvičení.

Typickým doplňkem pro Orffovu školu je jeho speciální instrumentář, který se skládá z:

- **Bicí nemelodické nástroje** – ozvučná dřívka, rumba-koule, tamburína, rolničky, prstové činelky, triangel či kastaněty
- **Bicí melodické nástroje** – xylofony, metalofony a zvonkohry⁸⁵

Obrázek 44: Orffovy rytmické nástroje (Taylor a kol. 2022, s. 3)

Obrázek 45: Orffovy melodické nástroje (Taylor a kol. 2022, s. 38)

Zvonkohry, metalofony a xylofony se skládají z odnímatelných kamenů, což je výhodné pro začátečníky, kteří si mohou na nástroji ponechat pouze potřebné části. Součástí těchto nástrojů jsou také příslušné paličky, jimiž se na dané kameny hraje. Pro zvonkohry jsou nejvhodnější dřevěné paličky, pro metalofony gumové a pro xylofony pak plstěné paličky.

Neméně důležitým nástrojem pro školní hudební výchovu je také sopránová zobcová flétna. Mimo doprovodnou funkci plní také funkci rozvíjející dechové možnosti

⁸⁵ HURNÍK, I., EBEN, P. *Česká Orffova škola*. Praha: Supraphon, 1969, s. 5, 6.

žáků. K dalším rytmicko melodickým nástrojům lze zařadit také dětské tympány, kytaru, klavír nebo keyboard.⁸⁶

4.1.4.2 Zásady pro nácvik hry na dětské hudební nástroje

Při hodinách hudební výchovy je i v případě použití rytmických nástrojů potřeba dodržovat určité zásady. U prvního setkání s dětskými hudebními nástroji by měla převažovat improvizace tak, aby si děti nejprve vyzkoušely, jaké možnosti tyto nástroje přinášejí.

Pro doprovod písní je nutné předchozí osvojení základních dovedností zahrnujících:

- **Rytmus**
- **Metrum**
- **Přízvučnou dobu**
- **Ostináto**, neboli krátkou rytmickou, příp. rytmicko melodickou figuru opakující se po celou píseň

Pro zjednodušení je vhodné pro nácvik rytmického doprovodu využívat od začátku rytmické prvky plánované písně.

Běží liška k Táboru česká lidová

The image shows a musical score for the song 'Běží liška k Táboru' (The Fox Runs to the Camp). It consists of five staves. The first staff is the vocal line in G major (one sharp) and 2/4 time, with lyrics: 'Bě - ží liš - ka k Tá - bo - ru, ne - se py - tel zá - zvo - ru...'. The second staff, labeled 'Rytmus', shows a rhythmic pattern of quarter notes. The third staff, labeled 'Metrum', shows the same quarter note pattern with accents on the first and third notes of each measure. The fourth staff, labeled 'Takt', shows the pattern 'Bum nic bum nic bum nic bum nic...'. The fifth staff, labeled 'Ostináto', shows a repeating rhythmic pattern of quarter notes: 'Po - spí - chá, po - spí - chá, po - spí - chá, po - spí - chá... atd.'

Obrázek 46: Ukázka záznamu pro nácvik rytmického doprovodu (Synek 2004, s. 51)

Další zásadou je doprovod skladby, kterou si vždy předem řádně osvojíme tak, že jsou do nácviku zapojeni všichni žáci prostřednictvím hry na tělo. Hru na dětské hudební nástroje si střídavě poté vyzkouší všechny děti. Žáci, kteří v dané chvíli nehrají na nástroj, zpívají. Počet a charakter nástrojů pak volíme dle dané písně tak, aby nebyl zpěv přehlušen.⁸⁷

⁸⁶ SYNEK, J. *Didaktika hudební výchovy I*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. ISBN 80-244-0972-0, s. 48 – 49.

⁸⁷ SYNEK, J. *Didaktika hudební výchovy I*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. ISBN 80-244-0972-0, s. 50, 51, 60.

	D	A ⁷	D	A ⁷	D	A ⁷
bubínek						
tamburína	☉		☉		☉	
rytm. hůlky		X		X		X
triangl		△		△		△
	1. Bej - vá - va - lo		bej - vá - va - lo		bej - vá - va - lo	

	D	A ⁷	D	A ⁷	D	A ⁷
bubínek						
tamburína	☉		☉		☉	
rytm. hůlky		X	X		X	X
triangl				△		△
	dob - ře		bej - vá - va - lo		bej - vá - va - lo	

	D	A ⁷	D	A ⁷	D	A ⁷
bubínek						
tamburína	☉		☉		☉	☉
rytm. hůlky		X		X	X	
triangl			△			
	bej - vá - va - lo		dob - ře		za - na - ŝích	

	D	A ⁷	D	A ⁷	D	A ⁷
bubínek	☉		☉		☉	
tamburína		☉		☉		☉
rytm. hůlky						
triangl						
	mla - dejch let		bej - val svět		ja - ko květ	

Obrázek 47: Grafické znázornění hry na rytmické nástroje k písni Bejvávalo (Zima, Macek 2020, s. 5)

Při výuce se autorce osvědčilo využívání ozvučných dřivek, trianglu, bubínků a rolniček, ale nevyhýbá se také tamburíně, xylofonu nebo rumbakoulím. Je ale vždy důležité mít předem promyšlené, které nástroje se k dané skladbě hodí a zda budou žáci schopni naši myšlenku také realizovat. Jako záznam lze zvolit text písně na tabuli za doplnění kartiček s obrázky nástrojů. U zkušenějších dětí potom zavádíme terminologii, kdy udáváme hodnotu a také část taktu, ve které daný nástroj hraje. Než ale dětem v první třídě nástroje svěříme, je potřeba je naučit, jak se s danými nástroji zachází, nechat je chvíli hrát dle vlastní fantazie. Velmi důležité je především to, aby každé dítě třídy mělo nějakou činnost, tj. hrálo na nástroj, zpívalo, případně se zapojovalo jiným způsobem.

4.2 Boomwhackers

Boomwhackery jsou barevné plastové trubice různé délky, které vydávají tóny po úderu do různých povrchů. Každá trubice nese určitý tón. K odlišení slouží jejich příslušné barvy.

- Červená – tón C
- Oranžová – tón D
- Žlutá – tón E
- Světle zelená – tón F
- Tmavě zelená – tón G
- Fialová – tón A,

➤ **Růžová – tón H⁸⁸**

Obrázek 48: Základní sada Boomwhackers (zdroj: vlastní foto)

Rozsah tohoto nástroje může dosahovat až tři a půl oktávy od C do g₂. Na Boomwhackery sopraninové řady se z důvodu jejich krátké délky hraje nejobtížněji. Všeobecně lze říci, že čím delší trubice, tím lepší zvuk vychází a tím snadněji se nástroj ovládá. Aby bylo možné zahrát tóny velké oktávy, je vhodné použít tzv. oktavátory. Jedná se o plastové části, jimiž docílíme snížení tónu o oktávu.⁸⁹

Obrázek 49: Oktavátory pro boomwhackers (zdroj: vlastní foto)

Výhoda využití boomwhackerů ve vyučování spočívá především v zapojení všech žáků třídy do hudebních aktivit. Žádné dítě není tak diskriminováno při rozdělování nástrojů, s trubicemi se dá pracovat v krátkém okamžiku po seznámení, výhodná je jejich nižší cena a odolnost. Díky tomuto nástroji lze ze třídy vytvořit velmi brzy doprovodnou kapelu. Ke hře žákům stačí pouze barevné tabulky. Ty spočívají v křížkování dob, ve kterých trubice příslušné barvy v daném taktu, hraje. V místech, kde křížek není, pak žáci nehrají, ale vysloví slovo pauza a zvednou ruce.

⁸⁸ TAYLOR, D., KÜFHABEROVÁ B., HLAVOVÁ J., KNOPOVÁ, B., ANTOŇŮ, J. *Hravá hudební výchova 1: pro 1. ročník ZŠ*. Praha: Taktik, 2020. ISBN 978-80-7563-249-4, s. 31.

⁸⁹ KACAR, J. *Využití boomwhackers ve výuce hudební výchovy*. Ústí nad Labem, 2014. Bakalářská práce. Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, s. 11.

1	1	2	3	4
8	C''	X		X
7	B'	X		X
6	A'	X		X
5	G'	X		X
4	F'	X		X
3	E'	X		X
2	D'	X		X
1	C'	X		X

Obrázek 50: Grafický záznam pro hru na BW (von Hoff 2021, s. 4)

Na počátku je vhodné naučit děti nejprve správný úder tak, aby se vytvořil znělý tón. Následně mohou začít číst v jednodušším grafickém záznamu. Po jeho ovládnutí lze jednotlivé záznamy kombinovat, čímž vzniknou nové melodické celky. Na základě těchto kroků již mohou žáci vytvářet své vlastní skladby. Dobře jim k tomu poslouží zalaminované tabulky nebo náčrt tabulky na tabuli.

Nácvik hry je vhodné začínat od not čtvrt'ových, teprve po jejich zvládnutí zařazujeme noty osminové. Jejich grafické znázornění pak na rozdíl od dob čtvrt'ových obsahuje v záhlaví kromě dob 1, 2, 3, 4 také spojku a mezi jednotlivými čísly, tj. 1 a 2 a 3 a 4. Počet kolonek v tabulce se tak zdvojnásobí.⁹⁰

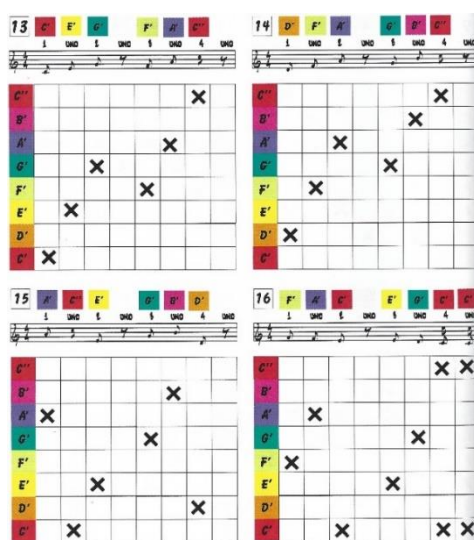
Obrázek 51: Seznámení s boomwhackers v 1. třídě (zdroj: vlastní foto)

Pro zapojení boomwhackerů do výuky lze zařadit také různé hry. V počáteční fázi hodiny upozorníme děti na pravidla pro použití nástroje a také na to, na jaký signál nesmí zaznít žádný tón. Dále je vhodné použít činnosti zaměřené na manipulaci s trubicemi. Jedním takovým způsobem může být přenášení jedné trubice pomocí dvou dalších. Nebo

⁹⁰ VON HOFF, Andreas. *Boomwhackers - How to start 1: Ganz einfache Einstiege*. 12. Kerpen: Kohl-Verlag, 2021. ISBN 978-3-86632-804-4, s. 3, 4.

můžeme na základě barev rozdělovat žáky do skupin. Lze také vytvořit karty s předměty, do kterých mají žáci udeřit. Děti je tak losují a snaží se úkol splnit. V případě úderů o vlastní tělo lze využít píseň Hlava, ramena, kolena, palce. V neposlední řadě jsou boomwhackery vhodné pro nácvik rytmu v podobě deklamace slov.⁹¹

Pomocí boomwhackerů lze žákům představit také jednotlivé tóny stupnice. Před vlastní hrou je dobré si příslušná cvičení zazpívat pro lepší představu toho, co má posléze zaznít. Nácvik vychází z diatoniky durové stupnice a postupně se zařazují různé intervaly.⁹²

Obrázek 52: Záznam pro hru na BW se zapojením not (von Hoff 2016, s. 8)

Pokud žáci zvládají základní činnosti s boomwhackery a dokážou následovat určitý záznam pro vlastní hru, lze jim předložit také záznam již konkrétní písně, kterou se předem naučili zpívat.

PRŠÍ, PRŠÍ

Obrázek 53: Záznam písně Prší, prší pro hru na boomwhackers (Noty pro boomwhackers, s. 8)

⁹¹ HUDCOVÁ, M. Stručná metodika boomwhackers. *Zakatedrou.cz* [online]. 4. 2. 2016 [cit. 2023-03-16]. Dostupné z: <http://zakatedrou.cz/?p=129>.

⁹² VON HOFF, A. *Boomwhackers - How to start 1: Ganz einfache Einstiege*. 12. Kerpen: Kohl-Verlag, 2021. ISBN 978-3-86632-804-4, s. 4 – 8.

V září 2022 autorka absolvovala webinář, který vedl pan Kacar na téma hudební výchova tvořivě. Součástí bylo seznámení s tímto hudebním nástrojem i typy, jak s ním pracovat. Při dotazu, od kdy ho svěřit dětem, zmiňoval, že se nedá přesně určit, ale sám by ho využíval s žáky od druhé třídy. Zkušenost poukazuje na to, že se dá využívat již s dětmi v mateřské škole, kde ale není prioritní melodie, nýbrž pouze rytmus. Respektive se dětem pravidla, kdy hrát a kterou barevnou trubicí, nevysvětlují.

Autorka osobně zavedla boomwhackery již v první třídě. Žáci byli nejprve seznámeni s tím, jak se nástroj používá a byla nastavována pravidla pro hru na ně. Poté byly dětem trubice rozdány a na tabuli znázorněno několik barevných čtverečků vedle sebe. Úkolem žáků bylo, aby dle ukazování vyučující na čtverečky hrály vždy jen trubice příslušné barvy. Naučili se tak následovat zápis. Potom si již vyzkoušeli první jednoduché písně zapsané graficky do tabulky.

Ská	kal	pes	přes	o	ves,	přes	ze	le	nou	lou	ku,
šel	za	ním	mys	li	věc	pé	ro	na	klo	bou	ku.

Na konci druhé třídy již žáci věděli, které trubice je potřeba připravit podle záznamu umístěného na tabuli. I hru na tyto nástroje je třeba mít promyšlenou předem, protože ve třídách o velkém počtu žáků nemusí trubice stačit a je třeba na boomwhackery nehrajícím žákům umožnit jiné činnosti jako např. hru na orffovy nástroje, hru na tělo, pohybový doprovod apod.

Doporučuje se, aby nebyla pro hudební výchovu pořizována pouze jedna základní sada, ale lépe sad víc. Je to z toho důvodu, že v jednodušších písních nehrají trubice všech hodnot, nýbrž zaznívá jen pár tónů. Nemůžou tak hrát všichni.

5 Náměty pro práci s písní v hodinách hudební výchovy

K vytvoření metodických listů zaměřených na práci s písněmi vedla autorku potřeba pomoci kolegům a kolegyním, kteří se z důvodu nehudebního vzdělání a nedostatku zkušeností s vedením tohoto předmětu výuce hudební výchovy straní. Snaží se najít různé varianty, jak předmět pojmout, aby dětem neuškodili, ale také aby pro ně byla hudební výchova zábavou, přestože učitel nehraje na žádný hudební nástroj.

Písně, které metodické listy obsahují, jsou zaměřené na tři hlavní témata tak, aby byly využitelné po celý školní rok. Jedná se o téma kalendářní rok, Vánoce a živočichové. Každá píseň zahrnuje náměty pro rozezpívání, pohybové i rytmické činnosti. Mnohé nápady tak pomohou vyučujícím najít dostatek inspirace do hodin hudební výchovy i mimo konkrétní zpracované písně.

5.1 Náměty pro práci s písní k tématu kalendářní rok

Pro toto téma byla zvolena píseň, která pomůže dětem v zapamatování ročních období a přiřazení činností a dějů typických pro dané období roku.

5.1.1 Jaro, léto, podzim, zima

Jaro, léto podzim, zima

vesele hudba a slova: Jaroslava Horáčkova

1. Ja - ro, lé - to, po - dzim, zi - ma, to je ce - lý rok,
5. ste - jně le - tos ja - ko lo - ni, tak i na - přes - rok.
9. Po ja - ru je vždy - cky lé - to, po - dzim po lé - tu,
13. a než - lí se na - dě - je - me, zi - ma už je tu.

2. Když je jaro v plné kráse,
když má zelenou,
na trávníku kluci hrají
s míčem kopanou.
Ref.: Po jaru je...

3. Když se hlásí horké léto,
rostou jahody,
sejdeme se všichni spolu
někde u vody.
Ref.: Po jaru je...

4. Na podzim, když padá listí
z líp a z javorů,
páni draci koukají se
lidem do dvorů.
Ref.: Po jaru je...

5. A když je tu bílá zima,
už jsme na konci,
chcete-li, tak na shledanou
někde na kopci.
Ref.: Po jaru je...

Obrázek 54: Píseň Jaro, léto, podzim, zima (Taylor a kol. 2020, s. 44)

Motivace: Porovnávání obrázků znázorňujících jednotlivá roční období – žáci se snaží obrázky seřadit dle pořadí ročních dob.

Obrázek 55: Roční období k porovnávání (Rybová a kol. 2015, s. 68)

Artikulační cvičení: Žáci se rozdělí do dvojic, v nichž si navzájem dávají artikulační hádanky na téma: roční období. Jeden ze dvojice vysloví neslyšně jedno z ročních období a druhý hádá, o které období se jedná. Poté se vystřídají. Pro zkušenější žáky lze zapojit více slov pojících se k tématu.

Hra na ozvěnu s opěrnými slovy dle tématu

➤ **Tleskání, pleskání, dupání**

Učitel: rok	Žáci: rok	I	-	I	-
Učitel: jaro	Žáci: jaro	I	I	I	I
Učitel: sněhulák	Žáci: sněhulák	II	I	II	I
Učitel: sluníčko	Žáci: sluníčko	II	I	II	I
Učitel: podzim	Žáci: podzim	I	I	I	I
Učitel: drak	Žáci: drak	I	-	I	-
Učitel: sněženka	Žáci: sněženka	II	I	II	I
Učitel: bazén	Žáci: bazén	I	I	I	I
Učitel: pomlázka	Žáci: pomlázka	II	I	II	I

Další slova a slovní spojení k tématu: sníh, mrak, padá listí, kvetou stromy, bledule, narcis, tulipán, koupání, plavky, deštník, déšť, bouřka, horko, mráz, rukavice, čepice, prázdniny, brusle apod.

Rytmizace říkadla: Hra na tělo

➤ Vytleskávání

Jaro, léto, podzim, zima	II	II	II	II
tento rok zas bude prima.	II	II	II	II
Zažijem moc radosti,	II	II	II	I
počasí nás pohostí.	II	II	II	I
Trochu deště, krup a sněhu,	II	II	II	II
sluníčko nám pošle něhu.	II	II	II	II
V zimě budem sáňkovat,	II	II	II	I
koulovat se, bobovat.	II	II	II	I
V létě bazén láká nás,	II	II	II	I
na výlet as půjdeme zas.	II	II	II	I

➤ Tleskání, pleskání, dupání

Jaro, léto, podzim, zima	II	II	II	II
tento rok zas bude prima.	II	II	II	II
Zažijem moc radosti,	II	II	II	I
počasí nás pohostí.	II	II	II	I
Trochu deště, krup a sněhu,	II	II	II	II
sluníčko nám pošle něhu.	II	II	II	II
V zimě budem sáňkovat,	II	II	II	I
koulovat se, bobovat.	II	II	II	I
V létě bazén láká nás,	II	II	II	I
na výlet as půjdeme zas.	II	II	II	I

Zhudebnění říkadla: C, D, E, G, A

Jaro, léto, podzim, zima	II	II	II	II
tento rok zas bude prima.	II	II	II	II
Zažijem moc radosti,	II	II	II	I
počasí nás pohostí.	II	II	II	I
Trochu deště, krup a sněhu,	II	II	II	II
sluníčko nám pošle něhu.	II	II	II	II
V zimě budem sáňkovat,	II	II	II	I

koulovat se, bobovat.	II	II	II	I
V létě bazén láká nás,	II	II	II	I
na výlet as půjdeme zas.	II	II	II	I

Rozezpívání pro píseň Jaro, léto, podzim, zima v intervalu primy

Obrázek 56: Rozezpívání v intervalu primy (zdroj: vlastní)

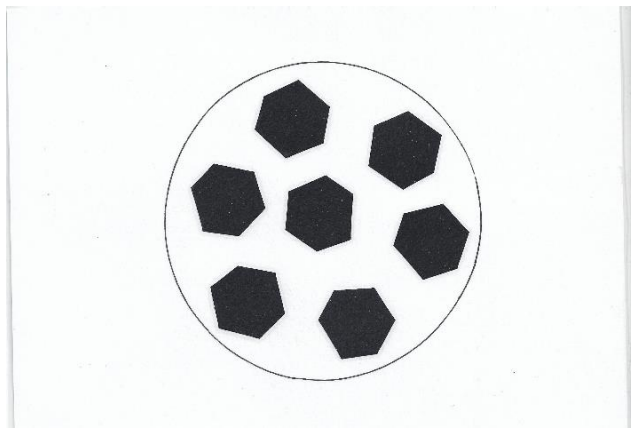
Rozezpívání pro píseň Jaro, léto, podzim, zima s prvky písňě

Obrázek 57: Námět na rozezpívání k písni Jaro, léto, podzim, zima (zdroj: vlastní)

Cvičení pro rozezpívání provádíme chromaticky jak se vzestupnou tendencí, tak i zpět.

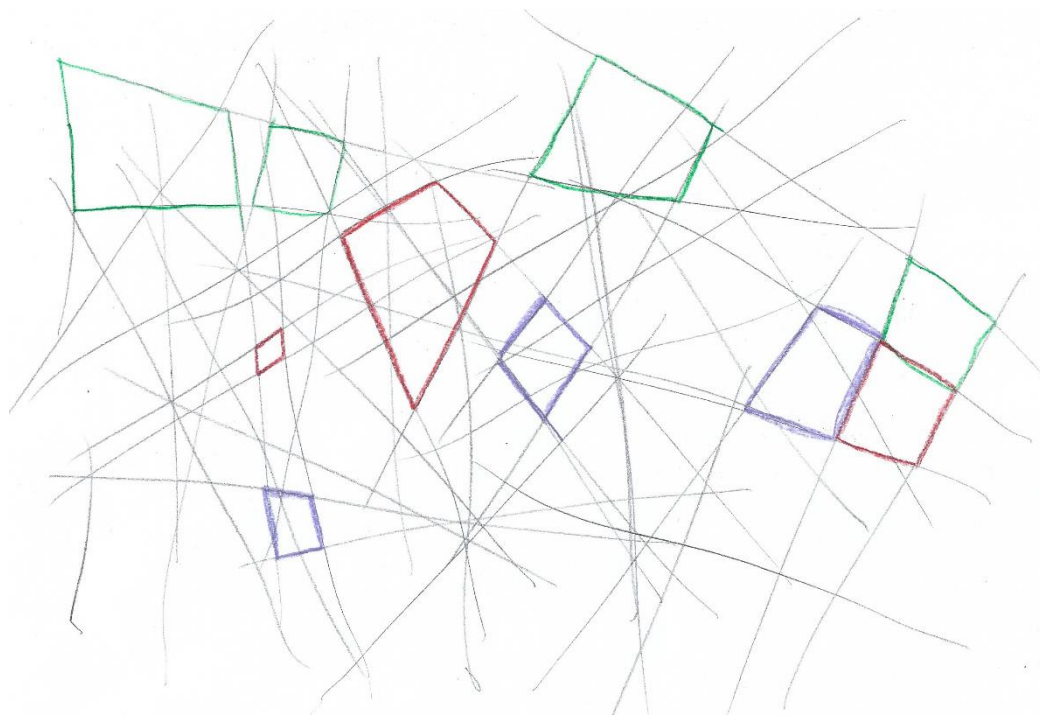
Skládání obrázků dle slov písňě: Žáci dostanou ve skupinkách obálky s jednotlivými obrázky a jejich úkolem je odhadnout název písňě a poskládat obrázky tak, jak si myslí, že text následuje. Posléze vyučující písňě zazpívá a děti kontrolují správnost svého počínání. Jedna skupinka zkusí poskládat obrázky také na tabuli pomocí magnetů.

Obrázek 58: Obrázky k řazení dle textu písně Jaro, léto, podzim, zima (zdroj: vlastní)

Píseň s grafomotorikou: Úkolem žáků je po dobu znění písně zpívané vyučujícím či při poslechu nahrávky této písně kreslit v rytmu rovné čáry v různých směrech. Následně děti vyhledávají ve svých kresbách tvary podobné tvaru draka.

Obrázek 59: Grafomotorika s písní Jaro, léto, podzim, zima - práce žáka 2. třídy (zdroj: vlastní)

Záznam písně Jaro, léto, podzim, zima pro hru na boomwhackery

												-
Ja	ro,	lé	to,	po	dzim,	zi	ma,	to	je	ce	lý	rok,
												-
ste	jně	le	tos	ja	ko	lo	ni	tak	i	na	přes	rok.
												-
Po	ja	ru	je	vždy	cky	lé	to,	po	dzim	po	lé	tu,
												-
a	než	li	se	na	dě	je	me,	zi	ma	už	je	tu.

Píseň Jaro, léto, podzim, zima s doprovodem rytmických nástrojů: Pro tuto píseň byl zvolen xylofon, triangl, ozvučná dřívka a rumba koule, které lze nahradit například shakery.

Obrázek 60: Záznam pro doprovodnou hru na rytmické nástroje (zdroj: vlastní)

Píseň Jaro, léto, podzim, zima s doprovodem hry na tělo: tleskání, pleskání, dupání

Jaro, léto, podzim, zima,	II	II	II	II
to je celý rok.	II	II	I	-
Stejně letos jako loni,	II	II	II	II
tak i napřesrok.	II	II	I	-
Po jaru je vždycky léto,	II	II	II	II
podzim po létu,	II	II	I	-
a nežli se nadějeme,	II	II	II	II
zima už je tu.	II	II	I	-

Píseň Jaro, léto, podzim, zima s pohybovým doprovodem

1) Jaro, léto, podzim, zima, to je celý rok.	Ruce v bok, 2x úkrok vpravo, 2x úkrok vlevo
Stejně letos jako loni, tak i napřesrok.	Úklon hlavy k pravému a následně levému ramenu, 2x předklon hlavy
<i>Ref:</i> Po jaru je vždycky léto, podzim po létu,	Zatočit se za pravou nohou, dřep a zpět do stoje
<i>a než-li se nadějeme, zima už je tu.</i>	Pochodování na místě, na závěr zatleskat tři doby
2) Když je jaro v plné kráse, když má zelenou,	2x krok vpřed + přísun, 2x krok vzad + přísun
na trávníku kluci hrají s míčem kopanou.	Střídavě předkopávání levou, pravou
<i>Ref:</i>	
3) Když se hlásí horké léto, rostou jahody,	Mávání rukou nad hlavou, 1x podřep a zpět
sejdeme se všichni spolu někde u vody.	Pochodování na místě, ruce naznačují objetí
<i>Ref:</i>	
4) Na podzim, když padá listí z lip a z javorů,	2x rukama naznačit padání listí
páni draci koukají se lidem do dvorů.	Rozhlížet se po okolí
<i>Ref:</i>	
5) A když je tu bílá zima, už jsme na konci,	Ruce v bok, 2x úkrok vpravo, 2x úkrok vlevo
chcete-li, tak na shledanou někde na kopci.	Mávání směrem vzhůru
<i>Ref:</i>	

Přiřazení skupiny not k pojmům vážícím se k tématu roční období: Úkolem žáků je přiřadit slova k jednotlivým skupinám not, přičemž lze využít počtu slabik.

1. Jaro
2. Pláž
3. Sněhulák
4. Zamračeno

Číselný zápis stupňů stupnice v úryvku písně Jaro, léto, podzim, zima: Úkolem žáků je zapsat pod jednotlivé noty čísla stupňů dané stupnice C dur.

Náměty na další písně vážící se k tématu

- *Měsíce (Hradišťan, dostupné z:*
<https://www.youtube.com/watch?v=d5ZGr2GpUaQ>)
- *Měsíce (písně pro nejmenší BÉBA: dostupné z:*
<https://www.youtube.com/watch?v=Fe2-79IRQUc>)
- *Jaro, léto, podzim, zima (Míša Růžičková, dostupné z:*
<https://www.youtube.com/watch?v=Mp8NO5Sy5QE>)
- *Prázdniny u babičky (Svěrák / Uhlíř, dostupné z:*
<https://www.youtube.com/watch?v=HwyxXbImIDo>)

5.2 Náměty pro práci s písněmi k tématu živočichové

Téma živočichové autorka vybrala proto, že zvířata jsou lákavá pro všechny věkové kategorie a lze se jimi zabývat jak v dětském věku, tak v dospělosti. Navíc je to také téma, které využíváme hojně v mezipředmětových vztazích. Pro ukázkou aktivit byla vybrána píseň Mravenčí ukolébavka Zdeňka Svěráka a Jaroslava Uhlíře.

5.2.1 Mravenčí ukolébavka

Mravenčí ukolébavka

Mírně

Slun - ce šlo spát za hro - mád - ku klád, na ne - bi hvěz - dy klí - či.

9 Už ne - pra - cuj, mra - ve - neč - ku můj, scho - vej se do jeh - li - či.

17 Máš no - žič - ky u - bě - ha - né, den byl tak těž - ký.

25 Pojď lůž - ko máš o - de - stla - né v plát - ku od ma - ceš - ky.

33 Spin - cá a sní mra - ve - nec les - ní v hro - mád - ce u kap - ra - dí.

41 Ne - spin - cá sám, s ma - min - kou je tam, ty - ka - dla - ma ho hla - dí.

49 *poco ritenuto*
Lá lá lá lá lá lá lá lá lá lá lá lá lá lá lá

Obrázek 61: Píseň Mravenčí ukolébavka (Svěrák, Uhlíř 2020, s. 28)

Motivace: Josef Kožíšek – Polámal se mraveneček: Žáci v hodinách českého jazyka četli a naučili se veršovanou pohádku o nemocném mravenečkovi, kreslili k ní také obrázky ve výtvarné výchově. Nyní si před písničkou Mravenčí ukolébavka báseň znovu zopakují.

Josef Kožíšek

POLÁMAL SE MRAVENEČEK

Polámal se mraveneček –
ví to celá obora.
O půlnoci zavolali
mravenčího doktora.

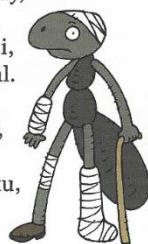
Doktor klepe na srdíčko,
potom píše receptis:
Třikrát denně prášek cukru,
bude chlapík jako rys.

Dali prášky podle rady,
mraveneček stůně dál,
celý den byl jako v ohni,
celou noc jim proplakal.

Čtyři stáli u postýlky,
pátý těšil: Neplakej!
Zafoukám ti na bolístku,
do rána ti bude hej!

Zafoukal mu na bolístku,
pohládl ho po čele,
hop!, a zdravý mraveneček
ráno skáče z postele!

Z knihy Nebe-pekle-ráj

Jiří Žáček

ŘÍKANKA PRO BERUŠKU

Beruško,
půjč mi jednu tečku!
Třeba tu,
co máš na zadečku.

Musím ji napsat
za větou,
ať se mi slova
nepletou.

Z knihy Aprílová škola

Zuzana Kopecká

KOMÁR

Nejvíce večer
to si bzučí,
až mi z toho bolí uši.

Člověka to namíchne,
když se do něj zapíchne.

Z knihy Veselé básničky

Obrázek 62: Básničky o zvířátkách s pohádkou Polámal se mraveneček (Havel a kol. 2020, s. 39)

Dechové a artikulační cvičení:

- Nádech nosem na 3 doby, zadržet 1 dobu a s výdechem syčíme jako had.
- Nádech nosem na 3 doby, zadržet 1 dobu a s výdechem zpíváme píp, píp, píp na d², poslední píp vyslovíme dlouze, následně na c², h¹, a¹, g¹
- Nádech nosem na 3 doby, zadržet 1 dobu a s výdechem bručíme jako medvěd brum, brum, brum na f¹, následně na e¹, d¹, c¹

Hra na ozvěnu s opěrnými slovy dle tématu: Opěrná slova mohou vymýšlet žáci sami

Tleskání, pleskání, luskání

Učitel: pes	Žáci: pes	I	-	I	-
Učitel: kočka	Žáci: kočka	I	I	I	I
Učitel: slepice	Žáci: slepice	II	I	II	I
Učitel: slon	Žáci: slon	I	-	I	-
Učitel: nosorožec	Žáci: nosorožec	II	II	II	II
Učitel: moucha	Žáci: moucha	I	I	I	I
Učitel: jezevec	Žáci: jezevec	II	I	II	I

Učitel: medvědice	Žáci: medvědice	II	II	II	II
Učitel: tele	Žáci: tele	I	I	I	I

Pokud již mají žáci zkušenost s tématem také v cizím jazyce, lze tuto hru využít také se známými slovíčky.

Hra na otázku a odpověď ve formě štafety: Žáci se rozdělí do čtveřic, všichni žáci vysloví předem stanovenou otázku „Jaké znáš zvíře?“ za současného pleskání. Následně každý ze čtveřice vysloví a zapleská svou odpověď a žáci třídy zopakují. Jakmile zodpoví všichni žáci dané čtveřice, zazní znovu hromadná odpověď. Opět necháváme děti odpovědi vymýšlet.

Otázka:

Jaké znáš zvíře?	II	I	I	I
-------------------------	-----------	----------	----------	----------

Možné odpovědi první čtveřice:

Kůň	Třída zopakuje: Kůň	I	-	I	-
Ryba	Třída zopakuje: Ryba	I	I	I	I
Mravenec	Třída zopakuje: Mravenec	II	I	II	I
Křeček	Třída zopakuje: Křeček	I	I	I	I

Možné odpovědi druhé čtveřice:

Pes	Třída zopakuje: Pes	I	-	I	-
Kočka	Třída zopakuje: Kočka	II	I	II	I
Ptáček	Třída zopakuje: Ptáček	I	I	I	I
Chameleon	Třída zopakuje: Chameleon	II	II	II	II

Menší děti někdy obtížně hledají odpovědi, může se tak stát, že se odpovědi budou opakovat. Odpovědi nemusí být vždy pleskány. Každá čtveřice se může domluvit na způsobu rytmického znázornění.

Rytmizace říkadla: Hra na tělo

Tleskání, pleskání, luskání

Opička nám mává,	II	II	I	I
Zmrzlinu si dává.	II	II	I	I
Pak si břicho pěkně hladí,	II	II	II	II
Zmrzlina ji v břichu chladí.	II	II	II	II
Byla sladká, mňam, mňam, mňam	II	II	II	I
A teď má chuť na banán.	II	II	II	I

Zhudebnění říkadla: C, D, E, F, G, A

Opička nám mává,	II	II	I	I
Zmrzlinu si dává.	II	II	I	I
Pak si břicho pěkně hladí,	II	II	II	II
Zmrzlina ji v břichu chladí.	II	II	II	II
Byla sladká, mňam, mňam, mňam	II	II	II	I
A teď má chuť na banán.	II	II	II	I

Rozezpívání pro píseň Mravenčí ukolébavka

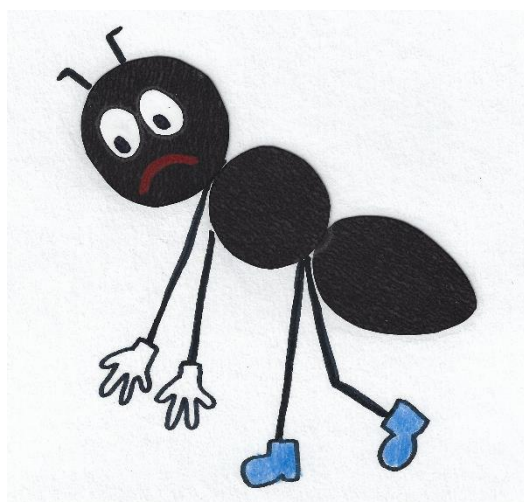
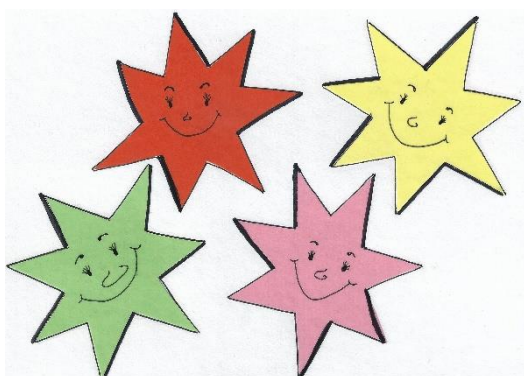
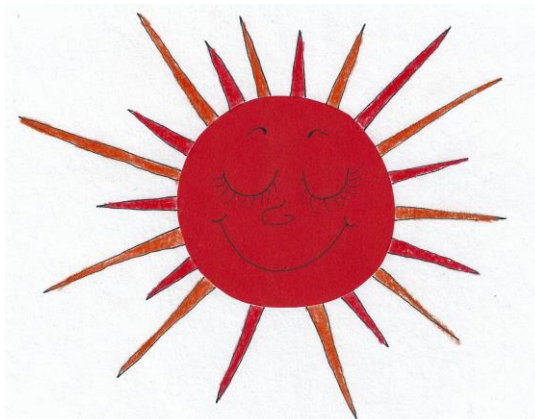
Obrázek 63: Námět na rozezpívání pro píseň Mravenčí ukolébavka - sestupně (zdroj: vlastní)

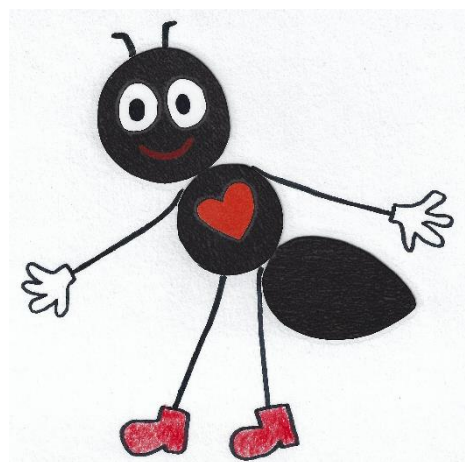
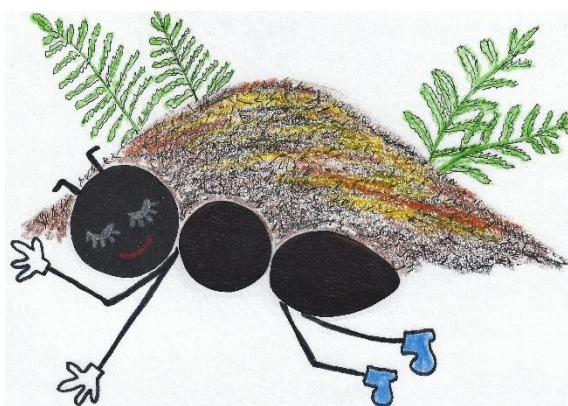
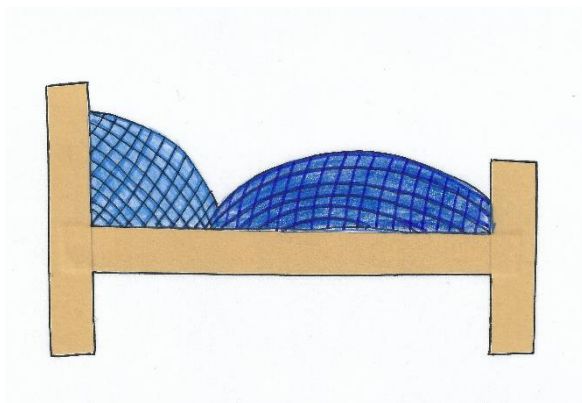
Rozezpívání pro píseň Mravenčí ukolébavka – čistá kvarta: Při rozezpívání lze postupovat chromaticky nejen se vzestupnou tendencí, ale také zpět se sestupnou.

Obrázek 64: Námět na rozezpívání pro píseň Mravenčí ukolébavka - čistá kvarta (zdroj: vlastní)

Zpěv písně Mravenčí ukolébavka dle obrazového doprovodu: Vzhledem k tomu, že žáci píseň většinou znají, pokusí se nejprve poskládat obrázky dle posloupnosti písně. Následně proběhne kontrola se zpěvem vyučujícího nebo dle nahrávky a poté se obrázky rozdělí mezi žáky, kteří při zpěvu obrázky zvedají vždy nad hlavu.

Obrázek 65: Obrázky k řazení dle textu písně *Mravenčí ukolébavka* (zdroj: vlastní)

Grafomotorika s písní *Mravenčí ukolébavka*: Úkolem žáků je po dobu znění písně kreslit vlnovky v různých směrech. Následně budou žáci vyhledávat ve svých kresbách různé tvary připomínající vodní živočichy.

Obrázek 66: Ukázky práce žáků 1. třídy a 4. třídy (zdroj: vlastní)

Záznam písně Mravenčí ukolébavka pro hru na boomwhackery

Slun	ce	šlo	spát	za	hro	mád	ku	klád,
na	ne	bi	hvěz	dy	klí	čí.		
Už	ne	pra	cuj,	mra	ve	neč	ku	můj,
scho	vej	se	do	jeh	li	čí.		
Máš	no	žič	ky	u	bě	ha	né,	
den	byl	tak	těž	ký.				
Pojď	lůž	ko	máš	o	de	stla	né	
v plát	ku	od	ma	ceš	ky.			
Spin	ká	a	sní	mra	ve	nec	les	ní
v hro	mád	ce	u	kap	ra	dí.		
Ne	spin	ká	sám,	s ma	min	kou	je	tam,
ty	ka	dla	ma	ho	hla	dí.		

Píseň Mravenčí ukolébavka s pohybovým doprovodem

Slunce šlo spát za hromádku klád,	Pomalů klesáme do dřepu
na nebi hvězdy klíčí.	Pomalů se zvedáme zpět do stoje, rukou ukazujeme na nebe
Už nepracuj, mravenečku můj,	Otáčíme hlavu doprava, doleva
schovej se do jehličí.	Sbalíme se do dřepu
Máš nožičky uběhané,	Pomalů se zvedáme do stoje a naznačujeme běh na místě
den byl tak těžký.	V mírném předklonu „mácháme“ rukama zleva doprava a naopak
Pojď lůžko máš odestlané	Prsty rukou naznačujeme „pojď“
v plátku od macešky.	Z rukou vytvoříme kolébku a houpeme jí zleva doprava a naopak
Spinká a sní mravenec lesní	Dlaně rukou přiložíme k sobě a následně ke tváři
v hromádce u kapradí.	Pomalů klesneme do dřepu

Nespinká sám, s maminkou je tam,	Otáčíme hlavou ze strany na stranu, s pomalým zvedáním do stoje naznačíme objetí maminky
tykadlami ho hladí.	Pohládíme se po vlasech

Píseň Mravenčí ukolébavka s doprovodem rytmických nástrojů

The musical score is written for a flute (Fl.) and two percussion instruments: snare drum (Rol.) and claves (Clv.). The key signature has one flat (B-flat) and the time signature is 3/4. The lyrics are in Czech and describe an ant's lullaby.

Lyrics:

Slun-ce šlo spát za hro-mád-ku klád, na ne-bi hvěz-dy klí-
čí. Už ne-pra-cuj, mra-ve-neč-ku můj, scho-vej se
do jeh-li - či. Máš no-žič-ky u-bě-ha - né, den
byl tak těž - ký. Pojď, lůž-ko máš o-de-stla - né vplát - ku
od ma-ceš - ky. Spin-ká a sní mra-ve-nec les - ní
vhro-mád-ce u ka-pra - dí. Ne-spin-ká sám, sma-min-kou je
tam, ty - ka - dla - ma ho hla - dí.

Obrázek 67: Záznam pro doprovodnou hru na nástroje (zdroj: vlastní)

Přiřazení zápisu melodie k písničce: Úkolem žáků je přiřadit známé písničky k notovému zápisu úryvku melodie. Tuto aktivitu lze pojmout také jako skupinovou práci, nebo práci ve dvojicích pomocí názvů a notových zápisů v obálkách.

1. Kočka leze dírou

2. Já mám koně

3. Skákal pes

4. Vyletěla holubička

5. Tancovali vrabci v trávě

6. Tři čuníci

Náměty na další písničky vážící se k tématu

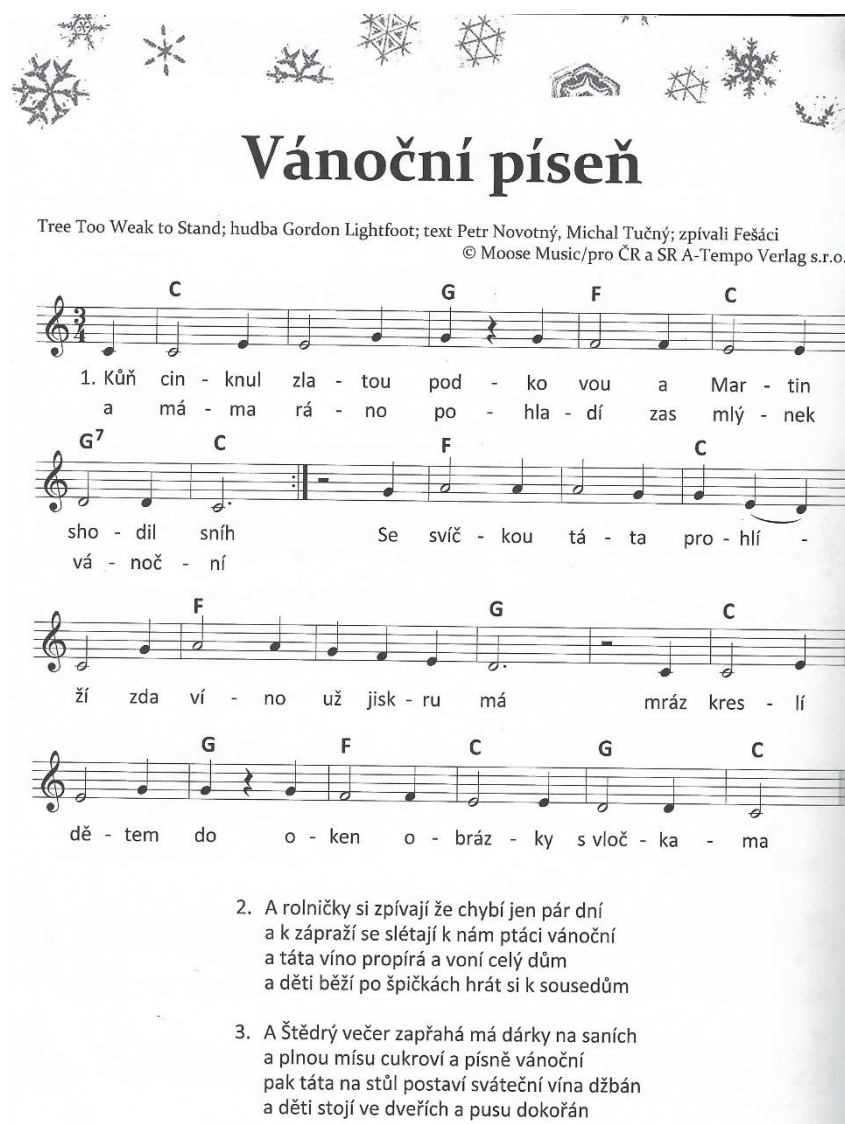
- *Běžela ovečka (lidová)*
- *Běží liška k Táboru (lidová)*
- *Kdes, holubičko, lítala (lidová)*
- *Komáři se ženili (lidová)*
- *Pásla ovečky (lidová)*
- *Když se zamiluje kůň (Uhlíř / Svěrák)*
- *Malé kotě (Šlitř / Suchý)*
- *Máme rádi zvířata (Šlitř / Suchý)*
- *Svátek zvířat (Uhlíř / Svěrák)*
- *Štěně (Ježek / Voskovec / Werich)*

5.3 Náměty pro práci s písněmi k tématu Vánoce

Vánoce jsou těmi nejkrásnějšími svátky v roce. V mnoha domácnostech se line vůně cukroví a vánočních stromků, panuje klid a pohoda. Děti natěšeně vyhlíží po celý adventní čas Štědrý den a malují obrázky, nebo píší dopisy se seznamem věcí, které by si přály. Přichází Mikuláš s andělem a čerty, svatá Barborka a začínají znít vánoční písně. Ty lze zaslechnout na mnoha a mnoha místech, včetně školních tříd.

5.3.1 Vánoční píseň

Známe zajisté bezpočet vánočních koled, které slyšíme od malička od svých rodičů, ve školkách i jiných zařízeních. Pro zpracování různých námětů bylo tedy využito období Vánoc a píseň, která mezi ty nejznámější nepatří.

Vánoční píseň

Tree Too Weak to Stand; hudba Gordon Lightfoot; text Petr Novotný, Michal Tučný; zpívali Fešáci
© Moose Music/pro ČR a SR A-Tempo Verlag s.r.o.

1. Kůň cin - knul zla - tou pod - ko vou a Mar - tin
a má - ma rá - no po - hla - dí zas mly - nek
sho - dil sníh Se svíč - kou tá - ta pro - hlí -
vá - noč - ní

ží zda ví - no už jisk - ru má mráz kres - lí
dě - tem do o - ken o - bráz - ky s vloč - ka - ma

2. A rolničky si zpívají že chybí jen pár dní
a k zápraží se slétají k nám ptáci vánoční
a táta víno propírá a voní celý dům
a děti běží po špičkách hrát si k sousedům

3. A Štědrý večer zapřahá má dárky na saních
a plnou mísu cukroví a písně vánoční
pak táta na stůl postaví sváteční vína džbán
a děti stojí ve dveřích a pusu dokořán

Obrázek 68: Vánoční píseň - Fešáci (Zimní a vánoční písně 2 2010, s. 60)

Motivace: Účinnou motivací pro toto téma může být zpěv nejnámějších vánočních koled, psaní či kresba vánočního přání pro naše nejbližší, ale také psaní dopisu pro Ježíška za současného poslechu vánočních písní.

Vhodným námětem pro celý předvánoční čas je také vyrobený adventní kalendář společný pro celou třídu, který obsahuje pohádky, písničky, úkoly i příběhy na každý den do posledního školního dne daného kalendářního roku.

Další aktivitou pro tento čas může být četba příběhu z knihy Povídání o pejskovi a kočičce s názvem „Jak to bylo na Vánoce“. Žáci se dozví jedno velké poselství, a sice to, co si možná přejí všechna zvířátka a nejen na Vánoce, tj. aby se k nim lidé chovali hezky. S tímto přáním zvířátek Josefa Čapka také souvisí možnost propojení více generací za účelem zpěvu vánočních koled, kdy mohou být pozváni nejen rodiče, ale i prarodiče, tety a strýčkové ke společně stráveným chvílím u vánočních písní.

Artikulační a hlasové cvičení:

- Nádech nosem na 3 doby, zadržet 1 dobu, s výdechem zpěv na jednom tónu s vyslovením „cink, cink, cink“ nejprve na c², následně na h¹, a¹, g¹
- Nádech nosem na 3 doby, zadržet 1 dobu, s výdechem zpěv „bim bam bim bam bim“ na tónech g¹ - d¹ - g¹ - h¹ - g¹
- Nádech nosem na 3 doby, zadržet 1 dobu, s výdechem glissandem júú od a¹ do c¹

Hra na ozvěnu s opěrnými slovy dle tématu: Opěrná slova může vymýšlet vyučující, ale i žáci, pro rytmické ztvárnění pak využijeme **tleskání, pleskání, dupání**

Učitel: Vánoce	Žáci: Vánoce	II	I	II	I
Učitel: Ježíšek	Žáci: Ježíšek	II	I	II	I
Učitel: dárek	Žáci: dárek	I	I	I	I
Učitel: cukroví	Žáci: cukroví	II	I	II	I
Učitel: strom	Žáci: strom	I	-	I	-
Učitel: betlém	Žáci: betlém	I	I	I	I
Učitel: vánočka	Žáci: vánočka	I	II	I	II
Učitel: pomeranče	Žáci: pomeranče	II	II	II	II
Učitel: Štědrý den	Žáci: Štědrý den	II	I	II	I
Učitel: koledy	Žáci: koledy	II	I	II	I

V tomto cvičení lze zapojovat nejen slova, ale i slovní spojení, jako např. v předposledním případě.

Rytmizace říkadla: Hra na tělo – prstová dřívka, dlaňový bubínek, drhlo

- Prstová dřívka = tleskání dvěma prsty o dva prsty ruky druhé
- Dlaňový bubínek = tleskání do spodní části dlaně
- Drhlo = pohlazení ruky od předloktí po zápěstí dvěma prsty druhé ruky

Můj milý Ježíšku,	II	I	II	I
píšu ti psaní.	II	I	I	I
At' se mi vyplní	II	I	II	I
má tajná přání.	II	I	I	I
At' je ten náš krásný svět	II	II	II	I
pořád jako z růže květ.	II	II	II	I
At' jsou všichni spolu v míru,	II	II	II	II
zdraví slouží až nad míru.	II	II	II	II
To si přejí žáci malí,	II	II	II	II
žáci velcí i dospělí.	II	II	II	II

Zhudebnění říkadla: C, D, E, F, G, A

Můj milý Ježíšku,	II	I	II	I
píšu ti psaní.	II	I	I	I
At' se mi vyplní	II	I	II	I
má tajná přání.	II	I	I	I
At' je ten náš krásný svět	II	II	II	I
pořád jako z růže květ.	II	II	II	I
At' jsou všichni spolu v míru,	II	II	II	II
zdraví slouží až nad míru.	II	II	II	II
To si přejí žáci malí,	II	II	II	II
žáci velcí i dospělí.	II	II	II	II

Závěrečnou část ve slově „dospělí“ zpomalíme (v záznamu označená část tabulky).

Vánoční píseň v doprovodu valčíkového kroku: Píseň je hrána a zpívána ve třičtvrtěním taktu. Lze ji tak doprovodit pohybem pomocí valčíkového kroku následovně: 1 krok levou vzad, dva kroky na místě, 1 krok pravou vpřed, dva kroky na místě.

Rozezpívání pro Vánoční píseň: Rozezpívání na slabiky „ma, me, my, mo, mů“ provádíme jak sestupně, tak vzestupně.

Obrázek 69: Námět na rozezpívání pro Vánoční píseň - prima (zdroj: vlastní)

Druhý typ rozezpívání provádíme na slova „Ježíšek se nám narodil dnes“ a jako u předchozího volíme i zde rozezpívání se vzestupnou i sestupnou tendencí.

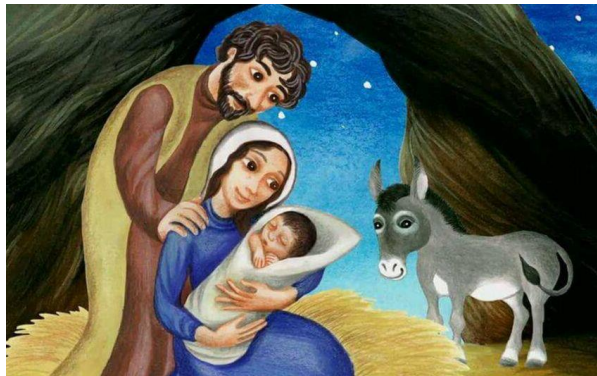
Obrázek 70: Námět na rozezpívání pro Vánoční píseň - kvintakord (zdroj: vlastní)

Záznam Vánoční písně pro hru na boomwhackery

Kůň	cin	knul	zla	tou	pod	ko	vou	
a	Mar	tin	sho	dil	sníh,			
a	má	ma	rá	no	po	hla	dí	
zas	mlý	nek	vá	noč	ní.			
Se	svíč	kou	tá	ta	pro	hlí		ží
zda	ví	no	už	jís	kru	má,		
mráz	kres	lí	dě	tem	do	o	ken	
o	bráz	ky	s vloč	ka	ma.			

Přiřazení názvů vánočních koled k obrázkům: Úkolem žáků je přiřadit číslo s názvem písničky k obrázku, který se k písni váže.

- 1. Rolničky**
- 2. Pásli ovce Valaši**
- 3. Jak jsi krásné neviňátko**
- 4. Dej Bůh štěstí**
- 5. Nesem Vám noviny**
- 6. Narodil se Kristus Pán**

Obrázek 71: Obrázky k přiřazování názvů koled (zdroj: online)

Vánoční píseň s pohybovým doprovodem

Kůň cinknul zlatou podkovou	Klušeme na místě jako kůň
a Martin shodil sníh	Rukama naznačujeme padající sníh
a máma ráno pohladí	Pohladíme se po vlasech
zas mlýnek vánoční.	Rukama naznačujeme mlýnek
Se svíčkou táta prohlíží,	Rozhlížíme se po okolí
zda víno už jiskru má,	Zatočíme se za pravou nohou
mráz kreslí dětem do oken	Rukama naznačujeme kreslení ve vzduchu
obrázky s vločkama.	Rukama naznačujeme padající sníh
A rolničky si zpívají,	Valčíkový krok vpřed, vzad – 2x
že chybí jen pár dní	Valčíkový krok vpřed, vzad – 2x
a k zápraží se slétají	Rukama naznačujeme mávání křídel
k nám ptáci vánoční.	Zatočíme se za pravou nohou
A táta víno propírá	Rukama naznačujeme praní na valše
a voní celý dům	Nádech nosem zleva doprava
a děti běží po špičkách	Cupitáme na špičkách
hrát si k sousedům.	Zatočíme se za pravou nohou
A Štědrý večer zapřahá,	Klušeme na místě jako kůň
má dárky na saních	Rukama naznačujeme tvar velkého dárku
a plnou mísu cukroví	Kroužíme v trupu
a písňě vánoční.	Rukama naznačujeme dirigování
Pak táta na stůl postaví	Zatočíme se za pravou nohou
sváteční vína džbán	Pomalů klesneme do dřepu
a děti stojí ve dveřích	Pomalů se zvedneme do stoje
a pusou dokořán.	Rozhlížíme se s otevřenou pusou

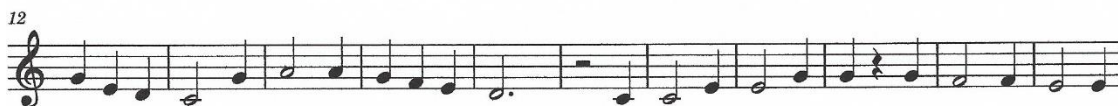
Záznam Vánoční písňě pro doprovodnou hru na rytmické nástroje: U této písňě byl vybrán xylofon pro hru melodie písňě, následně v rytmu valčíku hrají dřívka a první dobu taktu znázorňuje triangl. Písňě lze obohatit i dalšími nástroji jako např. rolničkami či flétnou.

Obrázek 72: Záznam Vánoční písně pro hru na rytmičné nástroje (zdroj: vlastní)

Přiřazování vánočních koled k notovému záznamu:

1. Štědrej večer nastal
2. Štěstí, zdraví, pokoj svatý
3. Veselé Vánoce

Číselný zápis stupňů stupnice: Úkolem žáků je zapsat pod jednotlivé noty Vánoční písně čísla stupňů dané stupnice C dur.

Obrázek 73: Notový záznam Vánoční písně (zdroj: vlastní)

Náměty na další vánoční písně

- *Co se stalo, přihodilo*
- *Já bych rád k Betlému*
- *Na Vánoce*
- *Ryba rybě (Janek Ledecký)*
- *Šťastné Vánoce (Yveta Simonová)*
- *Veselé vánoční hody*
- *Tichá noc*
- *Chtíc, aby spal*
- *Hle, hle, támhle v Betlémě*
- *Narodil se Kristus Pán*

6 Reflexe realizovaných aktivit

Pro realizaci navržených aktivit při práci s písní si autorka vybrala třídy prvního stupně Základní školy Skálava v Turnově, ve které již tři roky působí jako učitelka. Některé aktivity byly realizovány již v předešlých letech ve 4. a 5. třídě, většinu ale v letošním školním roce s žáky první třídy, ve které je třídní učitelkou. S některými náměty na práci s písní byli dále seznámeni také vyučující a žáci ve druhém a třetím ročníku. Realizace proběhla tedy napříč ročníky 1. stupně ZŠ.

Pro náměty na aktivity byla zvolena tři témata, a sice:

- Kalendářní rok
- Živočichové
- Vánoce

Ke každému tématu byly navrženy činnosti pro motivaci, artikulační, dechová nebo hlasová cvičení, následně pak aktivity podporující rytmické cítění, deklamace vlastních říkadla a také jejich možné zhudebnění. Po tomto všeobecném úvodu do tématu byly již uváděny aktivity zaměřené vždy na konkrétní píseň a na závěr pak aktivity doplňkové s náměty na písně pojící se dále k danému tématu.

6.1 Reflexe k aktivitám na téma kalendářní rok

Jako motivaci k navození tématu bylo zvoleno porovnávání obrázků dle posloupnosti ročních období. Zde byla realizace provedena ve dvojicích pro možnost diskuse nad zvoleným řešením. Děti aktivita bavila, při příští realizaci by bylo vhodnější, aby měl každý žák své obrázky. V některých dvojicích došlo k rozepři v tom, kdo sestavil pořadí. Následná diskuse nicméně probíhala v pořádku.

Hra na ozvěnu s opěrnými slovy byla pro děti ve všech ročnících novinkou. Realizace probíhala bez grafického záznamu pouze s předlohou vyučující. Žáci se velmi rychle zapojili nejen tleskáním, pleskáním a dupáním, ale také slovním doprovodem.

Rytmizace říkadla s doprovodem hry na tělo vyžadovala předchozí seznámení s daným říkadlem. S tím se prvňáčci seznámili již v hodině prvouky, v níž byla roční období právě ústředním tématem. Pak již nebyl problém rytmus vytleskávat dle vyslovovaných slabik. Následně bylo zapojeno kromě tleskání, také pleskání a dupání. U starších žáků byla koncentrace pro doprovodnou hru na tělo výrazně lepší. Žáci první třídy měli se soustředěním při více činnostech občas potíže.

Jakmile děti znaly jak říkanku, tak její rytmus, bylo přistoupeno k jejímu zhudebnění pomocí barevného záznamu, kde každá barva značí určitý tón. Barevnost byla

zvolena vzestupně od c¹ do a¹. Tato aktivita vyžadovala více času pro přiřazení znázorněných barev k zpívanému tónu. Je proto vhodné ji zařazovat ve vyšších ročnících, ve kterých již žáci mají lepší povědomí o tónech stupnice.

Do práce byly vloženy dva příklady rozezpívání, která se částečně již váží ke zvolené písni Jaro, léto, podzim, zima. V prvním případě šlo o zpěv na jednom tónu za použití slabik „na, ne, ny, no, nu“ a ve druhém pak o zpěv na čtyřech tónech v posloupnosti sekund. Slabiky „vi, ja“ autorka vybrala za účelem procvičení artikulace. Rozezpívání bylo provedeno chromaticky za doprovodu kláves. Žáci neměli problém cvičení provést.

Pro seznámení s textem zvolené písně bylo využito skládání obrázků. Děti ve skupinkách po třech nejprve zkusily poskládat obrázky dle vlastní fantazie. Následně vyučující píseň zazpívala a žáci přitom kontrolovali správnost svého počínání, případně obrázky překládali dle textu zpívané písně. Poté jedna skupina zkusila srovnat obrázky na tabuli a proběhla diskuse nad provedením. Aktivitu se vydařila, protože tímto způsobem si děti text zapamatovaly snadněji než při pouhém opakování textu. V následujících hodinách pak obrázky sloužily k připomenutí textu v podobě ukazování na ně. To mohou dělat jak vyučující, tak při dobré znalosti i žáci sami.

Pro upevnění rytmu písně bylo zvoleno grafomotorické cvičení, při kterém děti při znění písně kreslily na papír rovné čáry v různých směrech. Po doznění písně ve svých kresbách vyhledávaly tvary podobné deltoidu. Menší žáci nejprve nevěděli jak na to, ale po znázornění na tabuli se do práce vrhli a nacházeli další a další podobné tvary.

Jakmile děti písničku uměly zpívat, zapojila autorka také hru na tělo a hudební nástroje v podobě boomwhackerů a orffových nástrojů. Pro hru na boomwhackery byl na tabuli umístěn barevný záznam se slovy a za současného zpěvu písně vyučující ukazovala na jednotlivé barevné čtverečky. Aby byla tato hra na boomwhackery efektivní, musí mít děti s tímto nástrojem předchozí zkušenost. Aktivita byla realizována v první a ve čtvrté třídě, ve kterých již žáci hru na boomwhackery znali. Hru na orffovy nástroje jsme využili jak v první, tak ve třetí a páté třídě. U starších žáků stačily pouze ústní pokyny, kdy má který nástroj hrát. Bylo vidět, že se s touto aktivitou nesetkávají poprvé. U prvňáčků se osvědčila hra ve stoje tak, aby děti nebyly nuceny se u hry opírat o lavice.

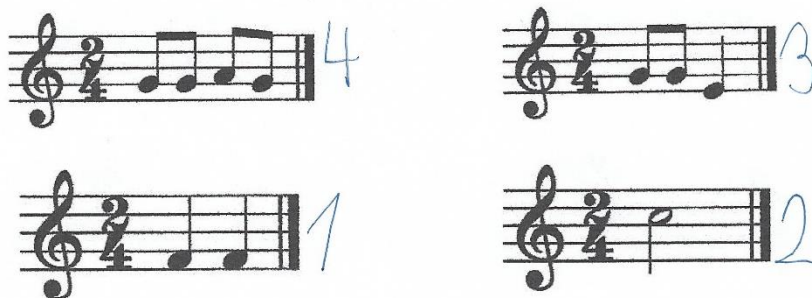

Obrázek 74: Hra na rytmické nástroje v 1. třídě (zdroj: vlastní foto)

Píseň jsme také doprovodili pohybem, ke kterému měla pouze paní učitelka sestavený záznam. Žáci se učili nápodobou. Při nácvičce choreografie je třeba postupovat vždy po částech. Opakovaná část byla znázorňována pokaždé stejným pohybem a měnil se pouze v jednotlivých slokách. Pohybový doprovod byl úspěšný ve všech třídách, ve kterých byl realizován.

V neposlední řadě si žáci zkusili přiřadit slova dle počtu slabik ke skupinám not. Realizace této aktivity proběhla ve druhé třídě a žáci po krátkém vysvětlení hned pochopili, jak úkol vyřešit.

1. Jaro
2. Pláž
3. Sněhulák
4. Zamračeno

Obrázek 75: Přiřazování slov ke skupinám not - práce žáka 2. třídy (zdroj: vlastní)

Na závěr bylo v pátém ročníku vyzkoušeno přiřazování stupňů stupnice C dur k notám zadané melodie. Bylo patrné, že mnozí žáci absolvovali hudební nauku v základní umělecké škole. Pro ty úkol obtížný nebyl. Pro děti, které se hudbě víc nevěnují, byl úkol trochu oříškem. Proto jim bylo umožněno vyhledat v mobilních telefonech stupnici C dur. To žáci považovali za přínosné, protože tím mohli také zažít úspěšné splnění úkolu.

6.2 Reflexe k aktivitám na téma živočichové

Motivací k tomuto tématu byla veršovaná pohádka Josefa Kožíška Polámal se mraveneček, kterou se děti naučily v hodině českého jazyka. I pro žáky ve vyšších ročnících nebyla žádnou novinkou a pohotově si báseň zopakovali.

Obrázek 76: Doprovodný obrázek k pohádce Polámal se mraveneček - práce žáka 3. třídy (zdroj: vlastní)

Dechová a artikulační cvičení byla také zaměřena na dané téma. Nádech na 3 doby byl zvolen pouze orientačně. Žákům nebyla délka nádechu předepsána, protože každé dítě má jinou dechovou kapacitu. Důležité bylo hlídat, zda se nadechují správně, nikoliv jak dlouho. U prvňáčků bylo vidět, že se správnému dýchání pro zpěv teprve učí a bylo poměrně obtížné uhlídat, aby nezvedali ramena a tolik se nesoustředili na to, zda se nadechují stejně jako paní učitelka. Problém se také v případě bručení jako medvěd objevil u dětí, které mají potíže s vyslovením hlásky „R“. Tyto děti se pak výrazně koncentrovaly na vyslovení, ne na dýchání.

Do hry na ozvěnu s opěrnými slovy bylo zapojeno kromě tleskání a pleskání tentokrát také luskání. To je činnost, která je snadnější u dětí od třetí třídy. V první a druhé třídě dělalo luskání problém. V těchto ročnících jsme ho tak nahradili dupáním. Starší děti již bavilo vymýšlet slova, která jsme se pokusili znázornit hrou na tělo. V páté třídě již hravě volili také anglická slovíčka jako dog, cat, crocodile, tiger apod.

K tomuto tématu byla také realizována hra na otázku a odpověď ve formě štafety. Kromě rytmického cítění si tak žáci opět rozvíjeli slovní zásobu. Úspěch pak měla varianta, kdy se každá čtveřice dohodla na pohybovém způsobu znázornění rytmu slov. Některé skupiny tak tleskaly, některé dupaly, některé se poplácaly po hrudníku.

Deklamace vlastního říkadla Opička byla pro žáky velmi snadná, protože se jedná o krátké říkadlo, které si děti snadno zapamatovaly. Nebylo tak třeba je učit předem. Díky

předchozí zkušenosti s hrou na tělo bylo možné říkadlo znázornit tleskáním, pleskáním a luskáním (dupáním) podle grafického záznamu, který byl uveden na tabuli.

Opička nám mává,	II	II	I	I
Zmrzlinu si dává.	II	II	I	I
Pak si břicho pěkně hladí,	II	II	II	II
Zmrzlina ji v břichu chladí.	II	II	II	II
Byla sladká, mňam, mňam, mňam	II	II	II	I
A teď má chuť na banán.	II	II	II	I

Také zhudebnění říkadla se vydařilo díky tomu, že se někteří žáci s touto aktivitou již setkali u předchozího tématu. Žáci 4. a 5. tříd mohli melodii vymyslet s tím, že jim byly předem zahrány tóny, které je vhodné použít. Zároveň jsme si tóny barevně vyznačili na tabuli včetně záznamu v notové osnově pro představu, který tón je vyšší a který nižší. Své melodie barevně zvýrazňovali na papír vždy ve skupinkách po třech.

Obrázek 77: Ukázky záznamů pro zhudebnění říkadla Opička žáků 5. třídy (zdroj: vlastní)

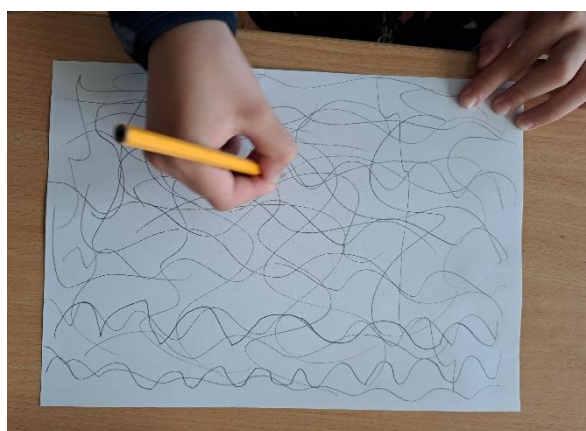
Následně již proběhlo rozezpívání pro píseň Mravenčí ukolébavka. V práci jsou uvedeny dva příklady k rozezpívání, autorka ale většinou volí aktuálně bez záznamu. Tak tomu bylo i při realizaci. Snahou bylo rozezpívat žáky pro potřebný rozsah písně s mírným přesahem a využít také konkrétní prvky dané písně. Žáci, kteří nemají zpěv v oblibě a nejsou všeobecně vyzpívání, měli v některých polohách potíže. Aby se mohli zapojit, vyzkoušeli jsme transpozici do nižších poloh.

Skládání obrázků vážících se k písni Mravenčí ukolébavka bylo pro všechny žáky snadné, protože ji dobře znají. Někteří se s ní setkali již v mateřské škole, jiní ji zpívali v rámci místní pěvecké soutěže. Pro tuto aktivitu byli žáci rozděleni do dvojic, u mladších žáků do trojic, a následně proběhlo opět sestavování obrázků na tabuli pro vzájemnou kontrolu.

Obrázek 78: Ukázka skládání obrázků v 1. třídě (zdroj: vlastní)

Dalším námětem k této písni bylo grafomotorické cvičení v podobě kresby vlnek, v nichž potom děti hledaly vodní živočichy. Byla to aktivita, která žákům nevědomky pomáhá rozvíjet rytmické cítění, ale také jemnou motoriku. Takovéto cvičení lze vhodně využít také v hodinách českého jazyka v první třídě jako příprava na psaní.

Obrázek 79: Grafomotorika k Mravenčí ukolébavce (zdroj: vlastní foto)

Doprovod písni Mravenčí ukolébavka na boomwhackery byl realizován ve 4. ročníku, protože je tato píseň na hru obsáhlejší. Záznam byl opět vyvěšen na tabuli. Žáky tato aktivita všeobecně moc baví a neměli tedy s provedením žádný problém. Velkou roli zde ale také hrála dostatečná znalost písni.

Pohybové aktivity k písničce byly provedeny nejprve v 1. třídě, ve které pohyb předváděla vyučující. U dětí ve vyšších ročnících je výhodou, že již zapojují vlastní fantazii a pohybové prvky vymýšlejí sami. Nicméně opět byla aktivita úspěšná, protože žáci rádi využívají možnosti nesesedět v lavicích, ale hýbat se.

Pro doprovodnou hru na nástroje byla tentokrát vybrána kromě nemelodických nástrojů také zobcová flétna. U žáků v 1. a 2. třídě na flétnu hrála melodii autorka, ve 4. ročníku pak již některé děti, které se učí na flétnu hrát v rámci svých kroužků. Ozvučná dřívka pak hrála každou dobu taktu a rolničky pak každý dlouhý tón, tj. půlovou notu s tečkou. Ve všech třídách stačily ústní pokyny. Záznam měla u sebe pouze paní učitelka pro kontrolu a připomenutí. Žáci, kteří nehráli, se zapojovali zpěvem, což všechny nebavilo. Od 1. ročníku se hlásí i o možnost hry na další rytmické nástroje. Nevýhodou je, že většina dětí, které hrají na nějaký nástroj, nedokážou současně zpívat. Určitě je pak potřeba postupovat po částech tak, aby hru i současný zpěv měly zafixované společně.

Přiřazování melodií k názvům písní jsem bylo zrealizováno opět od třetí třídy, kde mají žáci již více zkušeností s notovým záznamem. Aktivita byla velmi úspěšná a děti se vyjadřovaly tak, že by to rády zkusily i s obtížnějšími písněmi.

6.3 Reflexe k aktivitám na téma Vánoce

Předvánoční čas přímo vybízí ke zpěvu vánočních koled. I proto byl v realizovaných hodinách motivací zpěv známých vánočních písní. Jako doprovod sloužila hra na kytaru. Tato volba byla úspěšná a děti by nejraději takto prozpívaly celý den.

Artikulační a hlasové cvičení bylo zaměřeno na zvuky, se kterými se setkáváme v období Vánoc, tedy cinkání rolniček, vyzvánění zvonů a citoslovce znázorňující překvapení z dáreků. Poslední zmiňované cvičení s glissandem uvádělo děti nejprve do smíchu, ale postupně se podařil očekávaný výsledek.

Pro hru na tělo s opěrnými slovy vymýšlely slova samy děti napříč ročníky. Toto téma je jim velmi blízké a staly se střídavě učiteli před tabulí. Takovéto aktivity lze doporučit i v jiných hodinách a k jiným tématům pro rozvoj slovní zásoby. Hru na tělo využili žáci také při rytmizaci vánočního říkadla, které autorka vymyslela při hodině výtvarné výchovy, kdy děti vytvářely vánoční a novoroční přání pro své blízké. Tentokrát byly ale použity klidnější činnosti se zapojením prstových dřívek, dlaňového bubínku a drhla s cílem upozornění dětí na potřebu tišší komunikace při přítomnosti právě narozeného miminka, tj. v tomto případě Ježíška. Nejprve žáci porovnávali zvuk těchto „nástrojů“, teprve potom je zapojili k danému říkadlu. I zde bylo potřeba postupovat po částech. Aktivita tak byla pro děti zajímavým zpestřením hodiny.

Následovalo zhudebnění říkadla. Předem připravený záznam byl pro menší děti poměrně obtížný. Pomocí byl proto doprovod na klávesy, nikoliv záznam. U starších

žáků byla realizace podle záznamu výrazně lepší, ale i zde bylo třeba děti doprovázet. Pokud nejsou žáci na takovéto improvizace zvyklí, je vhodnější volit jednodušší záznam s méně tóny.

Pro rozezpívání se osvědčil zpěv po terciích tak, jak Vánoční píseň začíná, s tím, že slovo „podkovou“ zůstává na stejném tónu. Chromaticky tak bylo postupováno až k počátečnímu tónu f¹ a poté zase sestupně k počátečnímu tónu c¹. Vzhledem k tomu, že píseň začíná tónickým kvintakordem, využili jsme také boomwhackery pro jeho znázornění. Tím se děti naučily rytmus valčíku a zkusily si také valčíkový krok. Podle barevného záznamu tak byla píseň nakonec zahrána bez větších obtíží i v 1. třídě.

Těsně před vánočními prázdninami žáci při zpěvu koled doprovdili tuto píseň také pohybem, který se postupně po slokách naučili. Vždy je potřeba hledět na prostor, aby nedošlo k úrazu. Kromě pohybové aktivity byla také využita hra na rytmické nástroje a v závěru tak hráli všichni na nějaký nástroj s kytarovým doprovodem vyučující. Dřívka tak hrála vždy první a třetí dobu, xylofon melodii a triangl každou první dobu. Na xylofon jsem nejprve hrála paní učitelka, poté žáci, kteří si hru chtěli vyzkoušet sami. Doporučením je, aby měl vyučující vždy větší množství těchto nástrojů.

Jako doplňkové cvičení sloužil úkol do dvojic, ve kterém měly děti přiřadit název známých vánočních koled k notovému záznamu. Opět jde o aktivitu, pro kterou musí mít žáci již určitou zkušenost s notovým zápisem a znalosti jednotlivých tónů. To platí také pro druhé cvičení, v němž mají žáci za úkol zapsat pod jednotlivé noty čísla stupňů stupnice C dur. Žákům ve 4. ročníku se to povedlo.

Obrázek 80: Zápis stupňů stupnice C dur - práce žáka 4. ročníku (zdroj: vlastní)

6.4 Reflexe provedených aktivit z pohledu jiných vyučujících

Realizaci aktivit bylo přítomno 5 vyučujících, kterým byl následně zaslán dotazník s 19 otázkami a jednou položkou pro závěrečné hodnocení. První tři otázky byly směřované k praxi daných učitelek, 8 následujících otázek se pojilo ke všeobecným aktivitám, které považují za důležité v hodinách hudební výchovy. 8 dalších otázek se zaměřovalo na konkrétní činnosti s danou písní. V poslední části mohly paní učitelky vyjádřit svůj celkový dojem.

- **Vyučujete v tomto školním roce 2022/2023 hudební výchovu na 1. stupni ZŠ?**
 - Ano – 3 vyučující
 - Ne – 2 vyučující
- **Jak dlouho vyučujete hudební výchovu?**
 - Pouze příležitostně, nikoliv pravidelně – 2 vyučující
 - Více než 10 let – 2 vyučující
 - Jen výjimečně – 1 vyučující
- **Jaké zdroje využíváte pro realizaci hudební výchovy?**
 - Internetový portál YouTube – všech 5 vyučujících
 - Opora v učebnicích a volně dostupných internetových zdrojích, jako např. na stránkách učitelnice.cz nebo pinterest.com – 3 vyučující
 - Vlastní materiály – 1 vyučující
- **Využíváte v hodinách hudební výchovy cvičení pro správný pěvecký postoj a dechová cvičení?**

Žádná z vyučujících nezařazuje tato cvičení pravidelně, nýbrž jen občas.
- **Využíváte v hodinách hudební výchovy artikulační cvičení a rozezpívání?**
 - Vždy – 1 vyučující
 - Vůbec – 2 vyučující
 - Občas – 2 vyučující
- **Využíváte v hodinách hudební výchovy rytmická a pohybová cvičení?**

Všechny paní učitelky využívají tato cvičení pouze občas.
- **Jaké hudební nástroje využíváte v hodinách hudební výchovy?**
 - Orffovy nástroje – všech 5 vyučujících
 - Klávesové nástroje – 2 vyučující
 - Strunné nástroje – 1 vyučující
 - Hra na tělo jako náhrada za hudební nástroj – 2 vyučující

➤ **Která z cvičení pro správné držení těla jste realizovala nebo jste byla přítomna realizaci? Jak byste hodnotila tyto aktivity?**

- *Vyučující 1* byla přítomna aktivitě „Trhání jablek ze stromu“ a aktivitě „Dobrý den“. První zmiňovanou sama také realizuje v podobě „Věšení prádla“, ale ne v hodinách HV, nýbrž v ČJ. Druhá zmiňovaná aktivita paní učitelku zaujala a sama ji pak ve své třídě také vyzkoušela.
- *Vyučující 2* byla přítomna aktivitě „Dobrý den“ a kladně hodnotí spojení básně s pohybem, což dětem přináší jak procvičení motoriky, tak jim také podává základ slušného chování.
- *Vyučující 3* byla přítomna aktivitám „Trhání jablek ze stromu“, „Vítr v lese“ a „Zalévání květin“. Hodnotí tyto aktivity kladně a sama je využívá i v jiných předmětech.
- *Vyučující 4* byla přítomna aktivitě „Rozcvička na protažení“ a následně ji i sama ve svých třídách realizovala.
- *Vyučující 5* byla přítomna aktivitám „Trhání jablek ze stromu“, „Vítr v lese“ a Vrabčáci. První dvě uvedené používá často v hodinách TV nebo jako tělovýchovné chvílky v průběhu vyučování. Třetí zmíněná aktivita ji přišla zajímavá a má v plánu ji realizovat.

➤ **Která z dechových cvičení jste realizovala nebo jste byla přítomna realizaci? Jak byste hodnotila tyto aktivity?**

- *Vyučující 1* hodnotila za zajímavou aktivitu „Včelky na louce“, ale realizace v její třídě byla kvůli následnému hluku obtížná. Líbila se jí aktivita „Zraněný prst“, kterou i následně sama realizovala. V práci se seznámila také s aktivitou „Bublíny“, jejíž realizaci si ve své třídě neumí představit. Zvolila by pro ni venkovní prostor.
- *Vyučující 2* sama realizovala aktivity „Přivonění ke květině“ a „Jízdu mašinky“ v 5. ročníku. Takto velké děti již aktivity nezaujaly. Zajímavější pro ně naopak bylo vytváření bublin a sfoukávání peříček.
- *Vyučující 3* sama realizuje „Přivonění ke květině“, „Střídavé nádechy nosem a ústy“ a „Foukání do proužku papíru“. Ostatní aktivity uvedené v práci považuje za zajímavé, ale raději realizuje tyto pro ni klasické.
- *Vyučující 4* považuje dechová cvičení celkově za důležitá, podmínkou ale je zásada přiměřenosti vůči věku žáků. Byla přítomna realizaci aktivit „Parní mašina“ a „Foukání na proužky papíru“ a hodnotí práci dětí s nadšením.

- *Vyučující 5* považuje bubliny a rozfoukávání barev za přínosné i mimo hodiny HV. Za účelnou a atraktivní pro žáky považuje aktivitu „Včelky na louce“, které byla přítomna. Sama zkoušela realizovat aktivitu „Čaroděj“. Jejím doporučením k ní je její zavedení až ve vyšších ročnících 1. stupně, kdy mají žáci již určitou zkušenost s dechovými cvičeními.
- **Která z hlasových cvičení jste realizovala nebo byla přítomna realizaci? Jak byste hodnotila tyto aktivity?**
- *Vyučující 1* byla přítomna cvičení pro rozezpívání „Běží rošťák“. Aktivita se jí líbila, ale zmínila, že pro vlastní realizaci by potřebovala mít větší jistotu v notovém zápisu. Se svými prvňáčky vyzkoušela aktivitu „Rozhovor kočiček“, která se jí i přes náročnost líbila.
 - *Vyučující 2* byla přítomna také aktivitě „Běží rošťák“ a jejím doporučením je předchozí objasnění všech pojmů.
 - *Vyučující 3* sama vyzkoušela zpěv písně „Sedí liška pod dubem“ na slabiky, ale více aktivit zatím nerealizovala.
 - *Vyučující 4* považuje hlasová cvičení za velmi důležitá a využívá jak brumendo, slabiky, tak vlastní texty. Aktivity pro ni tedy nebyly nové, ale považuje je za vhodné.
 - *Vyučující 5* byla přítomna aktivitě „Sedí liška pod dubem“ a je připravena ji použít také ve své třídě. Sama by ji realizovala až od druhé třídy ZŠ.
- **Která z artikulačních cvičení jste realizovala nebo byla přítomna realizaci? Jak byste hodnotila tyto aktivity?**
- *Vyučující 1* shlédla aktivitu „Tichá pošta“ a dle jejích slov si toto cvičení nikdy nespojovala s výukou hudební výchovy. Má v plánu ji realizovat ve své třídě.
 - *Vyučující 2* byla přítomna aktivitě „Žabí rozhovor“ a kladně hodnotí její význam pro podporu soustředění. Sama běžně využívá jazykolamy a vyzkoušela také „Zpěv bez zvuku“. Zde uvádí, že úspěšnost byla vyšší při artikulaci paní učitelky, než mezi dětmi navzájem často z důvodu nesprávné výslovnosti žáků.
 - *Vyučující 3* byla také přítomna aktivitě „Žabí rozhovor“ s tím, že je to cvičení jednoduché, ale vyžaduje vícero opakování pro lepší koncentraci dětí, které se na počátku smály. Plánuje vyzkoušet se svými dětmi v následujícím školním roce.

- *Vyučující 4* běžně propojuje artikulační cvičení s rozezpíváním. Byla přítomna samostatným aktivitám v podobě „Jazykolamů“ a „Zpěvu bez zvuku“ a má v plánu vyzkoušet ve svých třídách.
- *Vyučující 5* byla přítomna realizaci „Jazykolamů“ v 1. třídě a kladně hodnotí postup od jednodušších ke složitějším a také jejich nácvik po částech.
- **Jak byste hodnotila aktivitu: Hra na ozvěnu s opěrnými slovy?**
 - *Vyučující 1 a 3* hodnotí tuto aktivitu za vhodnou pro podporu soustředění dětí.
 - *Vyučující 2* se realizace této aktivity líbila a následně ji úspěšně realizovala ve své třídě.
 - *Vyučující 4* aktivitu sama realizovala a považuje ji celkově za přínosnou.
 - *Vyučující 5* se této aktivity nezúčastnila, ani ji sama nerealizovala.
- **Jak byste hodnotila aktivitu: Hra na tělo?**
 - *Vyučující 1* byla přítomna realizaci aktivity podle záznamu na tabuli a překvapilo ji, že je to dle barevného zápisu poměrně jednoduché.
 - *Vyučující 2* sama úspěšně realizovala, stejně jako *vyučující 3*, která aktivitu nejprve zhlédla v mé hodině.
 - *Vyučující 4* byla přítomna u realizace a dle jejích slov sama často zařazuje do svých hodin jako pomoc žákům se zvládnutím rytmu.
 - *Vyučující 5* byla přítomna realizaci, ale sama neměla příležitost zatím vyzkoušet.
- **Jak byste hodnotila aktivitu: Zhudebnění říkadla?**
 - *Vyučující 1 a 3* nebyly přítomny realizaci této aktivity.
 - *Vyučující 2 a 5* byly přítomny realizaci v první třídě, přičemž *vyučující 2* následně i sama úspěšně vyzkoušela v 5. ročníku.
 - *Vyučující 4* byla přítomna realizaci a kladně hodnotí barevný záznam, který by u žáků od 3. třídy využila pro přepis do notového zápisu.
- **Jak byste hodnotila aktivitu: Skládání obrázků dle textu písně?**
 - *Vyučující 1 a 4* hodnotily aktivitu kladně, protože mimo jiné podporuje skupinovou práci a bylo vidět, že žáky takováto forma baví.
 - *Vyučující 2 a 3* nebyly přítomny realizaci.
 - *Vyučující 5* byla přítomna realizaci, sama ale zatím nevyzkoušela.
- **Jak byste hodnotila aktivitu: Píseň s grafomotorikou?**
 - *Vyučující 1* zkusila sama realizovat tuto aktivitu. Za výhodné považuje, že je možné využít pro realizaci nahrávku, což považuje pro sebe za ulehčení.

- *Vyučující 2 a 5* zařadily aktivitu ve svých třídách po následné přítomnosti na realizaci v 1. ročníku.
 - *Vyučující 3 a 4* byly přítomny realizaci, samostatně ještě ale nezkoušely. Nicméně jim aktivita přijde jako zajímavé zpestření hodin.
- **Jak byste hodnotila aktivitu: Hra na boomwhackery?**
- *Vyučující 1* kladně hodnotí možnost hry na nástroj bez potřebného zápisu v notách, tj. ji zaujala forma barevného záznamu.
 - *Vyučující 2* byla přítomna realizaci hry, zatím ale neměla příležitost vyzkoušet ve své třídě.
 - *Vyučující 3* byla přítomna realizaci a má v plánu díky tomu tento hudební nástroj zavést i ve své třídě. Dříve se s ním nesetkala.
 - *Vyučující 4* považuje hru na boomwhackery za vhodnou aktivitu i pro děti, které nerady zpívají.
 - *Vyučující 5* po náhledu na realizovanou hodinu s tímto nástrojem využila tuto aktivitu i ve své třídě.
- **Jak byste hodnotila aktivitu: Doprovodná hra na Orffovy nástroje?**
- Hru na rytmické nástroje využívají běžně všechny vyučující, zhlédnutí realizace jim tedy nic nového nepřinesla. Výhodu vidí *vyučující 4* v možnosti zapojení všech dětí do hry.
- **Jak byste hodnotila aktivitu: Píseň s pohybovým doprovodem?**
- *Vyučující 1* využívá pohybový doprovod poměrně často a dokonce jsme společně v tomto školním roce realizovaly taneček žáků obou prvních tříd zároveň na skladbu *Večerníček* (Karel Černoch). Velmi úspěšnou skladbu jsme zorganizovaly společně s bezmála 50 dětmi.
 - *Vyučující 2* byla přítomna realizaci a následně úspěšně vyzkoušela také s žáky 5. ročníku. Stejně tak tomu bylo u *vyučující 3*.
 - *Vyučující 4* využívá pohybový doprovod pouze zřídka z důvodu velkého počtu žáků ve třídách a nedostatku prostoru pro realizaci. Nicméně propojování hudby s pohybem považuje za důležité, proto nahrazuje náročnější pohyb hrou na tělo.
 - *Vyučující 5* nebyla přítomna žádné realizaci pohybových činností a sama také nevyužívá.
- **Prostor pro závěrečné zhodnocení:**
- Vyučující 1: „Konkrétní aktivity mě zaujaly a pokud i příští rok budu učit HV, tak je chci používat. Jsem překvapená, kolik aktivit se dá dělat s jednou písničkou nebo*

s jedním tématem. Je jasné, že ne všechny aktivity jsou zrealizovat s každou třídou, záleží na počtu žáků, na prostoru ve třídě atd. V práci je ale tolik popsanych aktivit, že je možnost výběru.“

Vyučující 2: „Děkuji kolegyni za spoustu námětů do hodin HV. Je skvělé, že se aktivity dají použít napříč všemi ročníky, popřípadě s drobným poupravením a výběrem, protože jsem zjistila, že nějaké aktivity už nejsou pro pátáky úplně atraktivní. Při hře dětí na nástroje / boomwhackers apod. je třeba mít ukázněnou třídu, která učitele respektuje a poslouchá, aby se aktivity daly realizovat. Netroufla bych si to asi učit ve třídě, kam bych šla suplovat a nikdy jsem s danou třídou nespolupracovala. Napadá mě, že ke hře na boomwhackery je možné využít i youtube.com, kde jsou různé záznamy písniček animované podle barev jednotlivých trubic.“

Vyučující 3: „Vzhledem k tomu, že mám zaměření na TV, tak mne diplomová práce paní učitelky velice zaujala a především jsem si rozšířila znalosti z oblasti hudební výchovy, především o množství aktivit. Mnohé jsem do té doby neviděla v praxi (jsem starší generace, kdy se aktivity moc nepoužívaly), proto se těším, až je budu moci využít. Velmi také záleží na složení třídy, počtu dětí apod. a především na odborném vedení hodiny a jednotlivých aktivit, což bylo u paní učitelky vidět, že je v této oblasti výborná. Děkuji za možnost realizace náslechnů.“

Vyučující 4: „Vyučuji na 1. stupni (včetně HV) již mnoho let. Přesto jsem při zhlédnutí několika náslechnových hodin poznala spoustu dobrých nápadů a aktivit, které mě inspirují do mých hodin.“

Vyučující 5: „Práce paní učitelky Barvínkové mě velmi zaujala. Jsem „nehudebkář“ a velmi oceňuji jasné a praktické metodické pokyny pro nás, kteří HV tak často neučíme. Pokud budu v následujících letech HV opět učit, jsem připravena po materiálech sáhnout, jsou moc pěkně vytvořené.“

7 Závěr

Cílem diplomové práce bylo navrhnout postup a aktivity pro zavádění intonačních a rytmických dovedností v hodinách hudební výchovy na 1. stupni základní školy. Dílčími cíli pak bylo vytvoření metodických listů s praktickými náměty pro práci s písněmi na daná témata, praktické ověření aktivit jejich realizací na ZŠ Skálova, Turnov a zreflektování provedených aktivit napříč ročníky 1. stupně základní školy.

V úvodních kapitolách jsem se věnovala zařazení hudební výchovy v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání včetně současných diskusí nad oblastí Umění a kultura, ale také především teoretickým poznatkům o intonaci a rytmu, zaměřila se na důležité součásti intonačního výcviku a aktivity vhodné pro rozvoj intonačních a rytmických dovedností žáků na 1. stupni základní školy.

Ve druhé části diplomové práce jsem didakticky zpracovala náměty pro práci s písněmi k tématům kalendářního roku, živočichů a období Vánoc tak, aby vyučující měli možnost výběru dle vlastních podmínek pro realizaci. Aktivity byly vytvořeny s cílem rozvoje intonačního a rytmického cítění žáků vzhledem k jejich věkovým zvláštnostem za použití jim blízkých témat, se kterými se běžně setkávají. Praktické náměty byly realizovány napříč ročníky 1. stupně ZŠ Skálova Turnov a následně zreflektovány jak z mého pohledu, tak z pohledu vyučujících s i bez hudebního zaměření, kteří byli realizaci přítomni, nebo sami aktivity realizovali.

Tato diplomová práce je určena všem vyučujícím, kteří by rádi zavedli v hodinách hudební výchovy nové aktivizační prvky, ale také těm, kteří se z důvodu nedostatku zkušeností nebo z důvodu jiného než hudebního zaměření výuce hudební výchovy vyhýbají, protože nedokážou žákům předat potřebné znalosti a dovednosti. Věřím, že se tak stane oporou a studnicí inspirace pro další práci.

Seznam použitých zdrojů

Seznam literatury:

ČECHOVÁ, M. *Čeština – řeč a jazyk*. 3. vyd. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2011. ISBN 978-80-7235-413-9.

DANIEL, L. *Metodika hudební výchovy*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1992. ISBN 80-7067-098-3.

HÁLA, B., SOVÁK, M. *Hlas – řeč – sluch*. 2. vyd. Praha: Česká grafická unie, 1947.

HAVEL, J., ČERNÁ, K., GRÝCOVÁ, M. *Už čteme a píšeme sami: český jazyk 1 - genetická metoda*. Plzeň: Fraus, 2020. ISBN 978-80-7489-562-3.

HURNÍK, I., EBEN, P. *Česká Orffova škola*. Praha: Supraphon, 1969.

JAGLOVÁ, J. *Hudební výchova 2: učebnice pro 2. ročník základní školy*. 7. vydání. Brno: Nová škola, 2021. ISBN 978-80-7600-305-7.

JAGLOVÁ, J. *Metodický průvodce učebnicí Hudební výchova 2 pro 2. ročník základní školy*. 2. vyd. Brno: Nová škola, 2011. ISBN 978-80-7289-356-0.

JENČKOVÁ, E. *Lidské tělo v pohybu s hudbou*. Hradec Králové: Tandem, 2016. Hudba v současné škole. ISBN 978-80-86901-37-4.

KACAR, J. *Využití boomwhackers ve výuce hudební výchovy*. Ústí nad Labem, 2014. Bakalářská práce. Univerzita Jana Evangelisty Purkyně.

KLIMEŠ, L. *Slovník cizích slov*. 5., přepr. a dopl.vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1981. ISBN 80-04-26059-4.

KNOPOVÁ, B. *Činnosti hudebně pohybové v systému hudebního vzdělávání na ZŠ a SŠ: (didaktika hudební výchovy)*. Brno: Masarykova univerzita, 2009. ISBN 80-210-3911-6.

KOFROŇ, J. *Učebnice intonace a rytmu*. 8. vyd. Praha: Editio Bärenreiter, 2002. ISBN 978-80-86385-15-0.

LIŠKOVÁ, M. *Hudební výchova 5 pro 5. ročník základní školy*. 2. vydání. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 2013. ISBN 80-7235-295-4.

LIŠKOVÁ, M. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 1. ročník základní školy*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 1998. ISBN 80-7235-047-1.

LIŠKOVÁ, M. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 3. ročník základní školy*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 1999. ISBN 80-7235-092-7.

LIŠKOVÁ, M., HURNÍK, L. *Hudební výchova pro 2. ročník základní školy*. 2. vydání. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 2012. ISBN 80-7235-312-8.

- LIŠKOVÁ, M., HURNÍK, L. *Hudební výchova pro 3. ročník základní školy*. 2. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2007. ISBN 978-80-7235-354-5.
- Noty pro Boomwhackers*. Praha: Frontman. ISBN 978-80-905786-3-0.
- PÁNKOVÁ, J., POBUDOVÁ, L., POSPÍŠILOVÁ, L., ROUBOVÁ, L., SLAVÍKOVÁ, M., TICHÁ, A. *Hudební výchova: pro 1. ročník základní školy*. Ilustroval Eva SÝKOROVÁ. Plzeň: Fraus, 2015. ISBN 978-80-7489-251-6.
- POŠ, V. *Nová intonace: Rytmus; Sluchová výchova*. Praha: Edit, 1998.
- RYBOVÁ, J., JEŽKOVÁ, V., BERÁNKOVÁ, M., BINKOVÁ, A., KOTEN, T. *Hravá prvouka 1: člověk a jeho svět : pro 1. ročník ZŠ*. Praha: Taktik International, 2015. ISBN 978-80-87881-30-9.
- SEDLÁK, F., SIEBR, R. *Didaktika hudební výchovy na prvním stupni základní školy: učebnice pro studenty pedagogických fakult*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985.
- SYNEK, J. *Didaktika hudební výchovy I*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. ISBN 80-244-0972-0.
- TAYLOR, D., KÜFHABEROVÁ, B., HLAVOVÁ, J., KNOPOVÁ, B., ANTOŇŮ, J. *Hravá hudební výchova 1: pro 1. ročník ZŠ – Metodická příručka*. Praha: Taktik, 2020. ISBN 978-80-7563-253-1.
- TAYLOR, D., KÜFHABEROVÁ, B., HLAVOVÁ, J., KNOPOVÁ, B., ANTOŇŮ, J. *Hravá hudební výchova 1: pro 1. ročník ZŠ*. Praha: Taktik, 2020. ISBN 978-80-7563-249-4.
- TAYLOR, D., KÜFHABEROVÁ, B., JIŘIČKOVÁ, J., HAVELKOVÁ, H., TUREK, D., HLAVOVÁ, J., KNOPOVÁ, B., ANTOŇŮ, J. *Hravá hudební výchova 2: pro 2. ročník ZŠ – Metodická příručka*. Praha: Taktik, 2020. ISBN 978-80-7563-254-8.
- TAYLOR, D., KÜFHABEROVÁ, B., JIŘIČKOVÁ, J., JIRUŠKOVÁ, I. *Hravá hudební výchova 4: pro 4. ročník ZŠ . Metodická příručka*. Praha: Taktik, 2022. ISBN 978-80-7563-494-8.
- TAYLOR, D., KÜFHABEROVÁ, B., JIŘIČKOVÁ, J., JIRUŠKOVÁ, I. *Hravá hudební výchova 4: pro 4. ročník ZŠ*. Praha: Taktik, 2022. ISBN 978-80-7563-486-3.
- TAYLOR, D., KÜFHABEROVÁ, B., JIŘIČKOVÁ, J., JIRUŠKOVÁ, I. *Hravá hudební výchova 4: pro 4. ročník ZŠ – pracovní sešit*. Praha: Taktik, 2022. ISBN 978-80-7563-487-0.
- TICHÁ, A. *Učíme děti zpívat: hlasová výchova pomocí her pro děti od 5 do 11 let*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0648-4.

UHLÍŘ, Jaroslav. *Nejznámější dětské písničky*. Praha: Grada – Bambook, 2015. ISBN 978-80-247-5743-8.

VON HOFF, A. *Boomwhackers - How to start 1: Ganz einfache Einstiege*. 12. Verlag. Kerpen: Kohl-Verlag, 2021. ISBN 978-3-86632-804-4.

VON HOFF, A. *Boomwhackers – How to start 2: Melodie & Harmonie*. 5. Auflage. Kerpen: Kohl-Verlag, 2016. ISBN 978-3-86632-811-2.

ZENKL, L. *ABC intonace a sluchové analýzy*. Praha: Bärenreiter, 2017. ISBN 978-80-86385-38-9.

ZIMA, Jiří a Jiří MACEK. *Rytmohrátky 5: doprovody písní s využitím Orffových rytmických nástrojů pro 5. ročník ZŠ*. Cheb: G & W, 2020. ISBN 979-0-706556-39-0.

Zimní a vánoční písně. Cheb: G + W, 2010, ISMN M-706509-78-5.

Internetové zdroje:

Návrh koncepce revize vzdělávací oblasti Umění a kultura [online]. Praha, 2023 [cit. 2023-04-09]. Dostupné z: <https://velke-revize-zv.rvp.cz/files/koncepce-uak.pdf>

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání [online]. Praha, 2021 [cit. 2023-04-06]. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcovy-vzdelavacici-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/>

Stručná metodika boomwhackers. *Zakatedrou.cz* [online]. 4. 2. 2016 [cit. 2023-03-16]. Dostupné z: <http://zakatedrou.cz/?p=129>

Tradice a současnost výuky intonace v českých zemích. *Hudební výchova* [online]. Praha: Univerzita Karlova v Praze - Pedagogická fakulta, 2007, ročník 15 (4/2007), [cit. 2023-04-10]. Dostupné z:

https://hudebnivychova.pedf.cuni.cz/Archiv/pdf.2007/HV4_2007.pdf

Ut queant laxis [online]. 2018 [cit. 2023-04-10]. Dostupné z: https://imslp.org/wiki/File:PMLP235667-d%27Arezzo_-_Ut_queant_laxis.pdf

Velké revize RVP ZV [online]. MŠMT ČR & NPI ČR, 2023 [cit. 2023-04-09]. Dostupné z: <https://velke-revize-zv.rvp.cz/>

Internetové zdroje pro obrázky

Čtyřlístek – obrázek [online]. [cit. 2023-06-16]. Dostupné z: <https://autorskesperky.com/blog/post/ctyrlistek.html>

Miminko – obrázek [online]. [cit. 2023-06-16]. Dostupné z: <https://jaknamaterstvi.cz/jak-pecovat-o-miminko/>

Narození Ježíška [online]. [cit. 2023-06-16]. Dostupné z:
<https://edu.ceskatelevize.cz/video/351-narozeni-jezise-krista>

Noviny – obrázek [online]. [cit. 2023-06-16]. Dostupné z:
<https://hobby.blesk.cz/clanek/hobby-jak-na-to/333292/9-tipu-jak-vyuzit-stare-noviny-zbavi-vas-nezadoucich-pachu-urychli-zrani-rajcat-i-vysusi-promacene-boty.html>

Ovce – obrázek [online]. [cit. 2023-06-16]. Dostupné z:
<https://www.novinky.cz/clanek/bydleni-jak-na-to-ovce-je-stadove-zvire-chovat-musite-aspon-dve-40016598>